

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsatt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsatt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk <http://books.google.com/>

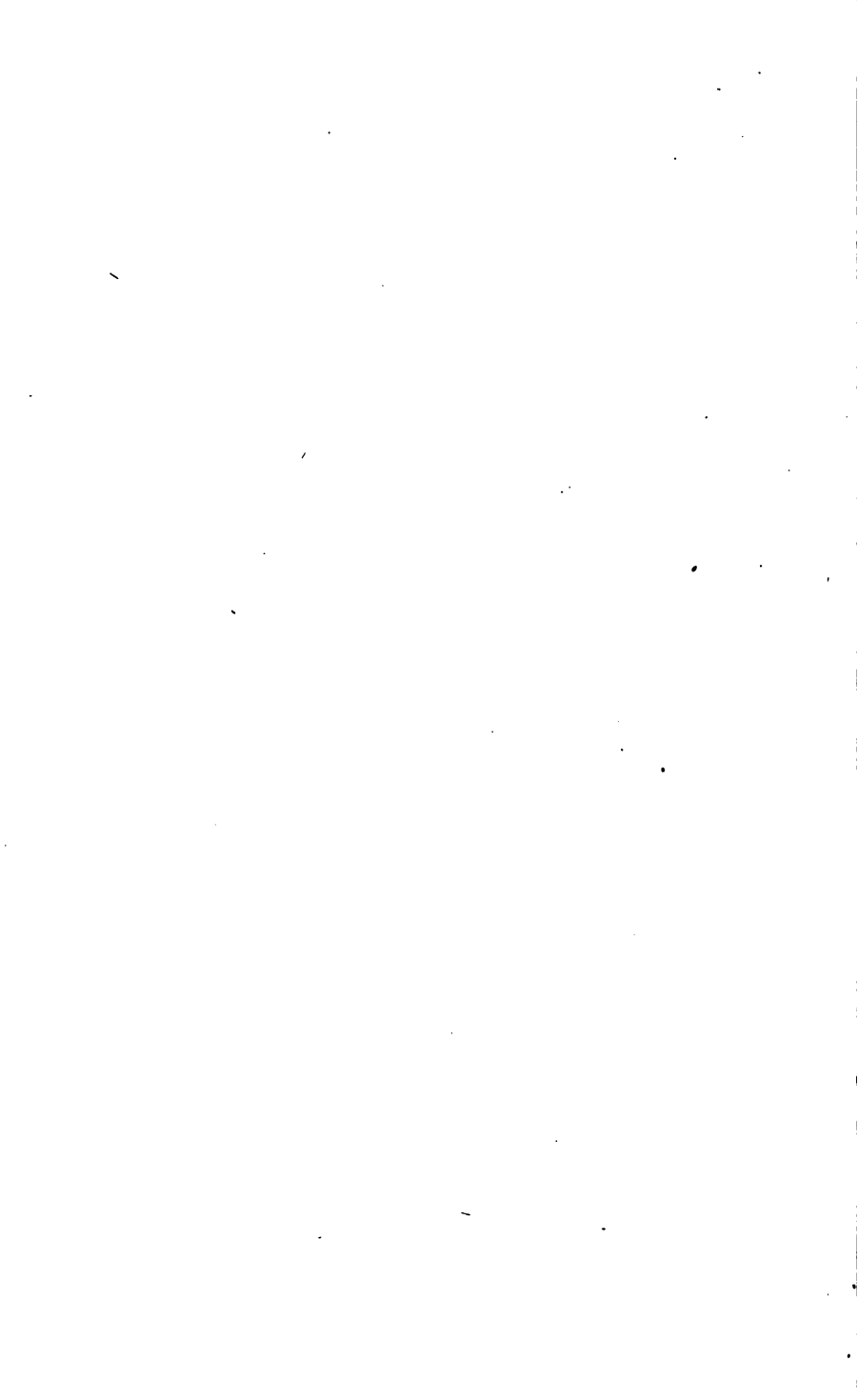

FREDERICK B. ...
AKEN ...
KRUTH ...

L Soc 4321.11

SVENSKA
AKADEMIENS
HANDLINGAR

IFRÅN ÅR 1796.

FYRTIONDEFÖRSTA DELEN.

STOCKHOLM, 1867.
P. A. Norstedt & Söner,
Kongl. Boktryckare.

L Soc 4321.11

Harvard College Library
May 31, 1912
Tucker fund

INNEHÅLL.

Inträdes-tal af herr Gustaf Ljunggren	sid. 1.
Svar af Akademiens direktör herr C. W. A. Strandberg »	53.
Inträdes-tal af herr Carl Anders Kullberg	» 61.
Svar af herr Strandberg	» 99.

Handlingar rörande Akademiens högtidsdag den 20 december 1866:

Tal af Akademiens direktör herr W. E. Svedelius	» 107.
Inträdes-tal af herr Bror Emil Hildebrand	» 111.
Svar af herr Svedelius	» 147.
Inträdes-tal af herr Hans Magnus Melin	» 151.
Yttrande af herr Svedelius i anledning af herr Melins inträdes-tal	» 177.
Redogörelse för sammankomsten	» 179.
Till frände af Birger Jarls och Stockholms grund- läggnings sexhundraåriga minne. Föredrag af W. E. Svedelius	» 181.
Minne af skalden Jakob Frese, författadt af G. Ljunggren	» 271.
Akademiens täflingsämnen för år 1867	» 319.

INTRÄDES-TAL

HÄLLET I

SVENSKA AKADEMIEN

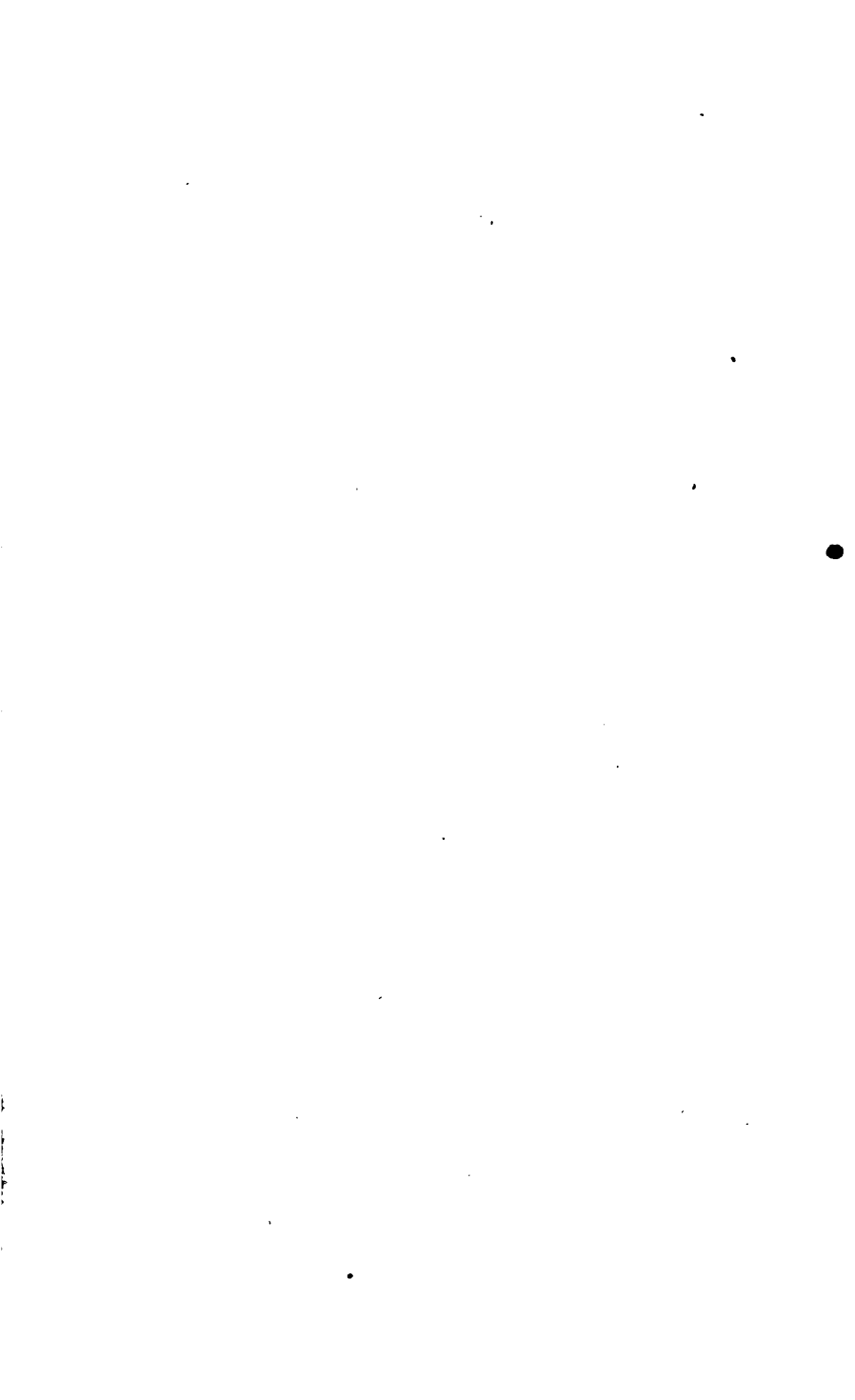
DEN 29 MAJ 1866

AF

GUSTAF LJUNGGREN,

FILOSOFIE DOKTOR, PROFESSOR VID LUNDS UNIVERSITET, RIDDARE AF KONGL.
NORDSTJERNE-ORDEN OCH AF KONGL. DANSKA DANNEBROGS-ORDEN.

Sedan Svenska Akademien till ledamot, i det efter framlidne biskopen doktor JOHAN HENRIK THOMANDER lediga rum, den 19 oktober 1865 valt professorn vid Lunds universitet m. m., filosofie doktorn GUSTAF HÅKAN JORDAN LJUNGGREN, och detta val vunnit konungens, Akademiens höge skyddsherres, nådiga bifall, hade Akademien den 29 maj 1866 offentlig sammankomst å stora börssalen, då herr LJUNGGREN tog sitt inträde med följande

TAL:

Mine Herrar!

Folkens andliga utveckling har sina grader att genomlöpa. Århundraden igenom fortgår bildningsarbetet, innan det slutligen uppnår den punkt, der det skjuter blomma och bildar frukt. En uppgift i folkets och stundom äfven i mensklighetens lif är

dermed löst; ett tidehvarf är slut, ett nytt vidtager. De, som i sig sammanfatta summan af århundradens arbete, äro de stora andarne; de äro den i frukt öfvergångna blomman af folkets lifsverksamhet. Men frukten är icke blott det samlade uttrycket af trädets växtkraft, den bär äfven i sig fröet till en ny växt. Snillena icke blott fullända och avsluta det gamla; de grundlägga äfven det nya, och, som odlingshistorien visar, stå de merendels på bryggan som förenar tvenne tidehvarf. Slutet af förra och början af detta århundrade var en sådan öfvergångstid, då bestående ordning upplöstes och frön utsåddes till en ny. Vid samma tid se vi inom alla europeiska länder folkens andliga kraft slå ut i väldiga personligheter.

På höst följer vinter. Och hvilken torftig anblick erbjuder det icke då, det kala, liflösa fält, der nyss så rika skördar vaggades af vindarne! Men liflösheten är endast skenbar. Naturens eviga alstringskraft hvilat icke; om än omärkligt, arbetar hon under ytan.

Så afstadnar heller icke arbetet inom andens värld, om än tider inträda, då arbetskraften synes åt den enskilde i knappare mått utmätt. Planen till framtidsbyggnaden utkasta de snillrike konstnärerna och lemna sedan åt de små krafterna, åt de ringa arbetarena att, förenade, efter denna plan uppföra byggnaden.

I eder krets, Mine Herrar, hade ett rum blifvit tomt. En af de store snilleförstarne från seklets början hade gått bort. Full ersättning för det förlorade stod ingenstädes till buds. Då hafven I kallat fram en arbetare ur den stora hopen och bjudit honom att intaga den tomma platsen. Han hör icke ens till Epigonerna, ty desse voro dock förstesöner. Han har ingen snillebörd att åberopa, ingen hederstitel att framhålla. Fåfångt skulle han inför Eder söka skyla sitt armod, då det enda han öfver detta kan täckande kasta är äran af eder kallelse. Han har lydt denna kallelse, men af vördnadsfull aktning; han står här nu, så mycket djupare kännande ringheten af hvad han är, som han inför Eder skall skildrande framställa storheten af det som varit.

Det *stora*, såsom det uppenbarar sig hos den enskilda människan, är ett alster af tvenne samverkande krafter: medfödda anlag och yttre förhållanden; äro de senare icke gynsamma, stadna de förra i växten. Men då somliga naturer hafva behof af lugn och solsken för sin utveckling, tarfva andra för samma ändamål att brottas med stormarne. Hos de sistnämnda är det motståndet, som framkallar styrkan; och en sådan natur var JOHAN HENRIK THOMANDER.

De makter, i kampen mot hvilka hans själsanlag skulle mogna, instälde sig redan vid hans

vagga. Han kom aldrig att njuta af barnaårens högsta lycka: en moders ömma vård; på hans lott föll ej ynglingens bästa arf: en faders välsignelse. Hans födelse*) spred sorg inom den krets, der han såg dagen; innan han ännu slagit sitt öga upp, stod en malörtsbägare för honom inskänkt; och då han nått den ålder, att han ur bägaren kunde dricka, och skadeglädjen eller tanklösheten förde den till hans läppar, hvem kan räkna de tårar som i ensligheten flöto, de suckar som frampressades ur det känsliga hjertat?

Modern blef några år derefter gift och råkade i stort betryck, öfvergifven af den man, med hvilken hon då förenat sina öden. THOMANDER, vid denna tid en sjuuttonårig yngling, understödde henne efter sin ringa förmåga, och när han sjelf lyckats skapa sig ett hem, öppnade han det till en fristad för henne som skänkt honom lifvet.

Den, som åtog sig vården om den öfvergifne, var mormodern, enkeprostinnan THOMÆUS. Hon flyttade straxt efter hans födelse till Karlshamn. Med denna stad och dess leende nejder äro THOMANDERS äldsta minnen sammanvuxna. Sin barn-dom och ungdom tillbragte han der; der fann hans medfödda skönhetssinne tidig näring, och Asarums-

---

*) THOMANDER föddes på Fjelkinge prestgård i Skåne den 16 juli 1798.

dalen, i sjelfva Blekinge prisad för sin skönhet, var för honom, som han sjelf sade, »en glädje- och jemmer-dal, der han njutit de renaste fröjder och lidit de bittraste förödmjukelser». Den fromma qvinnan ledde hans första steg, och hela sitt lif igenom bevarade han troget de intryck hon bi-bragt det späda sinnet. Vid hennes arbetsbord stod det ljuslockiga barnet, snart hennes gunstling och ålderdomströst, och lärde sig att läsa i bibeln och i Bæters postilla. Men huset var fattigt på allt, utom på gudsfruktan; och fastän visserligen gossen vid åtta års ålder sattes i Karlshamns skola, började dock mormodern snart att betvifla möjligheten att gifva honom en lärd uppfostran. En gång var han åtta dagar borta från skolan, emedan inga medel funnos att betala terminsafgiften; men några silfverskedar pantsattes, och hindret vardt för denna gång undanröjdt. För att bereda honom tillfälle till utkomst, i händelse han skulle nödgas afbryta sina studier, fick han på mellanstunderna arbeta hos en hjulmakare. Men aldrig har väl en mästare haft mindre glädje af sin lärling. Han hade en hand som var skapad att föra pennan så som få, men hvilken aldrig ens kunde lära sig att skära upp henne, och han hade möda att vinna sina närmastes tillit då han någon gång berättade dem, att han under sin lärotid verkligen förfärdigat ett hjul. För-

söket uppgafs, och en af hans morbröder, som blifvit egare af apotek i Karlshamn, tog honom till sig. Nu skulle han bli apotekare. Men stöta i mortel var honom lika motbjudande som göra hjul. Dock fick han, oaktadt sin ringa benägenhet för yrket, stadna qvar i morbroderns hus och fortsätta sin skolgång. På fristunderna skref han predikningar och komedier; den fromma mormodern hörde honom med nöje uppläsa de förra, men skakade betänksamt på hufvudet åt de senare. Äfven med latinsk versskrifning försökte han sig tidigt, och behandlade i denna form intet mindre ämne än verldshistorien. Hans kropp var svag och spenslig, och i kamraternas krigiska lekar kunde han, efter sin egen berättelse, icke deltaga som soldat, emedan han dertill var oduglig; vanligen utsågs han derföre till general med åliggande att sitta stilla och åskåda leken. Men trädde han inom skoldörren, då var han icke blott till namnet den förste; lärarne lika mycket älskade som beundrade honom, och då han vid 15 års ålder begaf sig till Lunds högskola, medförde han ett betyg, uti hvilket skolans inspektör förklarade, att under de nitton år, han med läroverket haft befattning, ingen med flera insigter derifrån afgått till universitetet. »Flitig, utan att derföre vara en träb», tillägger han, »har han samlat dessa insigter; och i en ålder, då mån-

gen ännu sjelf behöfver enskild handledning, eger han både seder och stadga att kunna handleda och föreläsa andra, då sådana blifva honom anförtrödda».

Med detta betyg och 15 riksdaler som reskassa begaf han sig till Lund. Kämpande med nöden på bekostnad af sin helse, samt stundom saknande bröd för dagen, qvardröjde han der icke fullt tvenne lästerminer. Han erhöll en huslärareplats i trakten af Karlshamn; men det nämnda hedrande erkännandet af hans lika ovanliga kunskaper som stora anlag för lärarekallet föranledde att han redan 1815, ehuru blott sjutton år, erhöll förordnande att förestå en lärarebefattning vid den skola han sjelf ett par år förut hade lemnat. Detta förordnande räckte halftannat år. Åter tog han anställning som enskild lärare, och på grosshandlaren Winbergs egen- dom, det vackra Stensnäs, i granskapet af Karlshamn tillbragte han flera lyckliga somrar. I egaren vördade THOMANDER allt sedan med tacksamhet en faderlig vän, och det inflytande denne man på honom utöfvat uttalar han i de orden:

”Det fria sinne, som är all min ära,
Är födt på nytt af dig”.

Under hela denna tid hade THOMANDER af sina besparingar lemnat understöd åt både moder och mormoder, men också inskränkte han sina egna behof till det oundgängligaste. Gynnäres anbud att

förbättra hans ställning afslog han; han ville förtjena sitt bröd, icke hafva det som nådegåfva. Efter sitt sjuttonde år uppträdde han ofta som predikant, men till en början synes icke framgången varit stor. Han, som sedan med sin väldiga stämman fylde tempelhalvfen, ansågs af läkare hafva allt för svag röst för att med framgång kunna beträda den presterliga banan. Han lät sig likväl icke afskräcka, stämman uppöfvades med det samma hans kroppskrafter togo till; men ännu snabbare utvecklade sig hans inre lif, och i en ålder, då de fleste ännu icke hunnit trampa ut barnskorna, var han redan en gerna hörd förkunnare af det heliga ordet. Vid reformationsfesten 1817 höll han på Karlshamns stadshus ett festtal på alexandrinier. Den gustavianska skolans mästare äro här ännu hans mönster. Men midt uti osjelfständigheten röjer sig den gryende vältalaren, och det både i tal och predikningar. Först på hösten 1819 såg han sig i tillfälle att återvända till lärosätet. Sin önskan att förvärfva den filosofiska graden måste han af medellöshet uppgifva; så fort som möjligt nödgades han afsluta sin beredelse för inträde i kyrkans tjenst. Den länge, smärte ynglingen med det stora lockiga hufvudet, klädd i en fotsid grå rock, som gjorde hans längd ännu mera i ögonen fallande, väckte uppmärksamhet redan genom sitt yttre, men snart visste

både lärare och kamrater att äfven tala om hans stora flit, hans rika och mångsidiga kunskaper. Han genomgick teologiska seminariet med stor utmärkelse, tog den 19 december 1820 prestexamen, men såsom ännu icke 23 år blef han först den 20 juni 1821 prestvigd, samt utnämndes genast till kastellpredikant i Karlshamn. Tjensteåliggandet tog icke hans tid och krafter mycket i anspråk; men så var icke heller årliga lönen större än 37 riksdaler banko. Sin bergning fick han söka som enskild lärare, och åter fann han ett hem på Stensnäs.

Så stod nu ynglingen fullrustad och färdig att träda ut i det verksamma lifvet. Han var, som vi sett, redan pröfvad i striden. Hans barndoms-erfarenheter voro af den beskaffenhet, att de tidigt lärt honom inse, att han i viss mån stod i ett undantagsförhållande till samhället, att det för honom gälde att antingen slå sig igenom eller gå under. Sjelf skildrar han sig vid inträdet i ynglingaåldern som

”En sluten, späd och blek och skägglös yngling
Med benadt hår och blodigt sargadt bröst.”

Men just det, som förbittrat hans första år, innebar för den namnlöse en kraftig eggelse att sjelf skapa sig ett namn. Och lyckligtvis var det i en högsint själ denna ärelystnad uppammades. Liksom han med upprätt hufvud bar sin fattigdom, satte han en ära uti att endast hafva sig sjelf att

tacka för allt. Af ingen ville han begära hvarken lån eller understöd. På egen hand och med bibehållande af fläckfri sköld ville han kämpa om ärans pris, och han kände sig tillräckligt stark för att vinna det. Det låg dessutom i sjelfva tidsriktningen åtskiligt, som underhöll denna ungdomliga sjelfförtröstan.

Då THOMANDER afslutade sina akademiska studier hade mera lugn inträdt på vitterhetens fält. Den häftigaste kampen emellan den gamla och den nya skolan var redan ändad. Tegnér hade mot fosforismens öfverdrifter och ensidigheter slungat sina ljungande epigrammer. Det dunkel, hvarmed de nya profeterna älskade att omgifva sig, hade upphört att bjuda vördnad, och hvad som i den nya läran kunde blifva klart hade klarnat och börjat ingå i den allmänna bildningen. Men striden eller rättare stridssättet hade frambragt en och annan frukt, som icke förtjenar att obetingadt rosas. Redan vid de unga bildstormarens första uppträdande förvånades man allmänt öfver deras naiva tro på egen ofelbarhet och hänsynslösa förakt för motståndaren. Vål är det förhållandet, och lär väl äfven så förblifva, att då ynglingen en gång öfvervunnit sin naturliga försagdhet och uppträder med anspråk på att få sin röst hörd, brukar han icke besväras af synnerligen stor anspråkslöshet. Men vid denna tid stötte annat till, som kom anspråkslösheten att sjunka un-

der nollpunkten. Knappast har snilledyrkan ljudligare predikats än då. Snillet har väl alltid ansetts bilda ett undantag från det hvardagliga, och under det århundrade, som man i konsthistorien benämner roccoco-tiden, ansågos allahanda underligheter och egenheter som säkra kännetecken på snillrikhet. Då fäste man sig synnerligast dervid, att snillet var *annorlunda* än alla andra människor; nu dervid, att det var något *mera* än dessa. Förr var snillrikheten en ursäkt för egenheterna; nu utgjorde egenheterna en företrädesrättighet, af hvilken snillet efter behag kunde begagna sig. Liksom det filosofiska snillet ansågs ega ett eget sinne (den intellektuella åskådningen), med hvilket det genomträngde vetandets hemligheter, så var det poetiska snillet i högre mening än andra en gudomens afbild; det var i besittning af den gudomliga ironien, i kraft af hvilken det med ett öfverlägset leende kunde blicka ned på människohopen och i fri skaparlust roa sig med att frambringa verldar, för att nästa ögonblick efter sin viljas behag upplösa dem i intet. Äfven till oss trängde dessa läror fram; åtminstone har satsen: »snillet måste mätas med sin egen måttstock» ofta blifvit använd som sakförarebevis, och kanske allra helst af dem, som, för att få taga privilegiet i utöfning, föreburit sig innehafva mästarbrevet.

Åt THOMANDER var detta mästarbref gifvet. Hans skarpa och genomträngande förstånd understöddes, utan att missledas, af en lifvig inbillningskraft och en eldig känsla. Utan all möda kunde han sätta sig in uti de mest olikartade ämnen, och vaksamt rufvade minnet på de samlade skatterna. Sjelfva hans lefnadsförhållanden kunna sägas hafva påtvungit honom medvetandet om hans öfverlägsenhet, och detta medvetande skärpte hos honom den medfödda starka sjelfständighetskänslan: »inga bojor äro sådana blomsterband att de ju icke i längden besvära». Han höll vid tjugu års ålder ett liktal, deri han bland annat skildrade ynglingens känslor vid hans utträdande i lifvet; en skildring, deri han, enligt denna ålders vana, sannolikt snarare tecknar sig sjelf än föremålet för teckningen. Han talar om den känsla af obehag, hvaraf en hvar i olika mån hemsökes, som kommer i något fiendtligt förhållande till ödet och verlden; om människan, dömd att lida såsom fågeln att flyga, om hennes öde som en sammansättning af eviga gåtor och eviga oredor. »Och när ynglingen», säger han, »icke af visheten erhåller något svar på frågan, om människan är dömd att ständigt plåga sig förgäfves, om det icke fins i en annan verld en domstol, der äfven hennes personlighet skall tagas i betraktande, eller om hon endast skall offra sig åt det helas chimèr utan fram-

gång och utan ersättning: hvilken dömer då hans suckars utbrott brottsligt, hvilken tillräknar då den förtrytsamme, om han ej alltid kan svälja sina tårar, ej alltid kan förjaga från sin uppsyn de moln som betäcka hans själ?» Hvem ser icke, att i de framställda frågorna och icke minst i sättet för deras framställande uttalar sig, jemte den för ynglinga-åren egna känslsamheten, äfven en kraftig andes pockande på oberoende, motsträfvigheten att underordna sig lifvets allmänna makter, i hvilka han ännu ser något blott främmande och fiendtligt?

Men suckar och tårar voro icke hans sak. Den dystra slutenheten hade nu, då han var upp-buren af hela sin omgifning, lemnat plats för ett friskt och gladt mod. Den unge titanen kände sina krafter växa och dermed äfven lusten att pröfva dem. Med ungdomligt öfvermod såg han ned på allt som icke stämde öfverens med hans idealbilder. Föga aktade han hvad som icke stod på egna fötter, utan endast hölls uppe genom tyst öfverenskommelse eller fördom, och det roade honom att själfsvåldigt hoppa öfver de skrankor, framför hvilka andra vördnadsfullt stannade. Hvar helst han påträffade något honom misshagligt eller något löjligt, var han icke sen att spänna bågsträngen, och hur djupt pilen gick aktade han icke alltid på. Det låg dock i hela hans väsende något ridderligt; och

för segern, icke för frukten af segern, var det han stred.

I människosjälen, liksom i de stora floderna, kunna olika färgade vattendrag ofta gå vid sidan af hvarandra, för att först längre fram blandas samman. Så var det i hans själ. Hans barndoms vårdarinna hade, under det allt omkring honom tillropade honom: »hjelp dig sjelf», bibragt honom den nödiga fyllnadssatsen: »så hjälper dig Gud». Hon hade lärt honom, att endast hos himlarnes och jordens herre står den rätta hjälpen att finna. Och i bördig jordmån föllo orden. Den genom vedermodan uppodlade kraftiga viljan var hos honom förenad med en nästan barnslig vekhet, med ett i hög grad lättörddt sinne.

»Hjertat är skapt i april och förståndet stöpt i december», yttrade han om sig sjelf. I detta veka, varma hjerta slogo kristendomens grundsanningar tidigt rötter och alstrade vördnad för det heliga, ödmjukande under Guds mäktiga hand. Men oförmedlade stodo ännu, vid sidan af vördnaden ett öfverlägset ringaktande af andra, vid sidan af ödmjukheten ett starkt medvetande om den egna kraften.

För ynglingen ligger verlden öppen; men har han en gång gjort sitt val af lefnadsbana, brukar under vanliga förhållanden synkretsen krympa sam-

man. Så syntes nu för THOMANDER enda framtids-
utsigten vara att efter långvarig tjenstgöring sent
omsider hinna fram till ett herdekall. Emellertid
ökade han allt jemt sitt redan då ovanligt stora
kunskapsförråd. Utan att försumma sina teologiska
studier, läste han Schelling, Rousseau, Voltaire, och
blef allt mer och mer förtrolig med både den gamla
och nya vitterheten. Man har från denna tid af
hans hand öfversättningar efter Matthison, Körner,
Tasso, Ossian och Schack Staffeldt. Men mest synes
han dock hafva älskat, läst och omläst trenne skal-
der, till hvilka han af en viss själsfrändskap känt
sig dragen, och af hvilka tvenne på hans hela ut-
bildning utöfvat icke ringa inflytande: Aristofanes,
han, som, vittne till den grekiska skönhetsverldens
påbörjade upplösning, ändock hade nog styrka att
på skämtets tungomål uttala sin manliga smärta;
Shakspeare, den väldige, hvars eldsöga djupare än
någon annan dödligs öga trängt till människohjertats
djup, och som sorgmodigt glad tecknat dess hemlig-
heter; Byron, den nya tidens son, hvilken lik Manfred
brottades med de andar han sjelf frambesvurit, men
ändock log, fast löjet var bittert. Hos desse hu-
morns store tolkar gick THOMANDER i skola. Och
det var som öfversättare af deras mästerverk han
först gjorde sitt namn ryktbart. Ett äldre försök
att på svenska återgifva den store Brittens skåde-

spel hade redan i sin början afstannat*). THOMANDER upptog planen och öfverraskade allmänheten med att på ett år (1825) utgifva tre af lustspelen och två af de historiska skådespelen. Man beundrade djerfheten som lekte med svårigheterna, friheten vid sidan af en trohet som sträckte sig ej blott till orden, utan äfven till andan. Den man, som näst före THOMANDER rycktes bort ur denna kréts, och hvilken det lyckades att föra till slut hvad denne påbörjat, men af bristande uppmuntran måst lemna ofulländadt, erkände att med THOMANDER var »icke lätt att täfla», och endast med len hand vågade han röra vid hans tolkning. Följande året utkom en öfversättning af Aristofanes' *Molnen*, och att det varit THOMANDERS afsigt att låta denna efterföljas af flera andra, finner man deraf, att efter hans död påträffades bland hans papper färdigskrifna öfversättningar af *Thesmoforerne* och *Grodorna*. Samma år utgaf han äfven en tolkning af Byrons *Manfred*. Äro Shakspeare-öfversättningarna de mest fulländade på grund af den större själsfrändskapen emellan skalden och hans tolk, så intyga öfversättningarna af Aristofanes' lustspel på det kanske

*) G. SCHEUTZ öfversatte 1816 *Julius Cesar* och anmälte 1820 utgifvandet af en fullständig öfversättning utaf Shakspeares skådespel, men utgaf endast *Köpmannen i Venedig*. Det var på hans uppmaning THOMANDER öfvertog fortsättandet af detta verk.

mest lysande sätt THOMANDERS öfverlägsna förmåga; ty på samma gång de ådagalägga hans aldrig svikande makt öfver modersmålets tillgångar, aftvinga de oss beundran för hans smidighet att försätta sig in uti urskriftens stämning, för hans fyndighet i tolkningen af svårare ställen. Inom kort tid hade THOMANDER vunnit anseende som Sveriges förnämste öfversättare. Samstämmigt förklarade granskarne, att »svenska allmänheten är van att af herr Thomander endast emottaga mästerstycken». Mindre betydande äro kanske hans öfversättningar af den latinska kyrkans äldste skalder, Prudentius, Fortunatus, Clemens Alexandrinus och Synesius*); de bära dock vittne om hans vidtomfattande beläsenhet och djupa religiösa sinne. Hans sista tryckta öfversättning är *Brutus* af Voltaire**), denna tragedi, i hvilken den franske skalden ville framställa ett shakspeariskt skådespel återfördt på de då herrskande smakreglerna. Hvad som i detta sorgespel tilltalade THOMANDER var säkert den värtaliga flykten i dess samtalspråk och den frisinnade ton, som deri herrskar, och hvilken i Frankrike gjorde bättre lycka under skräckregeringen än under Ludvig XV:s dagar.

---

*) Under titeln »Sånger ifrån den äldsta kyrkan» införda i *Theologisk Quartalskrift* 1828, häft. 1.

**) Tryckt 1831.

För teatern har THOMANDER öfversatt: *Amanda*, ett spanskt drama, Shakspeares *Macbeth*, och *Den Senfärdige* af Justin Gensoul. Blott det första har blifvit uppfördt. Otryckta äro de alla.

Dessa öfversättningar kunna visserligen betraktas som förberedande öfningar, genom hvilka THOMANDER förvärfvade den språkfärdighet, som han sedan äfven på andra områden så segerrikt använde; och huru stor den var, visar bäst hans ordagranna öfversättning af Nya Testamentet*). Men lika obestridligt som dessa öfversättningar i vår litteratur intaga ett framstående rum, hade de äfven för honom sjelf en vida djupare och mera sjelfständig betydelse. I sin ungdom älskade han diktens lekar och lät äfven under senare åren vid ett och annat tillfälle sin lyra tona. Men allt för klok eller allt för stolt att vilja uppträda på ett område, der han icke kunde gå i täflan med de bäste, inskränkte han snart sin vittra verksamhet till öfversättarens. Detta skedde icke af brist på egendomlig bildningsgåfvä, utan af klar insigt i hans naturanlags rätta beskaffenhet. Taktslagen, efter hvilka vågorna i hans inre rörde sig, voro snarare talarens än skaldens. Den strängt bundna formen tycktes vid sjelfständiga skapelser hafva pålagt honom ett med hans natur oförenligt tvång, ehuru han mer än en gång visste att

---

*) Tryckt 1835.

omsätta detta tvång i frihet. Låg deremot den poetiska bilden färdigformad, då upptogs den villigt af hans inbillningskraft, och af modersmålets malm göt han med lätthet den nya formen. Så var öfversättandet den för honom mest tacksamma form af poetisk verksamhet, äfvensom den, hvilken han synes mest hafva älskat. Ännu kort före sin sista sjukdom sysselsatte han sig med att på svenska återgifva Racines *Athalie*, ehuru han endast medhann första akten.

Med år 1826 börjar ett nytt skifte i THOMANDERS lif. Angelägen att till de presterliga studiernas höjande kunna med Lunds högskola införlifva nya och friska krafter, fäste teologie professor Ahlman sin blick på kastellpredikanten i Karlshamn. Han kallades till Lund och utnämndes kort derefter till docent*).

Med ifver egnade han sig åt sitt nya kall, derjemte oförtrutet arbetande på sin egen utbildning. Snart visade det sig ock, att lärosätet i THOMANDER gjort en god eröfring. Tillsammans med honom, hvilken sedan som svenska kyrkans häfdatecknare gjort sitt namn oförgätligt, och hvilken äfven lärer

*) Hösten 1826 höll THOMANDER exegetiska föreläsningar vid teologiska seminariet i Lund och blef den 26 jan. 1827 utnämnd till docent vid seminariet, efter det han 1826 utgifvit och försvarat en afhandling: *De Antichristo primæ ecclesie*.

varit den som först ledt uppmärksamheten på THOMANDER, började han 1828 utgifvandet af *Theologisk Quartalskrift*. Det är bekant huru lifvande och väckande denna tidskrift verkade, huru den kan sägas hafva lagt grunden till ett djupare vetenskapligt studium af teologien i vårt fädernesland. Som grundsats uppstälde den forskningens frihet; »kyrkan», hette det, »känner kätterier, men icke vetenskapen», och frimodigt öppnade den sina spalter äfven för olika tänkande, ty »sanningen är ännu icke så lemmalytt, att hon icke skulle kunna spänna bälte med sofismerna». THOMANDER tog lifvig del i detta företag, företrädesvis som sträng men oväldig granskare *).

---

*) Första följdén af denna tidskrift afslutades 1832. Utom en mängd recensioner och de nämnda öfversättningarna efter latinska skalder innehåller denna följd af THOMANDERS hand afhandlingarna: »Om äktenskapet, enligt Lutherska lärobegreppet»; »Gifves det tillräckliga grunder för antagande af Jesu absoluta fullkomlighet, då man icke erkänner honom som Gud och icke anser Skriftens ord såsom Guds eget vittnesbörd»; »Parallellställen till den christna sede- och tros-läran, hemtade ur den klassiska hedendomens skrifter»; »Henrik Suso. — I den nya följd, som började med år 1836 och slutade 1840, äro bidragen af THOMANDER färre; de utgöras af några recensioner, »Förslag till kyrko-ordning»; »Försvär för nykterhetssällskaperna», samt »Några allmänna frågor rörande idéén af en Luthers kateches i våra dagar».

Under den tid THOMANDER tjänstgjorde som lönlös lärare utvecklade han en förvånande verksamhet. Det gälde att gifva rätt åt den myndighet, som hos den snillrike öfversättaren trott sig finna äfven anlag för vetenskapen. Under det han ytterligare vidgade sitt vetande öfver den teologiska vetenskapens alla områden, skötte han sina åligganden som lärare, meddelade enskild handledning åt åtskillige lärjungar, förestod pastoralvården vid S:t Peders kloster, deltog i utgifvandet af Qvartalsskriften, fann tid att egna åt sina öfversättningar, utgaf en samling predikningar och skriftetal, samt skref och försvarade fyra på latin författade akademiska afhandlingar*).

Till den ena af dessa afhandlingar knyter sig en tilldragelse, som vi icke med tystnad kunna förbigå. Domprost-tjensten i Lund hade blifvit ledig, och THOMANDER sökte den för att vinna ett förslagsrum. Teologiska fakulteten, som då bestod af en enda person, professor Ahlman, sände samtliga de sökandes afhandlingar, utan att uppgifva författarnamnen, till teologiska fakulteten i Köpenhamn med begäran om dess utlåtande. THOMANDERS

---

*) Utom det redan nämnda docent-specimen, *De donis Spiritus Sancti* 1828 för pastoral-examen; *De articulis fidei primariis* 1830 för domprost-sysslan; *De justa dispositione theologiæ practicæ* 1833 för teologisk profession.

afhandling erhöll då det vitsord att vara den enda af fullgiltig vetenskaplig halt samt röja en »författare, som förenar litteraturkännedom med en sund och skarpsinnig tankekraft, egendomliga åsigter med klarhet i framställningen, och hvars skicklighet att utveckla och behandla ett vetenskapligt ämne måste erkännas till och med af dem, som icke finna sig tillfredsstälde af undersökningens egentliga resultat». I detta omdöme instämde äfven Ahlman, men lärarne i de världsliga fakulteterna, hvilka ansågo språnget från den lägsta till den högsta plats inom fakulteten allt för mycket stridande mot god ordning, lemnade sitt förord åt en annan af de medsökande, hvilken äfven erhöll tjensten. Men dermed var icke allt slut; befodringsfrågan drogs inför allmänhetens domstol; partiskrifter vexlades och tvisten drog ut i tvenne år. Närmast med anledning af denna fråga började THOMANDER (1832) att jemte sin förtrognaste vän, den tidigt bortgångne docenten Ahnfelt, utgifva tidningen *Gefion*, hvilken dock blott upplefde en årgång.

Den temligen omfångsrika, i våra biblioteker multnande gren af litteraturen, som spirat upp ur akademiska befodringsstvister, är onekligen föga uppbygglig. Om den än någon gång af nödvändigheten framkallats, så var dock denna nödvändighet alltid en beklaglig. Lyckligtvis ådrager den sig endast

en raskt öfvergående uppmärksamhet, och som allt grums sjunker den snart till botten. *Gefion* utgör dock i detta hänseende ett undantag. Den kan i viss mån göra anspråk på ett rum inom vår humoristiska vitterhet. Den förde satirens svep med kraftig arm och leende uppsyn, och mångt slag tyckes vara ganska välförtjent anbragt. Den spritter af qvickhet, den sväller af ungdomlig lefnadsfriskhet och godt lynne samt lyckas icke så sällan att genom sitt framställningssätt gifva det i grunden väl mycket enskilda arten af ett allmänt löjligt. Men förnekas kan näppeligen, att den föga prisvärda ton i det offentliga samspråket, hvilken utbildats i de nyss förut afslutade litterära fejderna, här når sin höjdpunkt; att ungdomsmotet ofta stegras till öfvermod, ja, att det stundom synes som vore den kamp för det sanna och det rätta, som här med löjets vapen utkämpas, i grunden en kamp för något blott personligt och derföre ock för något temligen ringa.

Länge fick icke THOMANDER vänta på befordran*), äfvensom hedersutmärkelser icke heller ute-

---

*) År 1833 blef han professor i pastoral-teologi, 1844 tredje och 1847 andre teologie professor i Lund. År 1850 kallades han utan ansökan till domprost i Göteborg, och blef 1856 biskop i Lunds stift.

blefvo*). Vi kunna ej här följa hans bana steg för steg. Minnestalaren har en annan uppgift än lefnadstecknaren. Vi måste inskränka oss till en kortfattad redogörelse för hans verksamhet på de olika områden, der han handlande uppträdde.

Frukterna af hans vetenskapliga forskningar äro nedlagda dels i hans akademiska afhandlingar, dels i Qvartalskriften; och öfver hans förmåga som vetenskapsman hafva vi redan anført en ojäfvig domstols utlåtande.

Som universitetslärare hade han en något försummad, men därför icke otacksam jordmån att uppodla. Den teologiska bildningen, för att begagna hans egna ord, befann sig på så låg ståndpunkt, »att allt, som i någon mån afvek från det vanliga konversationssnacket eller predikostilen, var missstydingar underkastadt». Hans uppgift måste därför blifva att söka framkalla sant vetenskaplig anda hos de blifvande religionslärarne. I denna riktning gick hans arbete, och icke ringa äro hans förtjenster om prestbildningens höjande i södra Sverige. Dock skall han som föreläsare icke hafva

---

*) År 1836 erhöill han af teologiska fakulteten i Köpenhamn hedersdiplom som teologie doktor; 1849 blef han ledamot, 1858 kommandör och 1864 storkors af nordstjerneorden, 1860 kommandör af Dannebrogorden. År 1849 erhöill han Svenska Akademiens stora pris för värtalighet, och invaldes till medlem af detta samfund 1855.

bemödat sig om en lättfattlig form. Han ville upp-
elda åhörarnes tankekraft till ansträngd verksam-
het, och ansåg därför bättre att locka dem upp till
sig, än sänka sig sjelf ned till dem.

Ungdomens förklarade gunstling var han all-
tid. Snillet är en magnet, som ofelbart drager till
sig ynglingens beundran. Men här var mer än
snille å ena sidan, mer än beundran å den andra.
Här var en ungdomseld, som aldrig lifvets stormar
förmådde utsläcka; här var ett varmt hjerta och
en öppen hand. Till beundran sällade sig därför
kärlek*). Och när THOMANDER som lärosätets närm-
ste styresman vände tillbaka till Lund, återknöts
det gamla bandet med ökad fasthet. Alltid var
det en högtid för de unge, då den älskade förman-
nen inträdde i deras krets. De misskände honom
aldrig, och vare sig att han skämtade eller talade
ord af gripande allvar, tycktes dessa ord dem tagna
ur deras egna hjertan.

Allt för ofta blef dock den akademiske läraren
ryckt bort från den ungdom han hade att leda och
upplysa; hans krafter togos i anspråk för andra
värf. Redan 1838 förordnades han till ledamot i
kyrkolags-kommittén, och från och med 1840 var

---

*) THOMANDER valdes till inspektor af både Skånska och
Blekingska nationerna, hvilka tillsammans utgjorde mer
än två tredjedelar af studentkorpsen.

han medlem af Sveriges ständerförsamling. Nya lagrar väntade honom på den politiska banan.

Från tiden näst före grekiska bildhuggarkonstens högsta blomstring eger man kvar en marmorrelief, föreställande Kastor som hästtämjare. Konstkännare beundra den tvåfaldiga, stridiga, men dock harmoniska rörelse, som i hjeltens kropp är genomförd: framåtskridandet och tillbakahållandet kämpa mot hvarandra i hvarje muskel; men framåt går det dock, om än sakta glidande. Det är en bild af den jemna utvecklingen inom statslifvet. Återhållandets och framåtdrifvandets makter brytas mot hvarandra; men följderna af brytningen blir förr eller senare en rörelse framåt. Då båda dessa makter hafva sitt ursprung och hemta sin styrka ur en oskrymtad fosterlandskärlek äro de båda lika aktningvärda och lika gagneliga; i motsatt fall båda lika skadliga. Ty det är nu en gång så inrättadt, att man icke kan vara verldsborgare utan att vara statsborgare; och den föregifna kärleken till hela menskligheten kan icke tjena som ursäkt för föraktet mot den egna modern. Hon kan hafva sina egenheter, denna moder; men en god son vördar äfven dem.

THOMANDER var af sitt lynnes hela art kallad att ställa sig på framåtskridandets sida. »Några tycka mera om unga skönheter, andra om de gamla;

skall jag yppa mitt tycke, så inklinerar det icke för de senare». Men det var långt ifrån att han saknade känsla för det gamla, och han omfattade det nya icke därför att det var nytt, utan därför att det i hans tanka var godt; och det goda önskade han, emedan han varmt älskade det land, der hans vagga timrats, älskade det folk, som han icke blott genom yttre band, utan genom hela sin inre *daning* tillhörde. Framåt skulle det gå, detta folk, framåt inom alla områden; men han höll det för kärt, för att han i tanklös välmening skulle vilja komma det att springa andan ur halsen. Han visste, att *den*, som icke skapat tvenne blad på trädet lika, icke heller skapat tvenne människor och ännu mindre tvenne folk lika, och att sålunda hvarje folk kunde på statsförbättrarne ställa det billiga anspråk, att dess egendomlighet ingick som hufvudtal i deras beräkning. Det sanna är ett; men i huru oändligt skiftande former framträder det icke! Och liksom hvarje stor konstnär på sitt sätt åskådliggör skönhets-idealet, den ene icke lika med den andre; så kan hvarje folk endast på sitt sätt gifva verklighet och form åt statens grundväsende. THOMANDER insåg detta, och vid sina förslag till förändringar tog han alltid det bestående till utgångspunkt. »Jag är icke bland dem», säger han, »som bestå ett famntag åt myriader eller som räcka han-

den åt månens åbo, utan att tillförene hafva efterforskat huruvida åbons önsknings i närmaste byhem icke kunna förtjena något afseende». Det blinda partisinet fann icke alltid behag i dessa förfrågningar om åbons önsknings. Men THOMANDER var för mycket sig sjelf för att kunna viljelöst smälta samman med ett parti. Han var ingen nummerkarl i ledet, som efter kommando-ord satte sig i rörelse eller gjorde halt; dertill var han allt för odisciplinerad, för mycket road af att fäkta på egen hand. Han var fortfarande ett dåligt soldatämne. Helst sökte han derföre att ställa sig öfver partierna, och lyckades stundom, som han sjelf skämtande sade, »att derigenom ställa sig illa med dem allesammans».

Det var dock icke utan inskränkning han hylade läran om det historiska sammanhanget i stats- och samhälls-utvecklingen. Han förnekade, att »allt, som skall duga i ett land, skall hafva sitt upphof endast och allenast i nationen sjelf; för politiska produkter lära väl erfordras två faktorer, en nationell och en kosmopolitisk. Å ena sidan får den väl hänga tillsammans med nationen, och å den andra med de öfriga nationerna, med den bildade menskligheten». I öfverensstämmelse dermed höll han starkt på det konstitutionella konungadömet, och varnade »för alla *kratiers* öfvermakt, vare sig

aristokratier eller demokratier»; men han ville se detta statsskicks former utvecklade närmast i likhet med engelsk förebild, och det föranledde kraftiga gensägelser från flera håll, då han vid 1840 års riksdag begagnade uttrycket »kronans ministrar». Tydligast visar sig grundtanken af den statskonst, han hyllade, uti hans uppfattning af den så ofta och så länge omtvistade frågan rörande en genomgripande omdaning af riksförsamlingen; en fråga, som framkallat flera af hans snillrikaste riksdagsanföranden. »Ingen författning», sade han, »kan bryta tvert af mot det förut befintliga eller bryta tvert emot det medvetande staten förut har om sig sjelf, utan att dervid äfventyra att sönderbryta mer eller mindre oundgängliga beståndsdelar af staten». Vid sitt första uppträdande, liksom ännu då han sista gången talade i denna fråga, vidhöll han derföre den åsigten, att det, »om än icke i snitten, så i saken är efter våra svenska förhållanden afpassadt», att klass- eller ståndswal förenas med samfälda val. Till en början försvarade han enkammarssystemet; men gick sedan öfver till att antaga två kamrar, af hvilka den ena skulle inrymma en utbrytning af de fyra stånden, den andra fyllas genom medelbara distriktsval. Dock förklarade han sig redo att biträda hvarje »mer eller mindre irrationellt förslag», som kunde vinna någon aktningssjudande mening

för sig, och han uttalade från sin sjukbädd varma välgångsönsknningar för det då hvilande förslaget till ny grundlag.

Vid de sex riksdagar THOMANDER bevistade var han, med undantag af en enda (1853), medlem af statsutskottet. För de grundsatser, som här ledde honom, låta vi honom sjelf redogöra: »Efter mitt förmenande är ingenting mera sant konservativt, än att hålla ett lands finanser i ordning. Man må säga hvad man vill, det är intet blott bondprat, att detta folk är ett fattigt folk, som, om der hushållas väl, kan fullkomligt hålla sig uppe och med lämpor och småningom bestå sig allt hvad det behöfver, blott det icke tror sig behöfva för mycket; men som, när dess finanser komma ned, endast ganska långsamt repar sig. Det går icke an att leka med Sveriges finanser. Penningen är här en viktigare sak än i de flesta europeiska länder». Detta sparsamhetsnit hindrade honom likväl icke att ifrigt yrka på anslag till ändamål, hvilka han ansåg böra understödjas. Hit hörde i främsta rummet undervisningsverken. Den stora frikostighet, hvaråt de lärda skolorna i vårt land på senare åren haft att glädja sig, förordades på det varmaste af honom, äfvensom han alltid uppträdde som målsman för folkundervisningen.

Hvarje förändring, som i hans ögon innebar en förbättring, kunde alltid påräkna hans röst. Han talade för näringsfriheten, för lika arfsrätten, för utvidgandet af Judarnes medborgerliga rättigheter. Men det var företrädesvis tvenne frågor, hvilka han betraktade som lifsfrågor och hvilka under en lång följd af år upptogo hans tankar, utgjorde föremål för hans nitiska befrämjande.

Det är nu snart tretio år sedan stormlöpnigen mot dryckenskapslasten började i vårt land. Alla erkände, att frågan var af riksviktig beskaffenhet, att den öfverhandtagande förbrukningen af starka drycker hotade samhället med undergång. Men om medlen för det ondas hämmande voro meningarna delade. Det ofta ovisa nitet hos nykterhetssällskapernas förfäktare, försöken att indraga frågan på religionens område och att af nykterheten göra ett nytt salighetsmedel, föreföllo mången betänkliga. Vådorna, som föreningsväsendet bar i sitt sköte, blefvo äfven af flera påpekade. THOMANDER, ledd af sin fosterlandskärlek, stälde sig utan tvekan på föreningarnas sida och skref för dem ett glänsande försvar, jemte det han i deras tjänst, när tillfället så kräfde, använde sin vältalighet. Obestriddigt är väl, att varningsropen mot nykterhets-fanatismen icke varit utan sin stora nytta; men sant är ock, att föreningarna genom den vidtomfattande rörelse, de

väckte till lif, hafva på det allmänna tänkesättet i detta stycke haft en förmånlig inverkan. THOMANDER insåg dock, att fienden icke ensamt med tal och skrift kunde besegras; på lagstiftningen berodde i sista hand allt. Derföre uppträdde han vid alla riksmöten mot bränvinet och förordade åtgärder till hämmande af tillverkningen, till minskande af förbrukningen. Han var en bland dem som först öppnade kriget mot husbehofsbränningen: »lyftpannorna», skref han, »fruktar jag mera än storpannorna».

Den andra fråga, åt hvilken THOMANDER egnade tid och krafter, var den kyrkliga lagstiftningen. År 1837 lät han trycka ett »Förslag till kyrkolag», och detta förslag lades till grund för arbetet inom den nya kyrkolagskommittén, i hvilken THOMANDER ingick som ledamot och der han utöfvade ett icke ringa inflytande. Kommitténs förslag har visserligen icke i sin helhet blifvit antaget; men enskilda delar af det samma — såsom sockenbandets lösning, konventikel-plakatets upphäfvande, större frihet vid prestval, och senast förslaget om kyrkomöten — hafva efter många strider vunnit tillämpning inom svenska kyrkan; och dertill har THOMANDERS ihärdighet i väsendtlig mån bidragit. Han gaf aldrig saken förlorad och lät sig icke af hårda omdömen skrämmas; gång efter anuan föllo för-

slagen, men efter hvarje nederlag stod han åter färdig att upptaga striden. I ståndets arbetsrum så väl som vid sitt eget skrifbord var han lika outtröttlig. Hans tvenne sista arbeten sysselsätta sig hufvudsakligen med detta ämne*). Det kan finnas olika meningar om gagneligheten af dessa förändringar för vår svenska kyrka; men äfven THOMANDERS motståndare måste medgifva, att han älskade denna kyrka och efter förmåga sökte dess bästa. Väl ansåg han, att kyrkans förbund med staten icke hörde till kyrkans »gudomliga väsende», utan endast till hennes »menschliga vilkor»; men han fann dock i detta förbund en ovärderlig fördel. Han yrkade frihet inom kyrkan, undanrödjande af alla hinder för sammankomster till gemensam andakt, ett större utrymme för församlingsmedlemmar vid handläggning af kyrkliga ärender. Han yrkade frihet utom kyrkan, men på vilkor att kyrkan sjelf icke deraf lede skada. Han började sin riksdagsmannabana med att föreslå åtgärder till förekommande af proselytmakeri, liksom ock den omarbetning af Svenska Psalmboken**), hvilken han tillsammans med Wieselgren verkstälde, närmast föranleddes af önskan att betaga de norrländska läsarne

---

*) »Svenska kyrkans och skolans angelägenheter», Stockholm 1853; »De kyrkliga frågorna», Örebro 1860.

**) Tryckt 1849.

skäl att söndra sig från kyrkan. Äfven här synes sålunda THOMANDER, utgående från det gamla, vilja lämpa dess former efter en ny tids fordringar. I sina äldsta skrifter, liksom i den sista, deri han berömmar sig af att under de tretio år han offentligen uttalat sig aldrig ändrat en öfvertygelse, vare sig teologisk eller politisk, sätter han en ära uti att vara strängt evangelisk-luthersk. Luther var för honom icke blott ett namn, utan en person blifven grundsats, protesten mot hvarje stelnad form, som förhindrade en sant kristlig utveckling af det religiösa lifvet. Det låg dessutom i Luthers hela personlighet, ej mindre än i sättet för hans uppträdande, mycket som lifligt tilltalade THOMANDER. Den storsinta anda, som genomgår Luthers skrifter, fann ett återljud i THOMANDERS själ. Han beundrade och såg ett efterdöme i den förening af djerfhet och klokhet, som utmärkte den store reformatorn, i hans okuffiga frihetssinne, hans orubbliga förtröstan på Guds hjälp och hans deraf alstrade glada mod, som ofta slog ut i skämt och gammarna. Gerna anför han också utdrag ur Luthers skrifter; gerna vädjar han till honom för att vinna stöd för sina meningar.

Men huru förundransvärd mångsidighet en meniska än må utveckla, det är dock endast i ett stycke hon är allt hvad hon kan vara. I detta samman-

falla hennes personlighet och hennes verksamhet så fullkomligt, att hon i det och ensamt i det *är* allt hvad hon *utför*, och *utför* allt hvad hon *är*. Hon kan på många håll uträtta stora saker, men det *största* endast på ett. Det är just hos de rikast utrustade naturer, som detta är mest i ögonen fallande; ty de lemna i det bästa de uträttat en måttstock för mätande af deras öfriga verk; och nekas kan icke, att den dömande mängden med förkärlek använder denna måttstock. THOMANDER satte visserligen på allt, som han företog sig, sitt snilles pregel; men i hela sitt omfång visade sig detta snille då han uppträdde som talare. Det är ock närmast i denna egenskap han tillhör detta samfund; och dess Handlingar förvara i hans inträdestal ett af de yppersta alstren af svensk vältalighet. Men för rätta uppskattandet af hans storhet som talare måste man lära känna personligheten, ty den lade sig hel och odelad i talet och gaf detta dess egendomliga kraft och fägring.

Om i THOMANDERS yngre år sjelfkänslan och ödmjukheten syntes ligga oförmedlade sida om sida med hvarandra, så dröjde det dock icke länge innan de båda strömdragen blandade sina böljor samman, innan färgerna smälte hop till en grundfärg. Öfvergången skedde omärkligt, och för mången syntes kanske ingen förändring hafva inträdt. De skrofliga

klippstyckena, den gröna ängsmattan, de lummiga träden äro i ett landskap de samma antingen de skarpt afteckna sig i det starka solljuset eller månen öfver dem kastar sitt dallrande skimmer; men med förändrad belysning kommer en förändrad stämning i landskapet; det är det samma, men ändock ett annat. Så var äfven han den samme och ändock en annan. Han hade sträfvande hunnit upp för det berget, »der man ser lågheten af allt lågt rätt lågt inunder sig och ljuset af allt ljusst så saligt ljusst och nära»; och stående der kunde han utropa: »O huru herrlig är *Han*, och huru uselt allt annat». Men derjemte hade han under lifvets profningar lärt sig, att Gud icke tillbedes på höjderna allena, att äfven det lägsta kan gifva ett återsken af det allra högsta; han hade upptäckt att »jorden har något eget, som icke himlen har, den underbara blandningen af ondt och godt». Den är väl icke ny denna upptäckt; hvem vet icke att i verlden finnes både mycket ondt och mycket godt? Men alla kunna icke därför se det onda i det goda och det goda i det onda; icke för alla framställer sig lifvet i denna underbara färgbrytning. Och äfven de som kunna det, emottaga dock icke samma intryck af det de skåda. För några synas ljuspunkterna endast göra det mörka så mycket svartare, och de sörja och förtvifla. Andra åter glädja

sig, ty för dem synes mörkret endast vara till för att genomträngas af ljuset. Och kan deras blick följa ljusstrålarne, ända tillbaka till dessas källa, till den bakom töcknen stående evighetens sol, då kunna de uppsvinga sig till den högsta glädje, den saligaste förtröstan.

Han, hvars bild min oerfarna hand har att i dag inför Eder teckna, hörde icke till dem som förtviflade. Med gladt mod hade han brutit sig en väg och med satirens leende på läpparne kastat hindren åt sidan. Han hade funnit, att »ett väl afpassadt skämt är ett rätt kraftigt gissel och bevisning mot elakheten och egennyttan». Och af denna erfarenhet hade han icke underlåtit att begagna sig, helst han tyckte sig vid hvarje steg träffa på än den ena än den andra. Men då han nu på lifvets middagshöjd förklarade: »min människofruktan och människovörndnad växa allt jemt nedåt», kunde han hafva tillagt, att hans välvilja och medlidande samtidigt växte uppåt; ty allt liffigare genomträngdes hans stolta själ af det kraftiga medvetande, att äfven han sjelf tillhörde detta så föga vörndnadsvärda slägte, samt att kärlek och förbarmande ändock äro de grundpelare, på hvilka all verlden hvilar.

Nu kunde han bekänna om sig: »högmodet är min farligaste dödssynd»; ty den allmänna mensk-

liga bräckligheten, afspeglande hans egen, gaf honom vapnet, med hvilket han gång efter annan slog frestaren till marken. Så skref han kort efter det han tillträdt sitt biskopsembete: »Herren undfår ju syndare och äter med dem! Han skall icke öfvergifva mig. Om vårt hjerta fördömer oss, då är han större än vårt hjerta. Han skall för visso hjälpa mig och välsigua när jag välsignar, och icke förbanna, om än jag förbannar. Bedjen Gud för mig! Han har satt mig ovärdige till biskop i sin församling; men satte han icke dit en dag honom, som var en försmädare och våldsverkare och uträttade dock genom honom mer än de alla uträttade».

Visserligen är han allt jemt den samme. Nu som förr är han den starke, den glade, ja den ystre. Men ändock är han en annan. Han bibehåller allt jemt den starka sjelfkänslan, men på bottnen af den arbetar medvetandet om skröpligheten af all mensklig kraft. Han hyser fortfarande den gamla kärleken till oberoende, men sammansmält med känslan af människornas inbördes beroende och behof af hvarandra. Fortfarande aktar han verlden och menniskorna ringa; men glömmer icke, att »Herren äfven äter med syndare». Han ser leende på den allmänna menskliga dårskapen; men med samma leende betraktar han äfven sig sjelf. Så smälta de båda si-

dorna af hans väsende till sammans till bildande af en helgjuten karakter med skarpt utpreglad egenomlighet. Och den gnista, som springer fram och angifver att föreningen försiggått, är det gladlynt godmodiga skämtet. Det blixtrar lika bländande som förr, men det tänder icke. Det uppenbarar det allvarligt-glada lynnet hos en man, som i verlden ser mera dårskap än ondska, som orubbligt håller fast vid den tron, att både ondska och dårskap till det yttersta och sista äro lika vanmäktiga, och hvilken derföre kan skratta der andra harmas. Han syntes gåtolik för mången, som icke fattade huru allvar och skämt kunde så förenas, att det stundom blef omöjligt att bestämma hvar gränsen dem emellan gick. Ja, de funnos som betviflade, att han hade allvar med något, då de sågo honom stå gycklande och tala öfver ämnen som syntes vara af den vigt, att de endast med rynkad panna borde behandlas. Men de, som så dömde, besinnade icke huru mycket lättare snillet skarpa blick upptäcker löjlige motsägelser der, hvarest ett vanligt öga ser endast sammanhängande enhet, och huru mycket stort det är, som synes obeskrifligen litet för den som har för vana att sammanställa allt med det öfversvinneligen stora. Månne det är så osant, att den, som icke känner skämtet, icke heller känner allvaret? Bevisar det nödvändigt brist på kärlek,

att skämta med och öfver det man älskar? Kan icke det varma deltagandet, kan icke sjelfva bekymret kläda sig i löjets lätta drägt? »Allt flyter», sade ju den gamle tänkaren. Visdom och dårskap, sorg och glädje löpa samman och gå öfver i hvarandra. Verldsdramat är hvarken rent tragiskt eller rent komiskt; det är ett sorglustigt skådespel, deri narren följer den husville konungen öfver heden under storm och störtskurar. Så uppfattades det ock af honom, om han än, på grund af sitt skaplygne, hellre skrattade med narren än rasade med konungen.

Det var hos *talaren* man tydligast kunde skönja denna själens grundstämning; ty kärnan af hvarje sak, snabbt af honom uppfattad, återgaf han så, som den brutit sig i hans stämningsprisma. Det var då de rika naturanlagen, understödda af en mångsidig lifserfarenhet och af ett vidsträckt kunskapsförråd, trädde fram i sin fulla glans. Än mäktigt forsande, än lugnt som bäcken letar sin väg genom ängarna, flöt språket, melodiskt, böjligt, från hans läppar, och som vattunymfer ur vågen dök tankarne upp. Syntes han stundom bekymmerslös om den logiska ordningen, så kom sig detta deraf, att hans framställning följde de lagar som föreskrefvos af hans egna sätt att se och tänka. När vinden svälde i seglen, älskade han att i »tankens stilla världshaf» segla från ö till ö, lockad af de nya ut-

sigter som öppnade sig för honom; men innan man hann att ängsligt fråga sig, hvart kosan bar, var han med några raska slag åter vid utgångspunkten, och man fann då att resan icke varit förgäfvets företagen. Syntes föredraget yppigt, öfverflödande, bjudande mer än behovet oundgängligen kräfde; hvad mer? Han var rik, och hvarföre skulle den rike spara? Hvem föll det in att klaga öfver hans frikostighet? Det var guld han strödde kring sig; annat hade han icke. Han förstod icke blott att med bevisens länkar binda och leda förståndet, han kunde äfven anslå hjertats strängaspel till framkallande af de mest motsatta känslor och intryck. Inom hela skalan af grundstämningens skiftningar rörde han sig fritt. Ena ögonblicket var han den mognade mannen, som blickat in i lifvets dunklaste skrymslen; nästa ögonblick tumlade han om som en yster pojke och kastade kring sig skämtets lätta fjäderbollar. Men hur tvär öfvergången än syntes, saknades icke förmedling; i det djupa allvaret kunde man vid närmare betraktande upptäcka det frö, hvarur skämtet så plötsligt spirat fram; liksom man å andra sidan ofta med förundran fann, att då han skämtade var han som mest gripnen af sitt ämne. Med dessa egenskaper måste han beherrska massan. Han kände sin makt, och det tycktes ofta göra honom ett nöje att utöfva henne. Stundom stod

han och lekte skalkaktigt med åhörarne, stundom vände han sig ironiskt mot sig sjelf och tycktes sätta sin talareära på spel, för att nästa ögonblick åter eröfra den.

Allt hvad THOMANDER yttrade bar ursprunglighetens friska färg. Tanken sprang fram som den fullrustade Athene ur Olympierns panna. Om han än öfvertänkte hvad han skulle säga, stod han äfven då under inflytande af en omedelbar ingifvelse. Han arbetade icke, han höll endast för sig sjelf ett tal, som han kort derpå, efter omständigheterna förändradt, höll för andra. Derföre hade också hans vältalighet arten af en mäktig naturkraft, som väckte häpnad lika mycket som beundran och hvilken ovilkorligen ryckte åhöraren med sig.

Ordets makt understöddes i icke ringa mån af talarens hela yttre. Hvem kände icke vid blotta åsynen af THOMANDER, att han stod inför en man, hvilken icke var såsom en hvar af de andra? Hvem, som en gång sett honom, kan väl förgäta den ståtliga gestalten, det af rika lockar omfattade hufvudet med dess gedigna, karaktersfulla former, i all deras oregelbundenhet så plastiska, att en af nordens förnämste bildhuggare vid anblicken af dem kände sin skaparlust vakna; de lifliga blå ögonen, hvilkas naturfel endast gjorde blicken så mycket själffullare, skärpte det skålmska hvardagsuttrycket,

men nästan försvann då ögat glödde af ingifvelsens eld, och denna stämman, hvars tonregister tycktes sakna gräns både uppåt och nedåt? Så stod han på en gång fängslande öra och öga.

Men mest hänförande var han dock, då han framstälde det innehåll som fylde hela hans själ, då han från predikostolen förkunnade ordet om den uppståndne. »Något», skref han en gång, »måste människan betrakta som ett obetydligt, antingen det sinliga eller det öfversinliga; hon räcker icke till för allt. Naturen sjelf behandlar mycket som småsak, hon bildar yppigt och sjelfsväldigt blommor och maskar och frågar föga efter om de lefva eller dö». Här gälde det för THOMANDER icke mera någon småsak. Han kände sig som den ringe tjenaren under den »herde, som med sin staf förer världarna ut i bet och vallar stjernorna som hjordar», och då han talade i Hans namn, var han helt och hållet gången upp i heligheten af sitt kall. Skämtet slokade vingarne och tystnade. Ändock var grundstämningen i hans själ icke förändrad; ty i sjelfva verket bestod hans karaktersbildning just deruti, att det religiösa sinnet allt mer och mer genomträngde de öfriga verksamhetsformerna för hans inre lif. Om man kan tala om religiös humor, så fans en sådan hos honom. Med djup känsla af världens och sin egen intighet och syndfullhet förenade han den in-

nerligaste förtröstan på Guds förbarmande nåd, och i denna kände han sig midt uti förkrosselsen stark och glad. Hufvudsumman af all hans predikan var talet om försoningens stora under, den evigt flödande glädjekällan för den arma menskligheten. Och mången gång, då han om detta under som en gudaingifven siare talade till församlingen, greps han af en sådan hänförelse, att han tycktes förgäta allt som omgaf honom; det öppna ögat såg utan att se, det var som hvilade blicken på högre, öfversinliga syner, tårarne rullade utåt kinden, stämman darrade af rörelse, och lågan i hans inre spred ett förklaradt sken öfver anletet. I sådana ögonblick skulle man se och höra honom för att vinna rätta måttet att uppskatta hans storhet. Till fullo kan ej efterverlden bedöma hvad han varit, om än hans båda utgifna predikosamlingar aflägga ett högt talande vittnesbörd om hans utomordentliga gåfvor. Det eger dock emellan dessa båda samlingar en märkbar skilnad rum. De äldsta*) äro hållna i en jemförelsevis vekare ton; språket är med synbar omsorg äfven i enskildheter utarbetadt; bilderna, målade med en finare pensel, förråda mera känsla än styrka. Det är som hade i dem företrädesvis den ena sidan af menniskan afspeglat sig. Annorlunda äro de herrliga text-utläggningarna från hans

*) »Predikningar och skriftetal». Malmö 1829.

mognaste mannaålder*). I dem träder hela meniskan fram. I dem är det vecka blandadt med det starka, känslan med kraften. Språket är stundom hårdt, men alltid malmfullt och storartadt formadt, bilderna äro djerfva och tecknade med breda drag, framställningen uppoffrar stundom genomskinligheten för att vinna i djup; men öfverallt förnimmas vingslagen af en väldig och kärleksrik ande, som mäktar lika säkert lyfta läsaren med sig upp till de rymder, hvilka återstråla af herrlighetens sken, som att varligt sänka honom ned till brädden af de afgrundsdjup, hvilka människosjälen upplåter för den bäfvande blicken. Hvad som möjligen förlorats i behag, är vunnet i upphöjdhet; eller rättare, en längre art af behag är utbytt mot en högre.

Platsen näst intill religionen intog i hans hjerta fosterlandskärleken. Men liksom det landskap, der han föddes, bildar öfvergången emellan Skandinaviens fastland och dess öar, så var han med sitt i grunden så svenska lynne i viss mån en öfvergångsnatur. Han representerade icke blott granitbergen, utan äfven de bördiga slätterna, icke blott barrskogens dystra hemlighetsfullhet, utan äfven bokskogarnes aningsrika ljufhet. Derföre var han också hemma på båda sidor om Sundet; derföre var knap-

---

*) »Predikningar öfver alla årets sön- och högtidsdagars evangelier». Stockholm 1849.

past någon svensk man bättre förstådd och mera ansedd hos våra södra grannar än han; derföre var han en ifrig befordrare af de rörelser, som afse att till ett helt förena de nordiska stammarna. Han hade sin andel af den egenhet, som man tillägger nordbon, och hvilken visar sig icke mindre hos flere af våra utmärktare män, än i hela vår historia, ja i sjelfva den nordiska naturen: vexlingen mellan en förvånande verksamhet och långa mellanstunder af hvila. Det nationella valspråket: »antingen Cesar eller intet» var äfven hans. Han hade derföre svårt att besluta sig för egentlig författareverksamhet; och merendels måste han af yttre anledningar dertill manas. Han författade dock med lika stor lätthet som han talade; ja, äfven *då* tycktes han endast lyda en omedelbar ingifvelse. Sedan han först blifvit herre öfver sitt ämne, skref eller hellre dikterade han utan afbrott, och hvad som så blifvit skrifvet ändrade han sällan. Men under dessa ögonblick var han i högsta grad ömtålig, och det behöfdes endast en obetydlig omständighet, ett besök, ankomsten af ett bref, för att sätta honom ur stånd att den dagen kunna återtaga sitt arbete. Det var som hade den ande flyktat, hvilken hviskat orden i hans öra, och förr än han åter frambesvurit honom var han oförmögen att fortsätta. Ett utfördt verk hade med fullbordandet för honom för-

lorat sitt behag, ja stundom blifvit honom aldeles främmande. Han kunde väl ofta omtala hvad han i ett eller annat hänseende uträttat; men minst af allt tog han vara på sina egna arbeten. Vänlig och tillgänglig, lifvade han med sitt glada lynne alla som kommo i hans närhet; ty detta lynne lät han sig icke betaga, fastän sorgernas anfall derpå icke uteblef; bekymret kunde göra honom sjuk, men aldrig nedslagen.

Men det som hos honom starkast fängslade alla var dock hans ädla, varma hjerta, detta hjerta, så fullt af kärlek och barmhertighet. Till det fann intet agg, ingen hämndlystnad vägen; den, som ena dagen slagit honom ett sår, behöfde blott andra dagen lägga handen på det, och det var heladt. Lika beredvillig som han var att tillgifva var han att gifva; likars nöd väckte hos honom den djupaste smärta, och förgäfves klappade ingen på hans hjertas dörr. Vanligen gaf han allt hvad han hade till hands. Han hade sjelf känt armodets bitterhet, och han var derföre mån om att mildra det för andra. Också glänser en tacksamhetens tår i mer än en af de blommor som växa på hans graf.

Men hvilka skatter detta hjerta gömde, visade sig bäst i hans förhållande som familjefar. Familje-

lifvets fröjder hade han alltid högt värderat; de blefvo honom med åren ännu dyrbarare. Inom kretsen af de sina fann han sitt tvingande behof af kärlek tillfredsstäldt, fann han deltagande i sorg som i glädje; och i rikaste mått vedergælde han den kärlek han uppbar. Den maka, han från sin fosterbygd fört med sig, stod troget vid hans sida i lust och nöd; han hyste också för henne det oinskränkteste förtroende och aktade högt hennes råd*).

Sina sista år tillbragte THOMANDER i Lund, företagande under den blidare årstiden tätta visitationsresor inom stiftet. Med uppmärksamhet följde han svenska kyrkans angelägenheter, offentliggjorde sina åsikter om dem och vidtog förberedelser till ett arbete, som var ämnadt till försvar för kristendomen mot de anfall, för hvilka den både här hemma och i utlandet i våra dagar varit ett mål. Att bestrida Kristi gudomliga natur, var att beröra sjelfva hjertpunkten af hans andliga lif.

Han hade lifligt önskat att kunna medhinna detta arbete medan det ännu var dager. Men skymningen inbröt förr än någon anade det. Sjelf hade han dock länge gifvit akt på att skuggorna förläng-

---

*) THOMANDER blef 1834 gift med Emilia Lovisa Katarina Meijer, dötter af grosshandlaren Meijer i Karlshamn, och hade med henne tre döttrar.

des, och ofta undfölla honom yttranden som tydde på en snar bortgång. Femtionde årsdagen af föreningen mellan Sverige och Norge höll han, då redan sjuk, festpredikan i Lunds domkyrka; den straxt derpå följande årsdagen af Gustaf Adolfs död hade han, i ett »Herdabref till sju församlingar i Lunds stift», bestämt till dag för invigning af sju nybygda kyrkor. Sjelf invigde han den ena. Herdabrefvet var hans sista skrift, invigningen hans sista presterliga förrättning. Krafterna aftogo. Men utan oro motsåg han förvandlingens ögonblick: »jag sväfvar», sade han, »icke emellan hopp och fruktan, utan emellan hopp och hopp». Blandade sig ett vemod i hans skämt — ty ännu halveslocknadt smålog ögat — så var det icke saknadens eller fruktans, det var kärlekens, var den förbidansfulla trons vemod. Vintern gick och våren kom, våren, hvars ankomst han alltid med nästan barnslig glädje hade helsat. Helgonabacken anlade åter den gröna skruden, men icke mera till ögonfägnad för honom. »Helsa ut», bad han då, »till de gröna träden; men säg dem att jag icke afundas dem, ty jag har det mycket bättre än de». Till en skönare vår stod hans hopp, och snart blef hoppet uppfyllt*). I ljusdunklets belysning hade han skådat lifvet. Men

---

*) Han dog den 9 juli 1865.

då ögat slocknade, vek dunklet undan, och ljuset, det ofördunklade, det eviga ljuset bröt fram, ljuset af den sol som han bakom verldstöcknen alltid hade anat. Och var han

»glad redan på jorden,
gladare är han väl nu».

S V A R

på herr LJUNGGRENS inträdes-tal

af

Akademiens direktör herr STRANDBERG.

Hans plats står tom. Förstummad är den röst,
Som hördes, liksom åskan öfver dalen,
I kyrkan, riksdags- eller lärosalen
Och trängde djupt, djupt in i hvarje bröst.
Nu ligger det mot hvilans kudde lutadt,
Det stolta hufvudet af helstöpt form,
Som bars på starka axlar, helst i storm,
Och då först sjönk när hvarje motstånd slutat.
Men hvart ett sådant hufvud en gång förts
Och hvar en sådan stämman en gång hörts
Ha de ett intryck lemnat, och ett minne,
Som sent förloras af ett vaket sinne.
Vi solhvarf genomgått tre gånger tre
Ifrån den dag, som hugsas än af mången,
Då man vid detta bord fick honom se
För första — ack! jemväl för sista gången.
Det var en stilla majqväll, och en klar,
På dagen samma qväll som nu. Det var
Åt Blomstersångarn han sitt offer bar.

Hur hörde man ej talet mäktigt flyta,
Hur såg man icke floden hvälfva fram,
På djupet jemn, och strid, och allvarsam,
Blott med en liten krusning på sin yta!
Det hela, inspirerad, lugnt, bestämdt,
Af skalden återgaf de ädla dragen,
Men med de fina strecken af hans skämt
Blef det ändå Thomander upp i dagen!
Ack! sällan hölls väl ett så lifligt spel
Af Phantasmus, som här. Han var ett snille,
Han var derhos en man, och det en hel,
Som tänkte skarpt och visste hvad han ville,
Men likafullt ett barn, ett barn som här
Sin käckä sorglöshet i hjertat qvar
Och lika litet väjer när det leker,
Som lägger bort sitt sjelfsväld då det smeker.

Det är en gudars gunst att kunna le,
Men le i kärlek, utan att förtrytas,
Och ändlighetens höga vågor se
Vanmäktiga mot löjet sönderbrytas.
Ja! hela lifvet tör, derofvan sedt,
Inför ett högre, himmelskt löje tyckas
Liksom ett barns affekt, ett litet ett,
Hvars öga öppnas — för att genast lyckas.

Och sällan sågs ett underbarare,
Ett plötsligare löje, än Thomanders,

Som kunde blixtra der man snarare
Ett kraftord väntade, ett Alexanders.
Han mäktade ett klubbslag, äfven han,
Och der det föll, det drabbade titaniskt,
Men ypperst var han när han öfvervaun
Med skämtets lätta stygn Aristofaniskt.
Dock — om än löjet öfverflyglade
En stund det lätt hänförda sinnelaget,
Kom godsintheten sist och tyglade
Den yra leken, bäst han var i taget,
Då han vardt både vek och allvarsam:
Och när så ysterheten väl förtonat,
Så välde blida ord ur hjertat fram
Och öfverdådet var då lätt försonadt.

Men hvarför denna téckning, då du har
Uti ett väl fördeladt ljus, och mildradt,
Som mästare med säkert handlag skildrat
Hvad han, den saknade, i grunden var?
Väl veta vi, att de, som hädan farit,
Ibland de lefvande ej gå igen,
Dock föreföll det som han stått här än
När du förtäljde nyss om hvad han varit.
Så stor är konstnärns underbara makt
När blott han har den rätta, fina känslan
Och är mot öfverdrifter på sin vakt
Samt låter sans och kärlek föra penseln.

Du blifvit vår, ifrån det ögonblick
Då han af dig sitt eftermåle fick.
Dock tro ej, att på *äran* ligger vigten
Hos oss: den ligger äfven här på *pligten*.
Och när du bjudits hit att taga del
I vården om vårt språk och våra minnen,
Så blir det vår förlust, men ej vårt fel,
Att bildningshungrande och unga sinnen
Förneka oss att kunna få dig *hel*.
Men du är rik och skall ej, när det gäller,
Förhålla oss vår del — och dem ej heller.
Nej, vägled denna ungdom väl! Ty den
Skall gå till doms om hvad vi gjort och ämnat,
Och hvad vi ogjordt eller halfgjordt lemnat.
En dag fullborda såsom mogne män.
Belys ej blott hvad *konsten* är egentligt,
Men ock hvad *sjelfva lifvet* har väsentligt
Och begges djupt befryndade natur,
Att de må skilja verklighet från irring,
Förnuft från griller, ordning från förvirring
Och idealet från karrikatur.
Dock bor ej Väsendet i blotta satser:
Det gäller något annat, något mer,
I ungdomsdanare! på edra platser,
Än forskningen och hvad hon företer;
Ty mycket, mycket vi af lexan glömmе,
Men minnet tappar icke bort i hast

Intrycket af en vilja, hel och fast,
Och af personlighetens föredöme —
Och blott en man med vilja utaf stål
Går *egna* vägar och till *eget* mål.

Så fostrade er ädla Carolina
Af gammalt mången stark och hugfull son,
Hvars namn och verk som vinterstjerner skina
Omkring allt Svea land. Och derifrån
Har äfven detta samfund tagit lån
Samt lagt dem, såsom sina väl förvärfda,
Till sin anborna rikedom, och ärfda.
Och den hos Ehrensvärd och Winckelmann,
Som du, de stora syskondragen fann,
Som minnets skuld afbördad till Messenius
Och återstält en så förkommen genius, —
Den, hvilken med din synkraft in har trängt
I Holbergs herrligt mejslade naturer,
Och alla Bellmans rörliga figurer
I lefvande gestaltning genomtänkt,
Har redan inlöst löften, ej blott gifvit;
Och när han hit, i denna ring, försatts
Är det med egen ära som han skrivit
Sitt åtkomstbref till denna hedersplats.

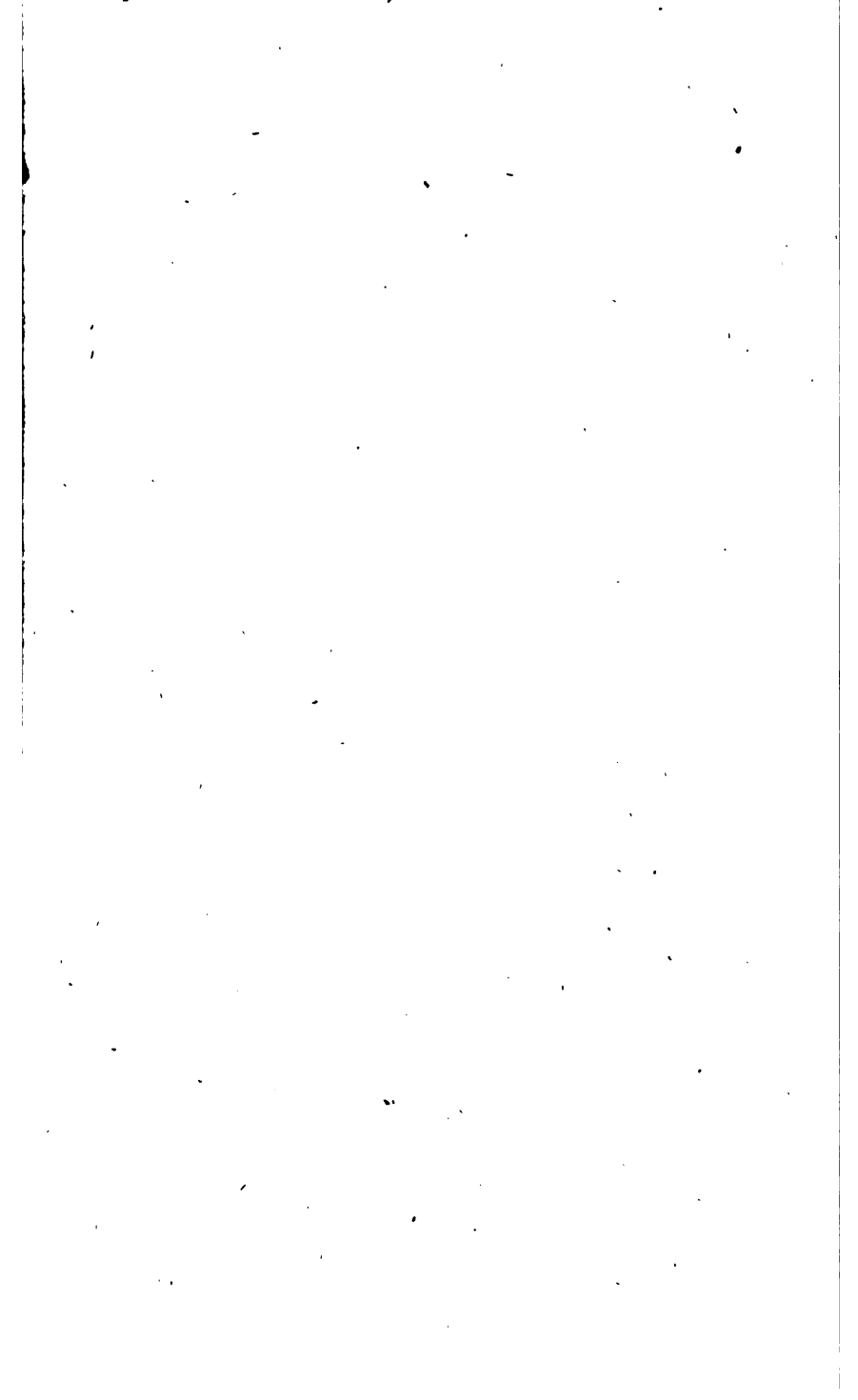
Men tröttna icke! Om vi se tillbaka,
Hur mycket outredt att utransaka,

Hur mången ren metall som återstår
— Ej blott från äldre dar, men från i går —
Att undan glömskans grafrost återköpa
Och i en sådan form åt häfden stöpa
Att glansen stadnar qvar! Hur mången skéf,
Förflugen tro att rätta, som man fattat,
Hur mycket smått, hvars mått man öfverdref,
Hur mycket verkligt godt man underskattat!
Grip in häri med allvar och med kraft,
Ån återstår ett kaos att betvinga,
Och under tankens tukt och lydnad bringa
Hvad hittills ingen lag och regel haft.
Se der en uppgift, och en icke ringa!
Hvar förutfattad mening undanskjut!
Det är just der, i dunklet, trollen gyckla
Och villorna det Sannas later hyckla.
Håll du din fackla fritt och högt — och gjut
En ström af dager öfver saken ut!
Ån mer: vårt språk gör konstnärskapet möjligt,
Ett språk, som tanken lätt att forma har,
Som ingen sprödhet nästan eger qvar,
Men som har veckats lika rikt som böjligt
Kring Geijers siardjup och Kellgrens sång,
Wallins hänryckning, Grubbes tankegång.

Välkommen vare du i sådan mening
Till denna krets för svenska ärans vård

Med snillets i den närmaste förening!
Det är en yngre röst från Lundagård,
Till hvilken du ett ögonblick har lyssnat;
De äldre, starka stämmorna ha tystnat.
Gif akt likväl! Kanhända känner du
Att — höjda öfver jordens pris och klander —
De, äfven *de*, se hit i detta nu,
Tegnér och Agardh, Hagberg och Thomander!

INTRÄDES-TAL

HÅLLET I

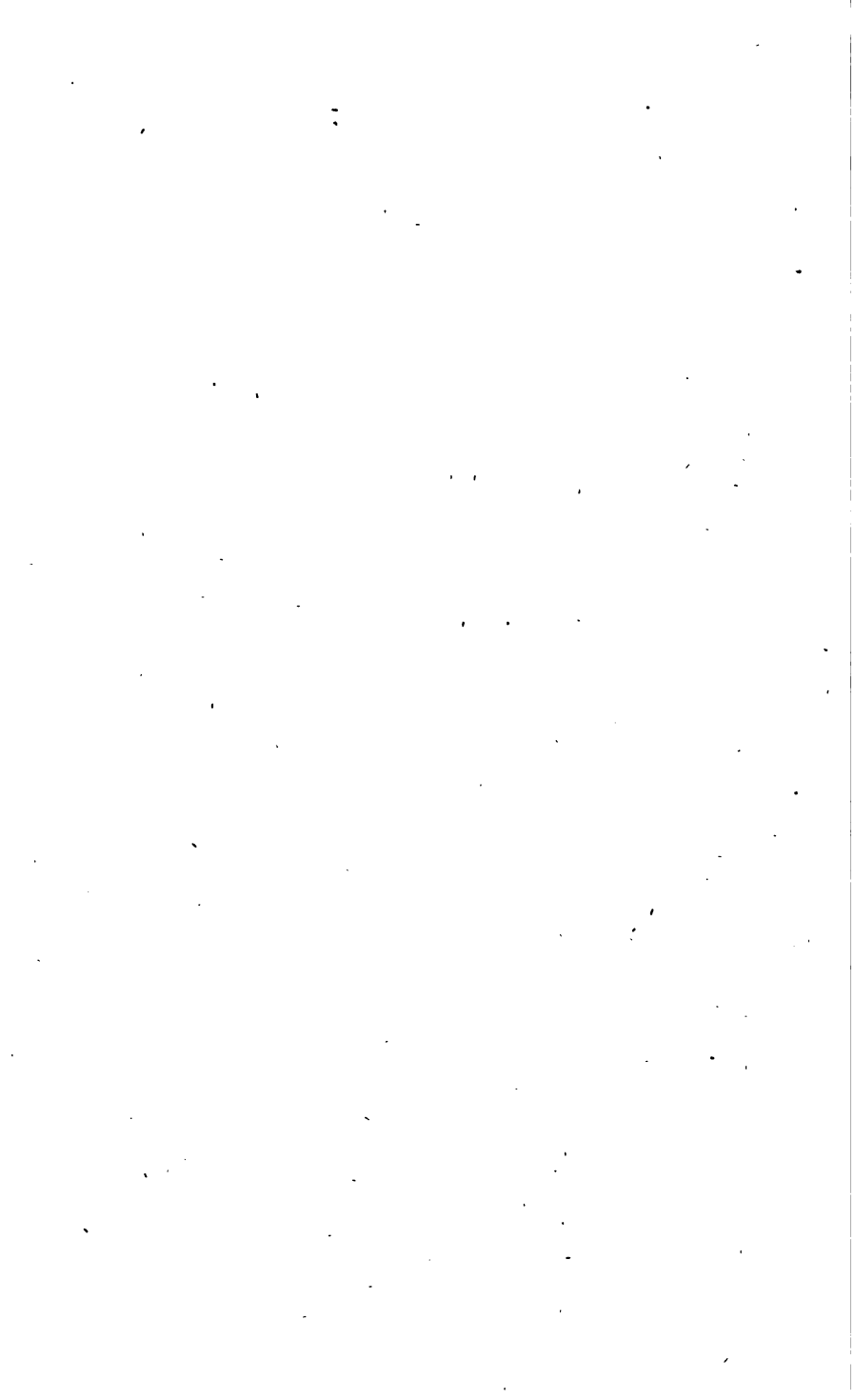
SVENSKA AKADEMIEN

DEN 29 MAJ 1866

AF

CARL ANDERS KULLBERG.

Sedan Svenska Akademien till ledamot, i det efter framlidne professorn, filosofie doktorn BERNHARD ELIS MALMSTRÖM lediga rum, den 19 oktober 1865 valt herr CARL ANDERS KULLBERG, och detta val vunnit konungens, Akademiens höge beskyddares, nådiga bifall, tog vid Akademiens offentliga sammankomst å stora börssalen den 29 maj 1866 herr KULLBERG sitt inträde med följande

TAL:

Mine Herrar!

De odödlige skalden, som, efter det nya stats-skicket införande och den häftiga brytningen inom vår vitterhet, lyftade den svenska sången till en förut ej anad höjd och, trots vårt okända språk och vårt aflägsna läge, kommo genljuden af dess toner att höras långt ut öfver den bildade verlden, desse

store skalder hade småningom börjat att tystna; blott då och då hördes ännu en ton, liknande en svanesång, från deras mäktiga strängaspel, innan de för alltid förstummades. Bland de yngre lyror, som började att klinga i aftonrodnaden af de stores dag, var det en, som genom egendomligheten af sina toner och det skära, milda behaget i sin stämning tilldrog sig en särskild uppmärksamhet och snart vann allt flera vänner och beundrare. Denna lyra tillhörde BERNHARD ELIS MALMSTRÖM, ett namn af synnerligen ren klang i den svenska vitterheten, och hvars egare inom kort intog en framstående plats både i sången och vetenskapen. Äfven denna Akademi skyndade att tillegna sig den rikt utrustade, ännu knappt inträdd öfver tröskeln till mannaåldern, och hon fick ej skäl att ångra sitt val. Mätte detta ej bli händelsen, då I, Mine Herrar, till den allt för tidigt bortgångnes efterträdare i detta samfund kallat en obemärkt vitterlekare, en ringa dilettant i skaldernas konst, som aldrig drömt om en sådan ära, än mindre eftertraktat den. Van vid den undangömda skuggan och djupt kännande sin ovärdighet och sina krafters otillräcklighet för en sådan plats, hade han helst önskat att blygsamt undandraga sig den öfverraskande utmärkelsen, om det varit honom tillåtet utan att möjligen sära en välvilja, som med lena band fjettrat honom starkare

än den mest tvingande nödvändighet. Store män hafva vid sitt inträde i detta samfund talat om sin ringhet. Och under det mäktiga intrycket af de känslor, som gripit dem i ett sådant ögonblick, hafva de säkerligen menat hvad de sagt. Huru öppen-
hjärtig och oförstald bör ej då *min* bekännelse vara, inför de stora, öfverväldigande minnen, som här möta min själs öga, och inför den lysande åhörarkrets, som jag i dag här skådar för första gången!

Likmätigt den pligt, som nu åligger mig, att teckna min företrädare, vill jag söka att enkelt och okonstladt återgifva hans bild sådan som den framställer sig för min uppfattning. Om jag ej förstätt att riktigt uppskatta alstren af hans sångmö, om bilden blir ofullständig, eller ett och annat drag ej nog träffande, så får jag söka en ursäkt dels i hvad jag ofvan antydt om min förmågas omotsvarighet mot uppgiften, dels i den omständigheten, att jag på öfver tvenne årtionden ej skådat eller stått i beröring med föremålet för min teckning.

BERNHARD ELIS MALMSTRÖM föddes på Stora Holmstorp i Tysslinge socken af Nerike, der fadern, en driftig och i kommunala värf mycket anlitad man, var godsegare med titel af ekonomie direktör*).

*) MALMSTRÖM föddes den 14 mars 1816. Kyrkoboken har den 10, men enligt föräldrarnes uppgift var det den 14. Fadern hette CARL ADOLF MALMSTRÖM, modern HEDVIG ULRIKA STYFFE.

Man säger att den yttre naturen liksom afspeglar sig i människans och att hon icke blott trycker sin pregel på den yttre gestalten, men äfven har ett bestämmande inflytande på själsdaningen hos de varelser, som födas och uppammas i hennes sköte. Om detta skulle gälla utan undantag, så borde MALMSTRÖM ej blifvit född till skald, ty naturen strödde ej sin fågring kring hans vagga: han såg dagen på en vidsträckt slättbygd, ej bruten af höjder och dalar, af skogar eller vatten. Men snilletts gudagnista kommer farande med himlens vindar, och diktens gåfva upprinner i sånggudinnans spår, likt Jericho-rosen, i sjelfva ödemarken. Ursprungligen den tredje bland sex syskon, blef MALMSTRÖM snart den äldste genom de två äldres tidiga död. Den uppfostran, som barnen åtnjöto i detta föräldrahus, var ej af det klemiga slaget. Att det var ett hem för duglighet och allvar, att den moraliska luft, man der inandades, var helsosam och stärkande, dertill kan man sluta af de utmärkta söner som utgingo ur det samma. Slutet var det ej heller för de lifvets vänare makter, som gjuta sitt förädlande behag öfver sammanlefnaden. Modern var utrustad med ett för poesien känsligt sinne samt idkade gerna läsning af sådan, och fadern var i synnerhet en älskare af de nordiska sagorna; och så voro sång och saga hemmastadda i familjen och bidrogo att förljufva hvilo-

stunderna vid den husliga härden. Vi torde häri finna dubbelnyckeln till MALMSTRÖMS väsende. Kanhända var det på sin moders knä han lärde de första noterna af sångens skala och insöp denna rena och blida känsla, som tilltalar oss i hans dikter; kanhända var det från faderns kämpasagor och dugande kraft han fick den manlighet i hjertat, den karakterens fasthet och sedliga allvar, den tankens klarhet och styrka, som satte sin pregel på hans ord och gerningar.

Mycket tidigt uppenbarade sig MALMSTRÖMS skaldegåfva. Redan som tioåring skall han ha pröfvat sina späda krafter på en poetisk behandling af Bodvar Bjarkes saga, och man har verser af honom, skrifna vid tolf års ålder. Efter att ha genomgått Örebro skola, flyttades han till Strengnäs gymnasium, der han tvenne gånger hedrades med uppdraget att hålla högtidstal på Karl XII:s dödsdag, en plägsed på den tiden öflig vid detta lärosäte, till firande af den store hjeltens minne. För öfrigt glömde han ej här, bland sina öfriga studier, sånggudinnan, och vid sina poetiska försök hade han att påräkna ledning och uppmuntran af dåvarande filosofie lektorn*), sjelf en aktningsvärd diktare, som öfverlefver sin lärjunge. Från Strengnäs gymnasium kom han till Upsala akademi, der kån inskrefs

*) Engelbrekts-sångaren, doktor Gumælius.

som student vårterminen 1835. För sitt uppehälle nödgades han, likt mången annan medellös yngling, att, med intrång på egna studier, handleda andra vid deras; äfvensom han sökte att genom öfversättning bereda sig någon inkomst. Så öfversatte han redan som gymnasist *Historiska karaktersskildringar* af Ernst Moritz Arndt, utgifna i Strengnäs 1832, och såsom student har han öfversatt en dryg del af Beckers *Verldshistoria*, andra Upsala-upplagan; liksom senare Michelets *Den nyare tyska filosofiens utvecklingshistoria*.

I början af hans studenttid var det hans afsigt att egna sig åt det presterliga kallet, och han aflade dimissions-examen om våren 1837. Men då han ännu var för ung att prestvigas och i alla fall önskade förvärfva en vidsträcktare filosofisk underbyggnad för ytterligare teologiska studier, så började han att rikta sina arbeten på den filosofiska graden. Vid denna tid drabbades den unge studenten af en stor sorg. Som deltagare i sina studier väntade han till Upsala en nära jemnårig broder, en, som det vill synas, rikt utrustad yngling, vid hvilken han var innerligen fästad, då han fick den underrättelsen att denne genom drunkning förlorat lifvet. Sin djupa smärta öfver förlusten af den, så genom andliga som blodsband, med honom nära befryndade har han uttalat i en rörande elegi, som

ej är upptagen bland hans samlade dikter. Det torde tillåtas mig att anföra några strofer, såsom kastande ett ljus öfver hans framtidsdrömmar och sinnesriktning vid denna tid:

»Vi skulle mötas *här* — var det ej så? —
I Odens lunder, i Minervas salar,
Der Fyris' böljor genom nejder gå,
I hvilka minnet ur hvar torfva talar;
I dessa ängder mötesplatsen var.
Hvi kom du ej till klassiskt väna stranden,
Der ensam, ängslig, tyst jag vandrar qvar
Och famlar vilsen efter brodershanden?

»Vi skulle här förnyat än en gång
De kära drömmarna från forna tider;
Vi skulle lyssnat än till Grekens sång,
Följt filosofen i hans höga strider.
Vi skulle ha förklarat konstens mål;
I luftig rymd vi skulle oss ha solat
Bland himmelstecknena hos din Jean Paul —
Och mycket, mycket, broder, än vi skolat.

»*Kennet du das Land!*» — Mins du den sången än?
Och mins du landet, dit vi flögo båda
På längtans vingar i vårskymningen,
För att det sköna i dess hembygd skåda?
»*Dahin! Dahin!*» — Det blef ej något af:
Den sköna drömmen fingo vi ej åter. — —
Din ungdomsresa slutats i en graf; —
Hvar slutar *hans*, som står bredvid och gråter?

Med tungt hjerta fick han nu på ensam hand
fortsätta sina studier, och tog kandidat-examen i

december 1840, med utmärkelse hufvudsakligen i estetik, filosofi, klassiska språk och historia. Men nu hade det vetenskapliga arbetet och universitetslivet blifvit honom så kärt, att han framför allt önskade att vid akademien få qvarstadna. Möjligheten härtill bereddes honom genom professor Atterboms beredvillighet att kalla honom till docens, hvartill han utnämndes (1843), efter att hafva som specimen utgifvit en disputation angående *Aristoteles lära om poesien*. Redan förut hade han som specimen för graden utgifvit en afhandling om *Konstens väsen och betydelse*, som röjer att han grundligt studerat sin Hegel och der man har den blifvande estetikern och hans åsikter *in nuce*.

Under sina rastlösa studier för graden, på samma gång som han var sysselsatt såsom lärare vid Upsala Lyceum, hade han dock haft tid öfrigt för sin första kärlek, för sånggudinnans tjänst. Första gången han uppträdde inför offentligheten med ett alster af sin poetiska verksamhet var 1838, då han utgaf *Ariadne*, en temligen vidlyftig episk dikt i sex sånger. Hvad som utmärker denna dikt är en rik och blomstrande fantasi, en ungdomligt glödande känsla, liflighet i naturskildringar och stundom en åskådlighet i framställningen, som närmar sig plastiken, såsom t. ex. i tärnornas dans i första sången. Öfver det hela ligger en varm, nästan brännande kolorit, allt

är rikt och yppigt och liksom sväller af en gäsande alstringskraft. Stycket är till formen klassiskt, det är antikt till versmåttet, kostymen och machineriet, att jag så må säga; man ser att författaren är förtrogen med Homerus, och han vet ofta rätt väl att efterbilda sitt mönster; men innehållet, det inre pulserande lifvet är snarare romantiskt. Det är, om bilden tillåtes mig, nytt vin på gamla flaskor. Och häri torde väsendtligen diktens svaghet ligga. Man saknar den konstnärliga urskilning, den renhet i stil, den smak och begränsning, som utmärka MALMSTRÖMS senare dikter. Stycket lider dessutom af åtskilliga lyten, och sjelfva hexametern är ofta långt ifrån mönstergill. Med ett ord, det är ett ungdomsförsök, visserligen, med sina brister, men ock med sina rika löften, ja så rika, att författaren sedermera, med all sin fulländning, icke mäktat att till fullo infria dem. MALMSTRÖM har på skäl, som måste gillas och dem han sjelf bäst kände, icke bevärdigat detta skaldestycke med en plats bland sina dikter; men såsom ett bidrag till kändedomen af hans poetiska utveckling är det allt för viktigt och betydelsefullt, för att böra förbigås vid en skilddring af hans skaldeverksamhet.

Året derpå utkom *Fiskarflickan vid Tynnelsö*, en romantisk dikt i berättande form, af ungdomlig friskhet och fågring. Idén är väl ej alldeles ny,

men anläggningen så väl som upplösningen är anslående, och läsningen af stycket efterlemnar en angenäm känsla. Der flägtar liksom en vårvind oss till mötes, med blomsterdoft och fågelsång och sorlande vatten; och man hör de unga älskandes kärleksbikt klinga i den ljusa sommarnatten likt nakna galstener. Man skulle visserligen kunna anmärka några omogenheter, en och annan uttänjning, ett och annat mindre vårdadt rim; men dessa små brister störa ej i betydligare mån det friska och behagliga intrycket af det hela.

Det må anmärkas som betecknande för arten af MALMSTRÖMS skaldskap, att de första alstren af hans poetiska verksamhet voro riktade åt det episka och objektiva i skaldekonsten, då det eljest vanligen är fallet att begynnande diktare i lyriska utgjutelser söka det första naturliga utbrottet för sin inre gäsande skaldedrift. Man har beklagat, att MALMSTRÖM öfvergaf denna riktning, och deri velat se en stor förlust för vår vitterhet. Det är i allmänhet vanskligt att afgöra hvad en man kunnat blifva eller uträtta under vissa förutsatta förhållanden; men nog vill det synas, som om MALMSTRÖM varit företrädesvis utrustad för denna art af diktning. Dock torde det vid ett närmare studium röja sig, att denna objektivitet hos honom låg mera i det yttre och formen, och att han i grunden var öfver-

vågande lyrisk, ehuru med en viss episk anklång. Han var väl ej egentligen en ren känslolyriker, som endast lefde i och af sin känsla; men åt de föremål och bilder, som han valde till vehikel för framställningen af sin inre poetiska värld, lånade han sin egen stämning och färgade dem med sin egen känsla. Han hade tidigt blifvit förtrogen med de klassiska mönstren, han hade införlifvat sig med deras åskådnings- och uttryckssätt, och hans första poetiska frambringelser sökte sig naturligen ett uttryck i liknande former. Men det var som om på denna omväg han sökt och funnit sig sjelf. Den klassiska, den omsorgsfullt utmejslade formen var hans vinst af denna omväg — om den så kan kallas, ty den är vitterhetens kungsväg, — men det synes som om det lyriska elementet mer och mer tagit ut sin rätt. Kanhända uppenbarade hans sångmö sitt egentliga och innersta skaplynnne, då hon satt och lyssnade till hjertats ljufva, hemlighetsfulla rörelser, då hon uppfångade de skiftande elegiska stämningar, som för känslans vind dallrade öfver strängarna på själens eolsharpa, och fasttrollade dem i en poetisk form (må vara, lånad från det yttre), så skär, böjlig och genomskinlig, att den tycktes liksom färdig att vilja upplösa sig och förflygtigas med det fina, eteriska innehåll, för hvilket den utgjorde det tunna, glänsande omhöljet. Utan

tvifvel egde MALMSTRÖM äfven toner, mäktiga och kraftiga toner, för livvets verklighet och för allt som kan elda skalden att kläda sina tankar i ord — det har han tillräckligt visat, — ty hans lyra var mångsträngad, om än sparsam på toner; men skärast och skönast klingade hon karnhända då hon utsjöng dessa inre stämningar; poesien var den sköna uttolkerskan af hans känslor då han »klädde sin själ i snöhvitt skinande högtidsskrud», hon var liksom doftet af hans väsen.

I den tillsammans med en annan ung diktare utgifna poetiska kalendern *Linnæa Borealis* lernade MALMSTRÖM åt offentligheten tvenne skaldestycken: *Fosterlandet* och *Julianus*, hvardera på sitt vis betydelsefulla. I det förstnämnda af dessa stycken uppenbarar sig oförtydbart och på ett gripande sätt MALMSTRÖMS djupa och glödande kärlek till fosterjorden, och han framhåller, uppmuntrande och varnande, spegeln både af dess storhet och dess undergång. Med denna fosterlandskänsla, gående som en grundmelodi genom det sköna skaldestycket i dess vexlande tonarter och uttrycksformer, och med den originella strofbyggnaden, i grunden enahanda, men efter innehållet skiftande i lätta förändringar och öfvergångar, har denna dikt alltid förekommit mig som ett musikaliskt thema med variationer.

I *Julianus* har MALMSTRÖM vågat sig på ett af de största och svåraste ämnen, som en skald kan välja till föremål för poetisk behandling, då han företagit sig att teckna en af de djupast tragiska gestalter historien har att uppvisa: den himlastormande kejserlige affällingen. Hans sångmö lyfter sig här liksom med starkare senor och skildrar den förfärliga kampen mellan tro och tvifvel, mellan hedendom och kristendom, mellan lifvets och dödens makter, en den oerhördaste verldskamp i sammandrag inom den trånga valplatsen af ett menniskohjerta. Det må lemnas derhän, huruvida han tecknat Julianus med full historisk sanning, men onekligen är han tecknad med storhet och styrka. Den väldige Titanen, som, stödjande sig på sin egen kraft och stående på sin egen viljas sjelfvalda grund,

»Kämpade en strid på lif och död

»Mot gudar, menskor, verld och lif och allt», —

som, en bild af den fallne engeln, bjöd trots åt allmaktens straffande åskviggas och ej ens bäfvade tillbaka för att sönderslitas af ett evigt qval, — han veknar till slut för en fläkt af den gudomliga kärlekens, utsägliga dragningskraft, och vid det ordet *försoning*, som blixtrlikt genomtränger hans varelse, ger han sig besegrad.

Att af denna dramatiska skizz, om den så kan kallas, vilja sluta till afgjorda anlag hos författaren

för dramatisk diktning, torde måhända vara förhastadt. Det kan sättas i fråga, huruvida MALMSTRÖMS skaldenatur, med sin ofvan antydda episkt-lyriska stämning, med sin enkla och harmoniska fantasi, med sin benägenhet att i stilla reflexion låta känslorna och tankarne liksom flyta ut på bredden och uttömma sitt innehåll i rytmens och väljudets vågor, — det kan sättas i fråga, huruvida den var danad att frambringa det invecklade dramat, med dess sammanträngda karakteristik och handlingens raska, spännande gång. Det är troligt nog att MALMSTRÖM, om han på allvar försökt sig i denna riktning, med sin djupa teoretiska kännedom af dramats fordringar, icke skulle just misslyckats; men troligare är att han, om han hos sig känt en bestämd kallelse för denna art af diktning, skulle lemnat oss mera afgjorda prof deraf än detta dialogiserade, men i grunden mindre dramatiska än lyriskt reflekterande skaldestycke. Dock är det icke utan betänkande jag yttrar detta. Det är mycket som talar både för och mot. Men i alla fall är det ändamålslost att uppehålla sig vid möjligheter; hvad MALMSTRÖM åstadkommit, icke hvad han kunnat åstadkomma, är hvad jag har att fästa mig vid.

MALMSTRÖMS anseende som skald steg allt mer och sträckte sig till allt vidare kretsar. Eder akademi, Mine Herrar, som städse har ett uppmärk-

samt öga för gryende anlag, närmade sig honom med en uppmuntrande välvilja och hugnade honom med understöd till fortsättande af sina studier och utbildande af sina rika anlag. Och han gäckade icke heller de förhoppningar, som vid honom fästats, då han här eröfrade det stora priset för den berömda elegi-cykeln *Angelika*. Ett skönare sorgqvåde nedlades väl aldrig som offer på den älskades graf, och i djupare och mera rörande toner har väl aldrig ynglingahjertat begråtit förlusten af sina drömmars ideal. I denna dikt framstår MALMSTRÖM som en fullkomnad mästare i sin art, genom känslornas renhet och skärhet, genom tankarnes ädelhet och halt, samt versens metrisk fulländning, hvilket allt här sammangjutes till ett konstnärligt helt, der ingenting tycks vara för mycket och ingenting saknas. Hon är originell, denna dikt; der är ingenting lånadt, ingenting härmadt, der finnas inga utnötta bilder, ingen falsk sentimentalitet. Ren och ursprunglig framväller hon ur skaldens glödande själ, gjuten i en form, som ej tycks hemtad från antiken, men nu först skapad och liksom af sjelfnödvändighet framvuxen i och med sitt innehåll. Det är ej vidlyftigt till omfånget, detta skaldestycke — några blad allenast, — men det uppväger volymer. Man tröttnar ej att läsa och åter läsa den tjusande dikten, intagen och hänförd ej mindre af tankar-

nes skärhet och skönhet, än af versens harmoniska välljud.

Minnestecknaren är ej i tillfälle att kunna lyfta den slöja, som hvilar öfver föremålet för denna sång, och han känner ej om en verklig personlighet besjunges i dessa rörande toner. Om så är — och mycket talar därför, — så blef skalden sin första kärlek trogen och vandrade ensam genom lifvet, bärande på »minnenas ljuffiga tyngd». I alla händelser här han för alltid vigtt sitt namn vid Angelikas, liksom sångarens från Vauclose gått till odödligheten förmäldt med Lauras.

I den derpå följande elegi-cykeln, benämnd *Aprildagar*, häfver sig liksom ännu efterdyningen af den sorgens storm, som härjande gått fram öfver skaldens hjerta, tills omsider efter kamp och strid hans själ höjer sig klarnad och renad.

»Evig är kärlekens makt: dess spira döden ej bryter.

Luttradt af kärlekens eld, hjertat förlorar sin slagg;

Men hvad der evigt är förskonar den heliga flamman,

Lägger det, pröfvadt och rent, åter i qvidande bröst.

Såret läkes igen; ty elden ej mera det bränner,

Lyser blott lefnadens dag, mild som en vårsol och varm».

Man öfverraskas något att omedelbart efter *Angelika* och *Aprildagar* finna ett par elegier, benämnda *Corinna*, der det möter oss en helt annan ton, der skalden jublar af kärlekslycka hos en all-

förtjuserska, som lagt tusende hjertan i sin blomsterboja, och

»bland alla de tusende hjertan

Fins ej ett enda likväl, hvilket hon mäktar försmå».

Men förtrollningen löses snart, och skalden tillsjunger henne varnande i de sista raderna:

»Säkert af kärlekens eld ditt hjerta sprungit i stycken;

Säkert, Corinna, du har tusende hjertan för ett.

Tänk dock! när du ett helt, ett enda hjerta behöfver —

Då är det tomt i ditt bröst, då är du fattig igen».

De öfriga elegierna, *Floden*, *Thorvaldsen m. fl.*, utmärka sig alla, för innehållets halt och formens fulländning.

Om MALMSTRÖM är utmärkt som elegisk diktare, är han det ej mindre i sina visor och roman-ser, kanhända det skaldeslag som, just genom sin episkt lyriska art, bäst lämpade sig för stämningen af hans lyra. Jag behöfver blott nämna den allbekanta: »Hvi suckar det så tungt uti skogen?», denna sköna, underbart gripande dikt, så klar och så hemlighetsfull, med sin på en gång enkla och djupa natursymbolik. Hvem glömmet. ex. dessa stanser:

»När natten sakta stiger utöfver land och sjö

Och dagens sorl begynner att försvinna,

Och vågen går till hvila inunder grönan ö,

Och alla vackra stjernor börja brinna,

Då blifver himlens båge så ren och spegelklar,
En här af goda englar så tyst derunder far
Och gråter silfvertårar öfver jorden.

»Då ser i himlens spegel sin bild den arma jord
Och finner sig så dyster och förkastad;
Hon täljer alla synder, all lögn och färd och mord,
Hvarmed hon är se'n tusen år belastad.
Då far en dödens rysning igenom hennes märg,
Då bedja alla dalar, då bikta alla berg,
Då suckar det så tungt uti skogen».

Sådana toner dö icke. Den som en gång hört dem återklinga i djupet af sin själ, han förgäter dem ej. De må ligga der begrafna, de må öfverröstas af dagens sorl och mångfaldiga toner, de skola lefva der ändock, de skola då och då låta förnimma sig och fara som en suck genom hjertats fördolda strängaspel. — Behöfver jag nämna — — dock, hvilken skulle jag nämna eller förtiga af de sköna perlorna i denna diktkrans? De utmärka sig alla för sin rena uppfattning, sin ädla, harmoniska känsla, sin klara genomskinlighet i formen, och de äro genomandade af en varm, men liksom dämpad ingivelse. De stå der i sin enkla fägring liksom blommor i det gröna en stilla sommarmorgon, när daggen tindrar öfver deras blad och återspeglar ljuset och himlens rena klarhet.

Samma egenskaper utmärka öfverhufvud de erotiska dikterna. Det är ej den djupa förtärande lå-

gan, ej den vilda häftiga lidelsen, som i dem utstormar; det är en mildt värmande glöd, en ljuft bäfvande hänryckning, som i dem afspeglar sig; det är någonting vekt, drömmande och jungfruligt och på samma gång besinningsfullt och lefnadsvist i denna kärlek, vare sig att han »röjer den vaknande känslans vingslag» hos den tjugande *Femtonåriga*, eller skalkaktigt förråder sig i *Hjertklappningen*, eller stilla fröjdar sig af en *Hemlig lycka*, eller sakta blåser på *En gammal flamma*, eller poetiskt leker med en sinnrik tanke, såsom i *Kärlekens dialektik*. Det är ej den blinde hedniské gudapilten, denne fridstörare med pil och båge; det är snarare en engel, som tänder det rena, skuldfria offret på tvenne hjertans altaren och smälter dem samman i en stilla hänförelse.

»Två i ett: en flamma skön,
Som två offer tänder,
Knäppta hop till *samma* bön
Tvenne fromma händer.
Tvenne ögon, som likväl
Spegla af en *enda* själ».

Bland de blandade dikterna ville jag fästa uppmärksamhet på *Gottland*, ett präktigt skaldestycke, fullt af ädla och rika tankar och tonande som musik med de mjuka, klingande stanserna. Äfven som minnessångare var MALMSTRÖM utmärkt. Man skattar

ej särdeles högt dikter af detta slag, liksom tillfällighetsdikten i allmänhet ej är synnerligen väl anskrifven; men det beror på huru den är beskaffad, och ett sämre ämne kan skalden välja för sin sång, än en ädel och rik personlighet.

Bland MALMSTRÖMS dikter får man minst för-gäta de sköna sångerna från Södern, dem han dik-tade under sin med understöd af allmänna medel företagna utländska resa åren 1846—1847. De äro ej många till antalet, men de äro verkliga perlor. Praktfullare skildringar får man leta efter, än t. ex. dem i *Trasimenus*, i *Campania Felice*. Hvarenda vers är ett litet mästerstycke. Det ligger en så hänryckande klang, ett så smekande välljud, i för-ening med poetisk känsla och ädel manlighet, i dessa alceiska strofer, i dessa ottave rime, att det är en högtid att läsa dem. Att för öfrigt den politiska och religiösa förnedring, hvari MALMSTRÖM såg det romerska folket, skulle på ett sinne, sådant som hans, göra ett vidrigt och obehagligt intryck, midt ibland konstens och naturens härligheter, faller af sig sjelf. Och han döljer ej heller den känsla som dervid intog honom; ja någon gång, såsom i elegien *Rom*, ger han luft åt sin ädla harm med en nästan Byronisk sarkasm. Han tackar Gud att det ej är hans, »det djupt förnedrade, det sköna landet», och

tillropar det med en stämman, som sedan visade sig profetisk:

»Italia, slumrerska i forntidsgrift,
Vak upp en gång att dina bojor spränga!»

Härmed har jag i korthet redogjort för MALMSTRÖMS poetiska verksamhet. Han var icke hvad man kallar en produktiv skald. Hans sångmöes alster voro hvarken särdeles många, ej heller till vidden omfångsrika; och snart sinade inspirationens källa ut. Blott sällan fick man höra en ton från hans lyra, bevittnande att hon ännu var strängad och att stämningen var lika ren. Åtskilliga orsaker torde härtill ha bidragit. Egentligen var MALMSTRÖMS skaldeåder mera djup än rik, och tidigt trängde den *stränga* vetenskapen in på hans forskande och sanningsökande ande och gjorde den *glada* hennes välde stridigt. Om MALMSTRÖM gälde i fullt mått hvad Tegnér sjöng om Kellgren:

»Men hvad är lyrisk klang på silfvervågor
Och evig blomdoft uti blånad luft?
Den ädle skalden har ock andra frågor,
Och skönhet vill han, men jemväl förnuft.»

Öppet anslutande sig till det storartade filosofiska system, som en bland den nyare tidens störste tänkare med jättehand utkastat och genomfört i vetenskapens särskilda discipliner, utkämpade MALMSTRÖM i början af sin akademiska lärareverksamhet mången

strid, såsom medarbetare och slutligen utgifvare af *Intelligensbladet*. Det är ej här stället, icke heller eger jag befogenhet, att uttala mig om halten af detta system. Det eger utan tvifvel sina brister, liksom alla systemer, intet undantaget, ty »de vises sten sitter i knappen på Allfaders spira». Men beundransvärdt är det genom sin universalitet och sin symmetriska byggnad, och minst kan den, som för sig vill reda det skönas begrepp och väsende, gå det med förnämhet förbi. — Dessa ungdomliga filosofiska torneringar emellertid, som på längden bragte MALMSTRÖM mera obehag än tillfredsställelse, bidrogo, som sagdt, att aflägsna honom från diktens väna lekar, att liksom frostbita hans poetiska blomstergård och att ännu mer stegra den reflexionens öfvervigt, som må hända redan från början låg i hans väsende. Härtill kom, att MALMSTRÖM tidigt fick sig anförtrodd den estetiska professionen med dess alla åligganden, och många år förestod denna befattning, utan motsvarande lön för sin möda, innan han omsider (1859), ej särdeles många år före sin död, blef ordinarie professor och ekonomiskt oberoende. För ett samvetsgrant uppfyllande af dessa pligter togs hans tid strängt i anspråk, och hans verksamhet vändes mera åt konstfilosofiska och kritiska studier.

En annan, djupare och allmännare, grund har MALMSTRÖM sjelf antydt i en af sina litterära uppsatser, och den låg i hela riktningen af den nyare tidens arbete och sträfvanden. Liksom naturen har sina tider, då sångfåglarne tystna, så har äfven menskligheten sina perioder; då hon har annat att beställa än att sitta och skära pipor i vassen. Den djupa betydelsen af de politiska och sociala frågor, med hvilkas lösning denna tid är sysselsatt, och vigten af de oerhörda ansträngningar hon gör i mångfaldiga riktningar, var MALMSTRÖM sjelf den siste att förneka; men för poetisk verksamhet fann han henne föga gynnande och han spårade ej ännu några resultat af arbetet, som konsten kunde göra sig till godo. Alla de slitningar, alla de stridiga krafter, som rörde sig i tiden, arbetade ej minst inom skaldens känsliga bröst; och MALMSTRÖM ville att skalden skulle vara ett uttryck af och en ljudbotten för sin tids medvetande. Men denna böljande kamp fram och tillbaka, dessa oförenliga interessen, detta gäsande djup, hvaröfver ingen skapande ande tycktes sväfva, förmådde han ej, eller gat han ej aflocka ett poetiskt stoff. Och nekas kan ej, att hand i hand med allt det ädla och upplyftande i vår tids sträfvanden för medborgerlig frihet, för upplysning, menniskorätt och menniskokärlek, för andligt och lekamligt välbefinnande, går en tendens hos

den mäktigare att sätta sin fot på den svagares nacke, en tendens till den iskalla egoismens, till våldets och den råa styrkans öfvergrepp, till ett barbari i glacéhandskar; att i bredd med fredens och odlingens alla välgerningar, med vetenskapernas och uppfinningarnas oerhörda framsteg utveckla sig krigets och förstörelsens demoniska krafter i en grad, hvarom forna blodiga tider aldrig drömt. Det tyckes stundom som ville Astræa åter fly från jorden; det går ett drag af jernålder genom det hjertnupna, äflande, njutningslystna och förfinade tidehvarvet, som bådär stundande tilldragelser, allt annat än idylliska. Må framtidens himmel hägra med hoppets alla rosenfärger, men der ligga hotande åskmoln kring horisonten, och frågor ställa sig för den tänkande mannens själ, som kräfva en annan lösning än den idealiserande diktens.

Dessutom, för att återvända till mitt ämne, låg det en viss tyngd öfver MALMSTRÖMS fantasi: hon saknade den liflighet, som sättes i rörelse af minsta anledning; hans känsla satt långt inne och var ej färdig att springa fram vid första anmaning. Kan hända låg der ock en viss maklig tungsinthet på botten af hans väsende; der fans ej den sangviniska, sprittande lust, den svällande alstringsfröjd, som gerna är vilkoret för en i rikare mått skapande

poetisk verksamhet. Och så drog sig hans sångmö
skyggt tillbaka,

»Och lyran med de rena toner
Låg tystnad på hans arm och sofv.»

Men om MALMSTRÖM sålunda ej som skald åstadkommit allt hvad man af honom trott sig berättigad att vänta, om han ej efterlemnade någon större betydande dikt, så må vi ej därför klaga, men vara tacksamma för det ädla och sköna som han i alla fall skänkt oss. Var han än icke ett af de stora, förvånande spillen, som trycka sin pregel på sin tid, hvilkas skapelser elektriskt genombäfvade ett helt folk och komma alla hjertan att vibrera af en onämbar hänförelse; var han ej den väldiga, skummande bergfloden, som i dånande katarakter störtar sig genom det klippiga landskapet och fyller själen med en sublim beklämning: så var han, hvad som är icke mindre skönt, den stilla, spegelklara elfven, som, sakta framflytande mellan löfkransade kullar, öfver väna blomsterängar, aftecknande hvita tempel och fridfulla människoboningar i sin rena våg, fyller hjertat med en idyllisk frid och stämmer det till ljufva och upplyftande betraktelser. Vi känna oss ej uppskakade, ej liksom bragta utom oss af hans dikter, men de tilltala oss på det angenämaste med sin på en gång manliga och veka stämning, med sitt harmoniska lugn, med sin klarhet och sitt djup,

med sin rena och blida känsla och uttryckets kyska fågning. Utan att på minsta sätt vara didaktiska, i den mening konstläraren tager detta ord, genomandas de af den ädlaste moral och en okonstlad religiositet. Och därför skola de lefva, åtskilliga af dessa dikter, de skola lefva och intaga och röra alla väldanade själar, så länge det finnes hjertan i Norden, som klappa för sanning och skönhet, och öron öppna för den rena, malmrika klangen af vårt härliga tungomål.

Men man känner endast ofullständigt MALMSTRÖM som person och författare, om man ej tillika gjort bekantskap med hans arbeten i obunden stil: hans tal, minnesteckningar och litteraturhistoriska monografier, jemte öfriga kritiska uppsatser. För slikt skriftställarskap egde han utomordentliga egenskaper: en klar, bindande stil, en filosofiskt utbildad tankekraft, ett skarpt kritiskt omdöme, en grundlighet och omfattning i forskning, som genomträngde och uttömde sitt ämne, en objektivitet i teckning samt ett historiskt siune, som låter ur gifna förutsättningar föremålet liksom framväxa för våra ögon och ställer personen och hans verksamhet i ett levande sammanhang med den tid, som föregått, och den tid, som omger honom. Jag vill blott hänvisa till hans mästerliga skildring af den store Brittske

dramaturgen. Hur låter han ej ljuset falla öfver honom från alla sidor, på samma gång som han liksom belyser honom inifrån, gripande honom i sjelfva hjertpunkten af hans väsen och betydelse! Så i teckningen af den genialiske, men något gåtoli- like domprosten från St Patrik, liksom af den odöd- lige Spanske humoristen. Hur ypperligt och träf- fande, med hvilken kärlek och pietet har han ej karakteriserat Geijer! Hur på en gång oveldigt och, med kännedom af MALMSTRÖMS estetiska åsigter, skonsamt ädelt har han ej skildrat Blommornas skald! Behöfver jag nämna den sköna teckningen af hans företrädare i detta samfund? Så kunde Selmas och Fannys sångare endast tecknas af en befryndad ande.

Som kritisk granskare var MALMSTRÖM icke bland de efterlätnaste. Med endast sanningen till rättesnöre och med en oveld, som af inga konsidera- tioner kunde rubbas, fälde han sina domar, kan hända någon gång med en skärpa som kunnat vara mildare. Han var ej god att ha till vederdeloman i litterära fejder, och den som manat honom inom skranket fick se sig om hur han kom helskinnad ur striden. Hans estetiska åsigter voro fasta, be- stämda och grundade på en djupt fattad öfvertygelse. Han hade för sig uppmätt och begränsat konstens land, och han utflyttade ej gerna dess rämärken,

för att inom det samma upptaga nejder, om än så tjugusande och förföriska, som ej lågo under skönhetslinien. Allt som var falskt, fernissadt, uppstyltadt, osundt och onaturligt, allt hvad som ljög en skönhet som det i grunden ej egde, som bar skönhetens mask, men var tomt på sedlig kärna och saknade det sanna idealets innehåll, — allt sådant hade i honom en oförsonlig fiende. Ett slägte, som omöjligen kunde finna nåd inför hans stränga ögon, voro kämparne för den ny-romantiska skolan i Tyskland. Hvar han mötte dem på sin väg, bragtes han i harnesk, och han gisslade dem vid lägliga tillfällen med skamlös obarmhertighet. Men om han också i viss mån må anses ha varit berättigad i sitt kärfva omdöme om denna skolas mästare — som dock i många afseenden hade sina stora, obestridliga förtjenster, dem han äfven, om ock vilkorligt, erkände — så tyckes han skjuta något öfver målet, då han icke heller åt syd-Europas stora romantiska skaldar, från slutet af medeltiden och början af den nyare, vill tillerkänna ett annat värde än hufvudsakligen endast ett historiskt, och i deras diktkonst ej se annat än en angenäm, fast i visst hänseende lärorik lek, något som man visserligen har lof att älska och roa sig med, men ingenting vidare. Detta torde vara att sträcka sin estetiska purism (om ett sådant uttryck

tillåtes mig) något för långt och att nog mycket förbise, att det sköna trifves i många former, att

»snillet träder

I vxladt skick för skilda tider fram,

I grekisk enkelhet, i galakläder,

Med lejonman, med skiftrik turturfjäder,

Men *ett* dess väsen är».

Ty onekligen finnes det mycket både rent konstnärligt och rent menskligt, mången rik grufva af verklig och gedigen poesi för alla tider hos desse den nyare tidens förste mästare i vitter konst i egentlig mening, desse store förmedlare mellan antik och modern bildning. Men MALMSTRÖM var en äkta, djupt protestantisk ande. Det var innehållet i denna romanska litteratur, som ej rätt smakade honom. »Det ligger — säger han — bakom allt, som vårt sannare och mognare föreställningssätt gifver vid handen». — »I sjelfva verket befinna vi, protestanter, oss utom kretsen af hela denna vitterhet; vi hafva en gång för alla afsagt oss grundvilkoren för dess tillvarelse, det sedliga och religiösa tillstånd, hvarur den upprunnit». — Och hellre än att med de tjusande tonerna från Södern se insmuggladt i Nordens diktkonst ett känslöbedöfvande klingklang, hellre än att den protestantiska bildningen skulle släpa med sig någon barlast af ultramontana medeltids-traditioner, var han nästan fär-

dig att kasta hela härligheten öfver bord. Man skulle möjligen kunna invända, att den antika bildningen, att Roms och Greklands klassiska vitterhet ligger ännu längre bakom oss, och att grundvilkoren för dess tillvarelse, det sedliga och religiösa tillstånd, hvarur den upprunnit, äro oss ännu mer främmande.

Om det sålunda vill synas som om MALMSTRÖM en och annan gång var något för drakonisk vid skipandet af poetisk rättvisa (för att nyttja denna konstterm i mindre egentlig mening), om det någon enda gång kunde hända att hans omdöme utföll något för exklusivt och rigoristiskt, så leddes han dock af det renaste nit för konstens helgd, och han kämpade öfver hufvud för så sanna och sunda åsigtter, han hade en så skarp blick för det väsendtliga, för kärnan i sakerna, det låg en sådan manlighet och lefvande öfvertygelse, en så klar och bindande bevisning i hvad han yttrade, att det stärkte och liksom stålsatte skönhetskänslans fina, kan hända någon gång förslappade nerver. Han var en riddare för det sköna med både lyra och svärd, och han visste att bruka beggedera.

Att MALMSTRÖM, med sin samvetsgrannhet, med sin grundliga lärdom och sitt fängslande föredrag, såsom akademisk lärare skulle vara utmärkt, säger redan sig sjelf. Hans föreläsningar, dem han hållit

i alla till hans lärostol hörande ämnen, voro mönster för sådana, och det torde finnas hopp att åtminstone några bland dem äro utarbetade i det fullständiga skick, att de, till fromma och gagn för vetenskapen och den svenska vitterheten, kunna åt offentligheten öfverlemnas. Af den studerande ungdomen var han högt aktad och uppburen; och om mellan honom och den ej förefans någon närmare yttre förtrolighet, så fans der deremot ett tillitsfullare och djupare förtroende, som bevisas bland annat deraf, att vid högtidligare tillfällen, vid förefallande festligheter till firande af någon vördad lärares minne eller vid någon tilldragelse af större betydelse, denna ungdom gerns åt honom uppdrög att vara en tolk för dess känslor, för dess minnen eller förhoppningar, för dess glädje eller sorg. Och han tolkade dem ock på ett sätt, som den ej brådt skall glömma. Utom det att hans tal voro gedigna mästerstycken, såsom sådana, visste han att, med understöd af sin mäktiga stämma och det imponerande i sin personlighet, framföra dem med en kraft, som trängde till hjertrötterna på hans åhörare och grep dem med hänförelse.

Hvad han varit för denna akademi såsom vittergranskare, det kännen I bäst sjelfve, mine Herrar, och det har redan blifvit uttaladt på detta rum. Jag nödgas hjertligen beklaga, att jag, lika litet i

detta som i andra hänseenden, kan i ringaste mån ersätta honom. Min tröst är, att det aldrig kan sättas ens i fråga att I på mig ställen sådana anspråk.

Såsom enskild människa var MALMSTRÖM i ordets fullaste bemärkelse en ärans man, en af de renaste och fläckfriaste karakterer: det bodde intet svek i hans själ, och han kände inga andra vägar till målet än den raka. Sanningen var hvad han först och främst sökte i allt, och rättskänslan var den aldrig missvisande kompass som ledde honom i hans handlingar. Han var sjelfständig och frisinnad till åsikter, och han uttalade dem med en oskygghet, som af ingen och intet lät imponera på sig till förfång för hans öfvertygelse. Det låg något af den togaklädde Romaren i hans skick och hållning, der han lugn vandrade sin väg fram och såg hvarken till höger eller venster. Han sökte ingens gunst och ingens pris, och de företräden och utmärkelser, som kittla i världens ögon, voro honom likgiltiga. Men hvad som icke var honom likgiltigt, det var konung och fädernesland. För Norden, för dess framtid och lycka slog hos honom hjertat så varmt som hos någon af dess hängifnaste söner. Han var ej en man af många ord, men det låg vikt i hvad han sade, och oftast träffade han med några få slående kraftord hjertpunkten af en om-

handlad sak. I grunden öppen och oförstäld, föreföll han sluten och svårtillgänglig och gick ej med förtrolighet den förste kommande till mötes; men de, hvilka det var förunnadt att se ned till bottnen af hans ärliga hjerta, de funno att det var både kärleksfullt och trofast. Det låg i hans yttre väsen någonting kyligt och stolt; men under denna skenbart kalla yta häfde sig känslans våg varm, fastän kufvud af en stark viljekraft; och stolt var han må hända, men det var ej den personliga fåfängans stolthet: det var den ädla stoltheten i medvetandet att vara bärare af stora och sanna idéer och af lefvande öfvertygelser; det var för dessa han liksom stod på vakt och förskansade sig bakom denna kopparsköld, på hvilken tycktes stå ristad devisen: *Noli me tangere!* I grunden var han en ödmjuk människa; på djupet af hans väsen låg det något barnafromt, kan hända blygt; få torde så som han varit genomträngda utaf känslan af sin individuella obetydlighet, och få torde med mer oafkortad och oinskränkt vördnad böjt sig inför den makt, som styrer mensklighetens öden liksom individernas.

Hvad som torde hafva bidragit till det slutna och tysta i MALMSTRÖMS väsende, var den ensamhet hvori han lefde. Biblioteket utgjorde hans familj, arbetet var hans umgänge, och tänkandet hans

förströelse. Då och då kunde han väl efter dagens mödor slå sig lös en aftonstund med några få förtroligare vänner och, lemnande bekymren hemma, för några ögonblick gripa glädjens flygtiga genius i den skimrande yngen. Det kunde hända då, om han kom i lynne, att ögat fick en lifligare glans, att det älskvärdaste löje gropade hans kind, och qvicka och blixtrande infall flödade från hans läppar. Men det var blott en solblink genom molnet. På bottnen af den tindrande bägarn låg vemodets perla, lik en frusen tår. Tyst och allvarlig, som han kom, vände han tillbaka till sin ensliga boning, der ingen älskande varelse mötte honom, när han trädde öfver tröskeln, och ingen lekande oskuld slog sina knubbiga armar om hans hals och framjollrade ett leende på de stela marmordragen. Satt, manne, ännu Angelikas bild i hans hjertas helgedom, och minneskrausen, den sista, som han skulle lägga på den begråtnas graf, blef han aldrig färdigbunden? Kanske tog han den hemligheten med sig i grafven. Många ömmande, plötsliga förluster af kära och anförvandter hade väl äfven gjort sitt till att stämman hans känsliga själ till sorgbundet allvar. Mången okänd kamp hade han kämpat i sitt hjerta, han visste hvad lifvet gick för, och han var förtrogen med den sorg,

»som i själarnas midnatt

Gömmer sin mäktiga rot...»

Han kände sig allt mer och mer ensam, det blef liksom ödsligt omkring honom, och under de senare åren låg synbarligen ett djupt svårmod utbreddt öfver hans väsen. Bland hans efterlemnade papper har befunnits en elegi, som på det omisskänligaste uttalar det, och hvaraf en del här må anföras:

»Tungt det vill blifva till slut i min tysta boning att vandra
Ensam, af ingen bemärkt, när jag af mödan är mätt.
När inbildningen lyktat sin lek och tankarna tröttnat,
Ingen i verlden jag har, ingen att sluta mig till.
Ej en hugsvalande blick, ett vederqvickande löje,
Ej ett förtroendets ord, aldrig en kärlekens kyss
Väntar mig, när dagsverket är slut, och i aftonens skugga
Sorgsen jag sitter och tyst räknar minuternas slag.
Ulften, som ströfvat på rof, dock söker sig hem till sin maka,
Söker i vintriga bo't ruggiga ungarnes tropp;
Dagkarln, dignande snart för bekymren och arbetets börda,
Får vid sin älskades bröst somna från dagarnas nöd.
Men jag är ensam stäld vid gränsen af lefnadens sommar,
Ensam i glädje och sorg får jag förbida dess höst.»

Han hade en förkänsla af att förgängelsen lurade på sitt offer, men resignerad och lugn, som alltid, arbetade han rastlöst i sitt kall och verkade medan dagen varade.

»Ensam stod han midt i lifvets hvimmel,
Med sin lott, af egna mödor bygd — —
När det sista målet närmre ryckte,
Ensam än han bidade sin tid...»

Och snart nog — alltför snart, skulle vi tycka — kom aftonen af dagen. Det var en stilla juniqväll,

naturen stod så drömmande skön i sin midsommar-skud — då kom han, den tyste befriarn med den omvända facklan; sakta och oförmärkt smög han sig in i skaldens rum och löste med en suck hans själ ur stoftets bojer.

Redan kläder våren för andra gången den torfva grön, hvarunder den ädle sångaren hvilar. Han har gått bort, och fåfängt sökes han, mer bland de lefvandes tal. Men fast hans bild för våra ögon försvunnit likt en skugga bakom den dunkla förlåt, som vår blick ej genomtränger, så lefver han dock kvar ibland oss i det ädla, som han tänkt, och det sköna, som han diktat; och när sommarvinden hviskar sina idyller till blomstren på hans graf, och »nordens näktergal» sjunger sin elegi i kronorna deröfver, skall hans ande ännu i hans sånger tolka känslans språk för älskande hjertan, och det minnesgoda Norden skall troget gömma hans namn bland sina vackraste minnen.

S V A R

på herr KULLBERGS inträdes-tal .

af

Akademiens direktör herr STRANDBERG.

Länge i tystnadens hägn du förstuckit dig, gömd
uti skuggan,

Stilla, belåten, försynt, rädd att förråda dig sjelf;
Tänkte dig trygg och trodde dig glömd och vågade
halfhögt

Röra din lyra igen, länge förstummad i vrån.
Glömde du trasten? Hvad hjälper det honom att
huka sig samman

Inne i skymmande skog, tyst på sin mossiga qvist?
Bara han öppnar sin näbb och löser en ton ur sin
strupe,

Långt uthållen och klar, är han ju genast förrådd.
Så när du sjöng en strof, och sist med ditt hela
register

Väckte den undrande nejd, röjdes ditt gömsle
med ens;

Funnen du värdt och lockad och förd ur skuggiga
dålder

Upp till den höga Parnass, der du befinner dig nu.

Räds ej! Tag blott ett ord, ett enda, till tack och
välkommen —

Så må du ila igen hem till ditt hjertas asyl,
Qvittra i täflande lek med näktergaln från Ferrara,
Lefva begrundningens lif, fylla din hydda med
sång.

Bildens bestämda gestalt och tankens osynliga väsen
Fordra ej höga gemak, mäta ej ytornas vidd:
Fins der allenast ett öga som ser, ett hjerta som
känner

(Inom beskådningens värld), komma de nog på
besök,

Komma jemväl okallade in och befolka det tomma,
Vidga det trånga och ge lungor åt tystnaden sjelf.
Tidernas söndagsbarn, de evärdliga snillen och hjeltar,
Blanda sig der i de små erfarenheternas krets.
Tänkarens sanning, handlingens bragd och diktarens
syner

Stå lifslevfande upp, lysa och värma som förr,
Rymmas förträffligt ihop och trängas ej mycket
om platsen,

— Vore den aldrig så knapp, aldrig så ringa
och tom —

Rymmas, som himmelen sjelf med sina mång-
tusende stjernor

Tränges tillhopa uti ensliga tjärnen i skog.

Styrkan knyter sig der, och ögat klarnar, och tanken
Tränger det spridda ihop inom en fast horisont;
Viljan sjelf genskjuter sitt mål och trefvar ej kring sig,
Och hvad personligt jag har fäster sig såsom
krystall.

Hvimlet i stället skymmer min syn och vållar mig
svindel,

Sorlet gehöret förtar, trängseln förrycker min plats.
Står jag på torget och flyter jag ut med mennisko-
strömmen,

Sjelfva mitt innersta jag splittras, förkommer,
förfar,

Ryckes i hvirfveln hän, betäcks med lidelsens fradga,
Och hvad som bergas en dag är ett bedröfligt
fragment.

Tystnad välsignelse blir och ensamheten ett stålband
När man vill samla sin kraft, samla till dugande
prof.

Så »Angelikas» skald i det stilla närde sitt väsen
Och i sin ensliga ro lefde på hjertats förvärf,
Störtade ej yrvaken åstad i lefnadens tummel,
Fylde med bilder sin själ, lärde, begrundade, såg.
Enslingens lif är förunderligt rikt på syner och
drömmar,

Aningar, syften och hopp, innerlig känsla och tro:
Tager man vara derpå och låter dem tränga igenom,

O, huru färga de ej tanke och vilja och hug!
Brådklok gick han ej heller ut ur betraktelsens
skola,

Sjelfva besinningen fick nerver hos honom, och
blod.

Si! då välde ingifvelsen upp och flödde i bilder

Med sin helleniska typ gjuten i nordiska drag,
Klara, personliga, fulla af lif och anda och sanning,

Men i sitt innersta djup speglande sångaren sjelf.
Då flöt tårarnas skur på »Angelikas» graf, på den
ungas,

»Stafkarln» lutade sig, trött, på sitt läger af snö;
Då log »Kärlekens dialektik», då »Suckade skogen»,
Kom den besvikne igen, slängde med sorg och
förakt

»Smycket» i brudens knä, den falskas, och gick
sina färde;

»Flickans födelsedag» födde en blommande dikt;
Fädrens skuggor drabbade hop i »Midsommarnatten»,
Och »Till de unga» ett rop höjdes från San-
ningens berg.

O, hvilken språkets musik! hvilken mäktig och man-
ligt förhållen

Värme i känsla och ton! hållning i former och
stil!

Fäderneslandet stod upp och klappade händer och
trodde

Dikningens gyllene tid kommen tillbaka igen.
Klaga dock ej, att dikten så snart försinade! Källan
Fyldes beständigt på nytt, fyldes till lekande
brädd,

Medan dess sile förändrade lopp och från blom-
strande vallar

Med sin förfriskande ström forskningens rötter
begöt.

Ingen förväntan han svek och aldrig ett löfte han
brutit,

Hela sitt väsen han gaf, villig och offerberedd.
Nej! det förgängelsen var, som besvek, och det herr-
liga flödet

Ledde tillbaka igen in i det evigas djup.
Arftet vi fått är äkta metall. Beklagom oss icke!

Hvad han inom sig behöll — himlarna ega det nu,
Sofradt, gediget och rent; och förgäfves vi pocka
på mera,

»Sorlet af människors lif studsar mot himmelens
port»*).

---

*) *Angelika*, II.

HANDLINGAR

RÖRANDE

SVENSKA AKADEMIENS

HÖGTIDSDAG

den 20 december 1866.

---

*T*orsdagen den 20 december 1866, Svenska Akademiens högtidsdag, hade Akademien på stora börsalen offentlig sammankomst, hvilken DD. MM. Konungen, Drottningen och Enkedrottningen, DD. KK. HH. Hertigen och Hertiginnan af Östergötland samt Hertigen af Dalarne täcktes å den vanliga lektaren öfvervara.

Akademiens n. v. direktör, professorn, riddaren af Kongl. Nordstjerne-orden och af Kongl. Norska S:t Olafs orden, filosofie doktorn WILHELM ERIK SVEDELIUS, öppnade sammankomsten med följande

TAL:

Åt Sveriges fosterländska minnen, att de måtte med vördnad bevaras, och hvarken tanklösheten förgäta eller småsinnet misskänna dem eller dagens tvingande omsorger tränga dem undan; åt erkännandet af fosterländska förtjenster och en uppmuntrande vård af gryende förhoppningar, hvar helst

ett ljus vill tända sig för vitter själsodling med svensk karakter, — åt sådana föremål invigde konung Gustaf III sin stiftelse. Dyrbara skatter, sådana som det icke bör tillätas någon tidens tand att förtära, anförtroddes åt Svenska Akademien att vårda och förkofra: språket, skaldekonsten, vältaligheten, häfdeforskningen, den sistnämnda betraktad ej blott såsom vetenskap, men tillika såsom vitter konst. Det har varit och skall alltid blifva Svenska Akademiens orubbliga föresats, att icke genom ensidig förkärlek för någon viss del af sin mångsidiga verkningsskrets låta de öfriga träda i skuggan. Kallelserna uppfylles endast genom troget förbund af särskilda krafter, förenade i kärleken och nitet för det svenska namnets heder. En sådan andå skådar tillbaka till minnenas verld, men äfven framåt i hoppets ouppmäteliga rymder; den gläder sig åt framtidens förhoppningar och den sörjer dagens förluster. Den senast förflutna tiden har låtit förgängelsen härja blott allt för mycket inom Akademiens egen krets, och det nu försvinnande året har ökat förlusterna med nya. Det är icke länge sedan Svenska Akademien hade den hugnaden att höra tvenne högt förtjente ledamöters minnen tecknas af värdige efterträdare. Då satt ibland oss, men vi sågo honom för sista gången, den ålderstigne skalden, lika ungdomsfrisk till sinnet, lika stark i andens lif, som

gammal till åren och pröfvad af lifvets tryckande tyngd och af sjukdomens långvariga smärtor. Ovanlig var den andens rikedom, mångsidig den förening af särskilda själsriktningar, som utmärkte CHRISTIAN ERIK FAHLCRANTZ. Sällan såg man skaldens humor och kyrkolärarens dogmatik så med hvarandra förenade, och föreningsbandet knutet af den bildande konstens ande. Sällan var skämtets lek så genomträngd af grundsatzernas strängaste, sedliga allvar; sällan satirens udd så riktad ej blott af den säkra smaken, men af det manliga modets oförskräcktaste nit för sanning och rätt. För dem, hvilka närmare kände FAHLCRANTZ, står hans bild som ett lärorikt minne af karakterens sällsynta sjelfständighet och styrka. Snart skall också detta minne erhålla sin fulla gärd af den man, som är kallad att fylla hans plats.

En tidigare förlust skall i dag ersättas, då det efter Akademiens framlidne ledamot professoren LARS MAGNUS ENBERG lediga rum kommer att intagas af herr BROR EMIL HILDEBRAND, hvilken sekreteraren behagade införa.

INTRÄDES-TAL

HÄLLET I

SVENSKA AKADEMIEN

DEN 20 DECEMBER 1866

AF

BROR EMIL HILDEBRAND,

FILOSOFIE DOKTOR, RIKS-ANTIQUARIE, GARDE DES MÉDAILLES, SEKRETERARE
I KONGL. VITTERHETS-, HISTORIE- OCH ANTIQVITETS-AKADEMIEN, KOMMENDÖR
AF KONGL. NORDSTJERNE-ORDEN OCH AF KONGL. NORSKA S:T OLAFS ORDEN.

Mine Herrar!

Ett halft århundrade ligger mellan oss och den brytning, som likt en stormvind gick genom svenska vitterheten, söndrande sinnen och åsichter, tills den omsider upplöstes i en ädel försoning. De främste deltagarne i striden hafva långt för detta gått till hvila, och »glömskan har sållat sin aska öfver den släckta glöden». Men om de skilda filosofisk-estetiska bildningsriktningar, som länge fördröjde försoningen, erinra lifligt de tvenne, nästan samtidigt bortgångne veteraner, hvilkas minne skall i dag inför Eder återkallas. Båda hafva de, ehuru till sist broderligen förenade inom eder krets, troget burit hvar och en sitt förbunds färger, dem hvarken vänskapen eller tiden förmått i väsentlig mån ändra, långt mindre utplåna.

Då det behagat Eder, Mine Herrar, att åt mig lemna ett af de rum, som genom dessa edra ledamöters afgang blifvit lediga, har jag icke kunnat förbise betänkligheten att mottaga nya uppdrag, vid hvilka stora anspråk äro fästade, så mycket hellre som jag redan hunnit det skifte i lifvet, då man märker huru aftonens skuggor börja förlängas. Men

jag har vågat antaga, att I vid detta val mindre afsett förmågan att uppfylla edra anspråk, än velat hedra mig med en ny uppmaning att troget fullfölja de företag, åt hvilka jag varit lycklig att få egna de kraftfullaste åren af min lefnad. Anledning till en sådan uppfattning har jag trott mig kunna hemta, icke blott af den ynnestfulla uppmantran jag redan förut, i lika syftning, fått af Eder emottaga, utan jemväl af den omständighet, att flertalet bland Eder länge delat och främjat min verksamhet inom ett annat akademiskt samfund, hvars åligganden, enligt den gemensamme stiftarens anordning, ytterst sammanfalla med Svenska Akademiens — att vårda fosterlandets minnen. För Eder har således icke varit obekant hvad I af mig kunnen vänta eller icke vänta.

Det är för den skull icke blott stundens utmärkelse, utan derjemte minnet af Eder under en lång följd af år mig visade välvilja, som gifver mig anledning att vördsamt uttala min lifliga tacksamhet, — den jag på samma gång i djupet af min själ eguar äfven många edra föregångare, bland hvilka företrädesvis en, den oförgätlige Hans Järta, skänkte mig hvad döden hade beröfvat mig, innan jag ännu kände betydelsen af en sådan förlust, — en *faders* kärlek och omvårdnad.

Mina förbindelser till Svenska Akademien hafva sålunda någon likhet med den mans, hvars bild det är min pligt att inför Eder söka teckna. Denna bild omgifves icke af någon yttre glans, lånad af börd eller samhällsställning. Den framstår enkel och vördnadsbjudande blott genom sitt inre värde. Enkel och anspråkslös bör därför äfven min teckning blifva.

LARS MAGNUS ENBERG föddes, den tredje i ordningen bland fem, om icke flera syskon, den tredje november 1787, inom Millesviks pastorat i Werm-land, der föräldrarne*), som tillhörde jordbrukarnes klass, en längre tid varit bosatta. Hans själ mottog således sina första intryck af landtlifvet inom ett af fäderneslandets naturskönaste landskap, i samma bygd, som fostrat Esaias Tegnér, bland en befolkning, som städse varit utmärkt genom idoghet, hjertlighet och lefnadsfriskt mod. Här hade hans tidigt röjda håg för läsning och hans ovanliga minnesstyrka väckt allmän uppmärksamhet och föräldrarnes hopp. Likt mången annan hyddans son, som med tiden vunnit lärdomsrykte, började han sina studier i den underbara bok, hvars innehåll lätt

*) Fadern Lars Enberg, hemmansegare och nämndeman, och modern Märta Månsdotter bodde år 1779 på Björköen i Eskilssätters annexförsamling, derefter på Boda i samma socken, hvarifrån de år 1794 flyttade till Södra Hult i moderförsamlingen Millesvik.

fattas af ett barn och på samma gång erbjuder olösliga gåtor för det skarpaste menniskoförstånd *). Men snart utbyttes hans barndoms leende omgifningar mot det stelare stadslifvet, då han i sitt nionde år med fadern flyttade till Stockholm. — Detta är allt hvad man känner om ENBERGS föräldrahem, hvilket synes hafva varit ett fromhetens, men derjemte ett torftighetens hem, der föga utsigter funnos att bereda utveckling åt sonens anlag för studier, och för honom öppna inträdet på en bana, som kräfver lång tid och dryga uppoffringar, innan en oberoende ställning kan uppnås. Men dessa i otaliga hem förnyade, ofta genom förunderliga skickelser afhjelpa föräldrabekymmer blefvo äfven här snart och på ett egendomligt sätt undanröjda.

Kort efter flyttningen till hufvudstaden hade fadern, genom bekantskap med någon person vid konung Gustaf Adolfs hof, fått tillåtelse för den unga sonen att på Haga inför konungen ur minnet uppläsa några af *Salomos Ordspråk*, som handla om en konungs pligter. Den spåde predikanten och den klokt valda texten gjorde så lifligt intryck på den höge åhöraren, att konungen till honom yttrade:

---

*) I Millesvik lefver ännu (1866) en gammal qvinna, som der känt Enbergiska släkten och erinrar sig bland barnen én liten gosse, som kunde utantill uppläsa nästan hela Jobs bok i bibeln.

»Jag skall hjälpa dig i skolan, om jag kan». Detta löfte infriades samvetsgrant. Fadern och barnet hänvisades till konungens f. d. lärare Nils von Rosenstein, och denne, som aldrig försummat något tillfälle att uppmuntra och understödja personer, hos hvilka han funnit hoppgifvande anlag eller redan utvecklade förmåga att inträda eller fortgå på bildningens väg, åtog sig med faderlig välvilja den åt hans vård anförtrodda gossen, hvilken en dag skulle, som hans efterträdare inom edert samfund, tacksamt teckna den ädle fosterfaderns och välgörarens minne.

Genom Rosenstein erhöll den unge ENBERG ett årligt understöd ur Gustaf Adolfs handkassa, till bekostande af enskild undervisning, jemte den offentliga i Stockholms då varande trivialskola. Detta understöd fortsattes och förökades, efter skoltidens slut, så att ENBERG vid femton års ålder kunde taga studentexamen i Upsala och sedermera der uppehålla sig alla terminer ända till 1809, då han vann den filosofiska lagerkransen. Sedan Gustaf Adolfs understöd i början af nämnda år, af bekanta skäl, upphört, utverkade Rosenstein af konung Karl den trettonde åt den kunglige brorsonens skyddling en gåfva, hvarigenom för honom blef möjligt att bestrida de med promotionshögtiden förenade kostnader. Sålunda hade den medellöse ynglingen,

för hvilken i barndomen alla utsigter tycktes vara stängda, vid tjugutvå års ålder hunnit fram till parrassen på en väg, som med skäl kunde kallas en *kungsväg*. Det var dock icke en maklighetens väg, ehuru de hinder, som icke sällan möta framåtsträfvande, bildningssökande ynglingar, för honom blifvit undanröjda. Genom trägen flit, understödd af lätt uppfattningsförmåga och ett skarpt minne, hade han tillegnat sig ett rikt mått af kunskaper, företrädesvis i de ämnen, som utgöra den oundärliga grunden för en högre lärdom, och sålunda, å sin sida, på ett värdigt sätt infriat sin tacksamhetsskuld till den konungslige välgöraren.

Den filosofiska lagerfesten är dock icke ett *mål*, endast en *station* på vägen, — ehuru som sådan af stor betydelse för dem, som beslutat egna sig åt kulturens tjänst, — en minnets och hoppets högtid, en solskensstund i lifvet, af hvars hågkomst hjertat ännu mången gång kan värmas, sedan de unge, på skilda vägar, »nedstigit i årens kyliga dalar».

Men närmast efter den glada festen följer för mången, om icke bestämda naturanlag gifva omisskänlig anvisning, en vigtig, icke sällan bekymmerfull tid af sjelfpröfning, innan valet af lefnadsbana blifvit afgjort. Detta tyckes ock hafva varit för-

hållandet med ENBERG. Till en början inskrefs han som extra ordinarie i konungens kansli, inom ecklesiastik-expeditionen, der hans välgörare Rosenstein var chef. Men för att få tid till närmare pröfning och derjemte medel till utkomst, antog han, förordad af samma faderliga vän, hos ståthållaren på Drottningholms slott, då varande hofstallmästaren, sedan en af rikets herrar, friherre Rålamb, plats som enskild lärare för dennes son, den sedermera som legationssekreterare i London allt för tidigt aflidne friherre Åke Wilhelm Rålamb. Inom denna familj, der snillet och behagen gáfvo sin pregel åt det glada umgängeslivet, vann ENBERG icke blott tillgifna vänner för lifstiden, utan jemväl den art af bildning, som högst få ynglingar ega tillfälle att inhemta vid universitetet, och som icke heller kunnat vinnas inom hans föräldrahem, i fall ett sådant ännu för honom fans.

Under tiden fortsatte han med flit sina enskilda studier, framför allt i den vetenskap han synes föredrädesvis hafva älskat och som sedan blef hufvudämnet för hans undervisning som offentlig lärare. Vid Upsala universitet, der han af den strängt pröfvande professor Biberg kallades till docens i naturrätten*), utgaf han och försvarade tre akademiska

*) År 1812.

afhandlingar*) i ämnen inom både den teoretiska och praktiska filosofiens område, utmärkta, så som allt hvad han skrivit, af klarhet i framställningen, samt derjemte af stilens prydlighet och behag, vittnande om grundlig bekantskap med Latiens yppersta skriftställare. Att döma af dessa ungdomsförsök, synes man vara berättigad antaga, att ENBERG, om han kunnat fortfarande stadna vid universitetet, skulle der hafva blifvit en aktad vetenskapsman och gagnelig ungdomslärare. Men behovet att söka genare utväg till sjelfständig bergning nödgade honom snart att, med försakande af högre framtidsförhoppningar, nöja sig med en mera anspråkslös, men icke mindre vigtig lärarebefattning vid Stockholms elementar-läroverk, der han, efter sex års tjenstgöring, dels som adjunkt, dels som konrektor i katedralskolan, utnämndes år 1821**) till lektor i filosofi vid det gymnasium, som här, efter långa förberedelser, sent omsider blifvit upprättadt.

I vår tid, som upptagit elementarundervisningen bland fäderneslandets vigtigaste samhällsfrågor, måste det väcka förvåning, att man i Sveriges hufvudstad, med en befolkning af omkring åttio

---

*) *De dignitate virtutis meditationes nonnullæ*, 1810. — *In jus naturæ prolegomena*, 2 delar, 1812. — *De principis cognitionis humanæ*, 1814.

**) Den 17 april.

tusen invånare, hade kunnat så länge nöja sig med de ofullkomliga och otillräckliga undervisningsanstalter, hvilka här med föga ändring bibehållits från föregående århundraden. Enda förklaringen är, att inom de högre och förmögnare samhällsklasserna barnens undervisning anförtroddes åt enskilda lärare i hemmet eller privata pensionsanstalter, och att bland den öfriga befolkningen anspråken på ungdomens bildning voro i hög grad inskränkta. Utom den i forna trivialskolans ställe inrättade katedralskolan — en oegentlig benämning, då Stockholm aldrig egt någon katedral — funnos endast, inom de särskilda församlingarne, så kallade kyrkskolor, utan enhet i undervisningsplan, utan samband af en gemensam styrelse, med få och svagt aflönade lärare samt inskränkta lärokurser, afsedda hufvudsakligen för den medborgerliga bildningens nödortfästaste behof. Dessa brister voro icke af samtiden förbisedda. Svenska Akademiens ledamot, den högt aktade rektor Murberg, hade icke blott fästat uppmärksamhet på behofvet af bättre läroverk, utan äfven gifvit förslag till deras ordnande; men utan påföljd. Till en del med afseende på dessa förslag yttrar ärkebiskop Lindblom, i sitt år 1817 afgifna embetsutlåtande: »Hufvudstadens undervisningsverk hafva öfver sextio år varit ansedda för otillräckliga och mot behofvet mindre svarande, och sakkunnige

män hafva lika länge varit betänkte på deras utvidgande och förändrande». Icke desto mindre mötte det af uppfostrings-kommittén sistnämnda år afgifna förslag till dessa bristers afhjelpande motsägelse från mer än ett håll och hinder, hvilka må hända skulle ännu länge hafva fördröjt den viktiga frågans afgörande, om icke Nils von Rosenstein varit bildningens målsman vid thronen. Den nya anordningen af dessa läroverk var en bland Karl Johans första regeringsomsorger*).

Stockholms gymnasium invigdes högtidligen den 4 oktober 1821, vid hvilket tillfälle ENBERG, i egenkap af det nya läroverkets rektor, inför H. K. H. kronprinsen och en lysande krets af bildningens beskyddare och vänner, på Romarnes språk tolkade festens betydelse i ett fritt föredrag, som väckte stort uppseende och tillvann honom behöriga domares odelade aktning.

Det låg i sakens natur, att denna ombrytning skulle i början medföra stora svårigheter för de vid det nya gymnasium anställda lärarne, på hvilka i första rummet berodde att göra öfvergången från den gamla ordningen så litet som möjligt störande för ungdomens undervisning, och att uppbringa det nya läroverket till den fullkomlighet, att det kunde motsvara sin bestämmelse. För dessa ändamål er-

*) Kongl. brefven den 29 januari 1819 och den 14 juni 1820.

fordrades icke blott undervisningsgåfvor, utan äfven praktisk anordningsförmåga. Förtroendet till de ombildade läroverken växte hastigt. Redan under tredje året efter förändringen hade lärjungarnes antal i samtliga lärdomsskolorna inom hufvudstaden blifvit tredubbladt. Då under det närmast föregående decenniet, i medeltal, fyra ynglingar årligen från katedralskolan afgått till universitetet, kunde gymnasium redan vid första läsårets slut afsända sju, följande året elfva och nionde året tjugu lärjungar, beredda att aflägga studentexamen.

Den nya staten för Stockholms gymnasium upptog endast fyra lektorer och en adjunkt, hvilka således måste sig emellan fördela alla de kunskapsämnen, som vid denna tid tillhörde gymnasiabildningen och snart ökades med flera nya. ENBERG mottog på sin del, utom logik och filosofi, äfven hebreiska språket, hvartill senare kom allmän och svensk grammatik samt engelska språket. Derjemte innehade han under gymnasiets första år det mödosamma rektorsembetet, hvilket uppdrag sedermera fem gånger förnyades.

Att i alla enskildheter följa elementarlärarens verksamhet, för att deröfver fälla ett omdöme, skulle vara lika ändamålslost, som att följa odlaren, för att räkna och granska de fåror han plöjer eller de korn han utströr. Arten och framgången af bådas

arbete bedömas säkrast af skörden. Icke förminskas arbetarens värde, om vid en sådan granskning bland den myckna goda säden skulle påträffas ett eller annat slökorn eller till och med något brandax. Det är skörden i sin helhet som bör gifva utslaget. Om någon, utgående från denna åsigt, skulle fråga: »har Stockholms gymnasium frambragt sådana frukter, att detta läroverk kan täfla med öfriga likartade bildningsanstalter inom fäderneslandet, och — i fall så är — har denna dess framgång blifvit grundad och i väsentlig mån redan inträdt under den tid ENBERG der ännu qvarstod som lärare?» — så är jag förvissad, att dessa frågor skola med ett obetingadt *ja* besvaras i många tacksamma lärjungars och föräldrars hjertan.

Saknad af ändamålsenliga läroböcker utgör ett väsentligt hinder för framgången af äfven den bäste elementarlärares bemödanden. ENBERG sökte afhjelpa denna brist, icke minst känbar inom den vetenskap, hvilken som hufvudämne tillhörde hans undervisningskall. För sådant ändamål utgaf han redan år 1824 en lärobok i psykologien, hvilken, efter vunnen erfarenhet, i vissa delar omarbetad och slutligen på goda skäl betydligt förkortad, utkom i trenne nya upplagor. Ehuru omfånget i de äldre upplagorna icke kan anses motsvara den ringa tid, som vid elementarläroverken blifvit upplåten åt

filosofiens studium, har likväl denna lärobok vid flera andra gymnasier, än det Stockholmska, tidtals varit till begagnande antagen. »Moralfilosofiens elementer, försök till en lärobok för gymnasier», utkom 1830 och en »Lärobok i logiken för högre elementarskolor» 1861. — En »Populär framställning af den allmänna teoretiska filosofiens grundläror» utarbetades, i afsigt att åt gymnasii-ungdomen meddela någon kännedom af hvad den då gällande skolordningen benämnde »filosofiens terminologi», men utkom*) först sedan författaren lemnat läroverket, efter en något utvidgad plan, öfverstigande omfånget för den egentliga elementarundervisningen. Om dessa läroböcker snart af andra blifvit undanträngda, kan detta förklaras dels af den rörlighet, som i senare tid uppstått inom undervisnings-litteraturen, dels af enskilda lärares olika åsichter och, i viss mån, af förhållanden som stodo i sammanhang med studentexamen, så länge denna måste vid universitetet afläggas. De skola mellertid alltid blifva hedrande bevis på författarens grundliga insigter och outtröttliga nit, att på en dittills inom fäderneslandet föga banad väg bereda medel till ungdomens bildning.

Huru högt ENBERGS värde som ungdomslärare af hans samtid uppskattades, visar sig deraf, att

*) Tryckt 1848.

han, vid sidan af åtskilliga bland landets mest snillrika och upplysta samt i afseende på undervisningsväsendet erfarna män, insattes i den kommitté, som år 1825 af regeringen förordnades till öfverseende af rikets allmänna undervisningsverk. Derjemte utsedd till kommitténs sekreterare under dess första år, mottog han och genomförde med erkänd skicklighet det svåra och grannliga uppdraget, att ur ledamöternas öfverläggningar, der de mest stridiga åsigter blifvit, å ömse sidor, med öfverlägsen förmåga framställda, uppfatta och sammanföra flertalets beslut i särskilda momenter, hvilka sedan lades till grund för kommitténs utförliga och sakrika, af annan hand uppsatta, underdåniga utlåtande.

Såsom ledamot i denna kommitté synes ENBERG hafva gått en medelväg mellan de kämpande partierna. Således trädde han på deras sida, som yrkade den klassiska och den reala bildningsliniens förenande inom samma elementarläroverk, ehuru han ansåg varsamhet nödig vid förändringens genomförande, och undantag, med afseende på lokala förhållanden, böra medgifvas; hvarjemte han förutsatte nödvändigheten af förbättringar i lärosättet, fullkomligare läroböcker och rymligare skolbyggnader.

Oaktadt medgifvandet, att vissa lärjungar må frikallas från studerandet af de gamla språken, uppträdde ENBERG i öfrigt inom kommittén som ifrig

försvarare af dessa språk, och företrädesvis det latinska, såsom oundgängligt vilkor för en rätt humanistisk bildning. »Visserligen», yttrade han, »kunna alla språk, som ega en litteratur, användas att öfva språkförmågan, tanken och skönhetskänslan; men det manligaste, kraftfullaste, regelbundnaste af alla, Virgiliï och Taciti tungomål, har dock sina egna företräden, äfven såsom grammatikaliskt och logiskt bildningsmedel». Af sådan anledning ansåg han öfvergången böra ske rakt från modersmålets grammatik till latinet af dem, som ämna studera detta språk. »Att det är modersmålet mera olikt än en del moderna, deruti ligger en ny eggelse till uppmärksamhet för lärjungen, som, riktigt handledd, skall lära finna icke blott redighet, men snart äfven behag och lätthet i dess enkla former, dess ordentliga böjningar, dess fria, harmoniska ordställning. Detta språk, jemte grekiskan, bör, långt ifrån att undanträngas af den allmänna medborgerliga bildningen, utgöra en öfverbyggnad på densamma, ett tillskott af bildning och grundlighet, som ej kan umbäras af ljusets väktare, af kulturens uppehållare i den civiliserade världen. Trodde jag således», tillägger han i sitt till protokollet afgifna yttrande, »att den föreslagna skolornas förening skulle för klassiciteten blifva menlig, skulle jag i sanning frukta att den tillstyrka. Men jag tror snarare, att den

af skolornas förening följande valfriheten måste för de klassiska språkens studium blifva fördelaktig; ty då lärjungarne icke mera af blott skoltvång, utan af verklig böjelse och fallenhet beträda de klassiska språkens bana, skola framstegen blifva större, i samma mån som läraren får ett färre och utvaldare antal att undervisa.

I de öfriga stridsfrågorna yttrade sig ENBERG med gillande af den ambulatoriska läsordningen, d. v. s. undervisningsämnenas fördelning på lärarne, utan afseende på klassindelningen. Men deremot förkastade han den af vissa partimän yrkade fria flyttningen och vaxelundervisningsmetodens användande.

Särskildt framhåller han, i nämnda yttrande, behofvet af goda läroböcker för den elementära undervisningen och föreslår åtgärder att framkalla och uppmuntra en sådan litteratur. Äfven vid universiteten anser han tjenliga handböcker inom de särskilda vetenskaperna böra utarbetas, till lättnad i ungdomens studier, och såsom medel att minska föreläsningsskyldigheten för professorerna, hvilka sålunda skulle bättre finna tid att genom egna arbeten bidraga till vetenskapernas högre utveckling.

Dessa af ENBERG inom undervisnings-kommittén uttalade åsigtter blef han städse trogen, icke blott

i sin lärareverksamhet, utan äfven som ledamot i direktionen öfver hufvudstadens undervisningsverk, hvartill han genom Svenska Akademiens förtroende blifvit utsedd. Det är för mig, som under några år haft förmån att vid hans sida deltaga i denna direktions öfverläggningar, kärt att minnas, huruledes han här, vanligen fåordig, alltid foglig i framställningssättet, men fast och bestämd i grundsatser, uppträdde till försvar för hvad han ansåg utgöra elementarbildningens, livsfråga, allvarligt bekämpande sådana förslag, hvilka han fann vara vådliga eller onödiga.

Bland alla verkningskretsar, det borgerliga samhället har att erbjuda åt den högre bildningen, är elementarlärarens icke blott en af de viktigaste, då han har att vårda hvad familjen och fäderneslandet eger dyrbarast, men också en af de mödosammaste. Sedan han icke mera, som förr, kan hoppas att efter någon tid utbyta arbetet i skolan mot ett annat, visserligen icke mindre ansvarsfullt, men mera omvexlande och derigenom mindre tröttande lärarekall, vore det önskligt och utan tvifvel för undervisningen gagneligt, om honom kunde beredas möjlighet att, utan ekonomisk förlust, tidigare än lagen nu medgifver, lemna rum åt yngre och friskare krafter. Genom en för ungdomens bildning varmt

nitälskande persons frikostighet*) har Stockholmska läroverkens styrelse blifvit satt i tillfälle att bereda en sådan förmån åt uttröttade lärare. ENBERG var en bland de första, som häraf kom i åtnjutande, då han, redan vid femtiosex års ålder, efter 27 års trägen och berömlig tjenstgöring, som emeritus afgick från läroverket**), följd af förmäns, kamraters och lärjungars aktning och saknad. Af konungen hade han redan förut***) blifvit hedrad med professors namn och värdighet samt nordstjerne-ordens riddarekors†). Äfven rikets ständer hade egnat honom ett bevis på aktning genom att insätta honom i kommittén för tryckfrihetens vård††).

Ehuru lärare för andra, hade ENBERG aldrig upphört att sjelf vara lärjunge. I det tysta arbetsrummet var han städse omgifven af sina ungdomsvänner från Hellas och Rom, hvilka blefvo honom trogna in i ålderdomens dagar. Hos dem sökte han och fann icke blott undervisning och nöje, utan

---

*) Prosten och kyrkoherden i Balingsta af Upsala stift Joh. Henr. Ålenius testamenterade år 1822 en summa af 20,000 riksdaler banko till en fond för emeriti vid Stockholms läroverk.

**) Den 21 augusti 1843.

***) Den 21 augusti 1829.

†) Den 28 januari 1838.

††) År 1842, hvilket uppdrag vid de följande riksdagarne förnyades.

äfven styrka att bära arbetets och bekymrens bördor. Och så förtrolig var hans bekantskap med dessa forntidens bildningsskatter, att mer än en bland våra klassiskt bildade män, när de nödgats begagna Romarnes språk för någon offentlig handling, lönat denna till hans granskning, innan den utfärdades eller för allmänheten framlades.

Till filosofiska studier fördes ENBERG icke blott af embetspligt utan af sann kärlek. Han stannade därför icke vid andras historiska öfversigter eller sammandragna framställningar, utan vände sig omedelbart till sjelfva källorna. Med sorgfällig pröfning följde han vetenskapens utveckling, från Plato och Aristoteles intill Boström och Ignell. Det var icke hans kallelse att bryta nya schakt på vetenskapens djup. Men med öppen och spanande blick bar han forskningens fackla genom de gångar och irrgångar, andra hafva öppnat, och ur den malm de upphemtat i dagen förstod han väl att från slaggen sofa den rena metallen. Han studerade vanligen med pennan i hand, icke för att mekaniskt nedskrifva mer eller mindre utförliga öfversättningar eller utdrag, men för att med några få ord uppteckna hvad han funnit utgöra den egentliga kärntanken i den enas eller andras framställning. Detta arbetssätt bidrog utan tvifvel till hans ovanliga förmåga att kort och klart uttrycka egna

och andras tankar, en förtjenst, som onekligen gifver ett framstående värde åt hans skrifter, och icke minst åt de läroböcker han för ungdomen utgifvit. Bland hans efterlemnade papper finnas åtskilliga mindre afhandlingar i filosofiska ämnen, enligt påteckning, ytterligare granskade under senaste åren, och, som det synes, beredda till tryckning. Af dessa må, utom handskriften till en väsentligt omarbetad upplaga af hans »Försök till en populär framställning af filosofiens grundläror», här anföras följande: »Kort utkast till filosofiens system»; »Betraktelser öfver filosofiens historia»; »Om vetenskaplighet i filosofi»; »Bref om Hegelska filosofien», innehållande en skarp kritik i en form, som påminner om doktor Godmans bref i Leopolds skrifter. En mera utförlig afhandling, utan inskrifven titel, innehåller en encyklopedisk framställning af filosofiens samtliga discipliner.

Uti en särskild uppsats, med öfverskrift: »Jacobi och Leopold», söker ENBERG visa öfverensstämmelsen mellan dessa ädla tänkares uppfattning af förhållandet mellan *vetenskap* och *tro*, sålunda, »att den yttersta visshetsgrunden för kunskapen om tingens ursprung och människans bestämelse består i en genom vår högre känslonatur gifven omedelbar förnimmelse af något, hvilket måste vördas som det högsta, det sannt gudomliga». Denna förnim-

melseförmåga, af Jacobi kallad »förnuft, tro, förnufts-
tro, förnufts-åskådning, högre instinkt», benämnes af
Leopold »moralisk känsla, moraliskt sinne». Till
dessa åsigter hade äfven ENBERG med öfvertygel-
sens värma anslutit sig. I öfrigt vill det synas,
att han, i likhet med sin ungdomsbildnings ledare,
bland de mera allmänt kända filosofiska systemerna
med någon förkärlek omfattat det Lockeska. Bland
de yngre finner man, att Gottlob Ernst Schulzes
skrifter för honom hafva egt högt värde.

Inom estetikens område voro Rosensteins och
Leopolds åsigter ledstjerner, dem ENBERG troget
följt. Denna öfverensstämmelse berodde icke en-
sammt på hans personliga förhållande till dessa båda
lagstiftare inom den Gustavianska periodens vitter-
het, utan jemväl och väsentligen derpå, att hans,
lika som deras bildning hvilade på gemensam grund
— den klassiska. Med sådana grundsatser i filosofi
och estetik måste ENBERG blifva otillgänglig för den
nya konstlära, som yrkade att inom poesiers värld
förståndet borde vika för fantasien och känslan.
Till följd häraf fick han ock dela den smälek och
de beskyllningar för ensidighet, hvilka af denna konst-
läras hetsiga försvarare utkastades öfver hans vänner
och beskyddare. Märkvärdigt nog, har vid lugnare
pröfning visat sig, att männen af den gamla bild-
ningen mera frisinnadt, än deras motståndare, er-

känt värdet af sådana snillen, som gått en annan väg än deras.

Som författare inom den egentliga skönlitteraturen uppträdde ENBERG första gången offentligt med ett »Tal öfver freden i Kiel», vid en af Stockholms nation i Upsala anställd fest den 23 november 1814, der han i ett flärdfritt och manligt föredrag gaf en kort öfversigt af den politiska ställningen i Europa och de af Karl Johans snille ledda krigshändelserna, som återstälde Tysklands frihet, och föranledde föreningen af Nordens tvenne folk, hvilka, i trots af språk- och stamförvandtskap samt naturens anvisning, allt för länge varit fiendtligt söndrade. Knappt en månad efter denna fest mottog han Svenska Akademiens högsta pris för ett *Äreminne öfver fältmarskalken Johan Baner*. Samma belöning vann han följande året för en afhandling *Om sambandet mellan en rätt smak och en rätt förståndsodling*, och två år senare för ett *Äreminne öfver fältmarskalken greve Magnus Stenbock*. Dessa äreminnen sprida ett klart, om än icke nytt ljus öfver de historiska förhållanden här skildras. Med sorgfälligt begagnande af äldre arbeten och offentliggjorda handlingar, har författaren i lefvande bilder framställt den fräjdade hjälten i trettioåriga kriget samt segraren vid Helsingborg och Gadebusch med en vältalighet, som lifligt anslår fosterlandskänslan.

Det af Akademien uppgifna och prisbelönte ämnet, om sambandet mellan en rätt smak och en rätt förståndsodling, berörde en för tillfället ömtålig fråga och kunde anses som en upptagen stridshandske, utkastad af det unga Tyskland och dess själsfränder inom vårt fädernesland, hvilka öppet förklarade krig mot *smaken*, påstående att denna varit okänd för Homerus, Demostenes och öfriga forntidens yppersta författare, att den vore en senare tids uppfinning, för att ersätta bristen på snille och känsla, och att den icke eger annan grund, än i den förfinade sällskapston, som af sysslolösheten, lättsinnet och fåfängan, under en despotisk styrelse, utbildats inom franska hofvet. ENBERG tillbakavisar dessa skefva åsigter. En rätt smak, säger han, är icke annat än förståndets tygel på känslan. Om än okänd till namnet, uppenbarar den sig öfverallt i de gamles skaldeverk och vältalighetsalster, och långt ifrån att hämma det sanna snilletts fria verksamhet, utgör den dess säkraste ledstjärna. Afhandlingen bidrog, utan tvifvel, i sin mån, att både mot författaren och Akademien öka afvogheten hos de nya lagstiftarne i skönhetsläran.

De trefaldiga prisbelöningarne öppnade för ENBERG inträde i Svenska Akademien, der han intog Rosensteins plats. Sålunda bereddades honom tillfälle att åt sin fostrare och välgörare tacksamt egna en

minnesgård, hvilken utgör en prydnad för Akademiens Handlingar. Varmare, sannare skulle ingen kunnat, inom de tränga gränserna af ett inträdetal, skildra den enskilda vänskapens, Akademiens och fäderneslandets gemensamma saknad och gemensamma förbindelser till denna, den fosterländska vittra och vetenskapliga kulturens »centrale et nobile sidus»^{*)}). Särskildt har teckningen af Rosenstein som filosof och redogörelsen för hans, i den bekanta afhandlingen »om upplysningen», uttalade frisinnade åsichter utförts på ett sätt, som hedrar icke mindre lärjungen än läraren. Man har sagt, att Rosenstein sjelf utsett ENBERG till sin efterträdare. Uppgiften saknar må hända grund. Men om en sådan önskan af honom blifvit uttalad, skulle den innebära ett högt gällande vitsord om ENBERGS värde, ty Rosenstein var, i afseende på vetenskapsmäns och vitterhetsidkares förtjenster, icke blott en välvillig, men tillika en klarsynt och rättvis domare.

Giltigheten af ett sådant förord har till fullo bekräftats under den långa tid ENBERG tillhört Svenska Akademien, der han, nära åttio år efter Akademiens stiftelse, ännu var den andre i ordningen på det rum, som åt honom blifvit upplåtet. Under trettioåtta år har han, i egenskap af Akademiens

---

*) Dessa ord förekomma på en af K. Vetenskaps-Akademien till Rosensteins ära preglad minnespenning.

ombudsman, vårdat dess ekonomiska angelägenheter och derjemte någon gång under sekreterarens frånvaro besörjt äfven dennes åligganden. I Akademiens ordboksarbete har han verksamt tagit del, och vid pröfningen af inkomna täflingsskrifter var han alltid att påräkna som en upplyst, samvetsgrann och oväldig granskare. Det aktningsfulla omdöme, Akademien öfver detta mångåriga, för mängden obemärkta arbete uttalat, då för ett år sedan på detta rum ENBERGS bortgång anmäldes, utgör hans bästa äreminne.

Bland de för allmänheten synliga frukterna af ENBERGS akademiska verksamhet förtjenar särskildt omnämnas *Akademiens Svenska Språklära*, hvars utarbetande åt honom uppdrogs. Om än värderika förarbeten och välvilligt biträde af andra, inom och utom Akademien, i någon mån lättat mödan, återstår likväl för ENBERG en synnerlig förtjenst, att hafva bragt till fullbordan detta utförliga, om en både fin och mångsidig iakttagelseförmåga vittnande arbete, hvilket onekligen haft ett mäktigt inflytande på vårt språks regelbindande och städse skall lemna en säker ledning åt en hvar, som vill intränga i det nya språkets rätta skaplynne.

Lika hedrande, som detta af Svenska Akademien lemnade uppdrag, var äfven det enskilda förtroende ENBERG mottog af tvenne bland Akademiens

ledamöter, Leopold och Blom, att samla och utgifva deras efterlemnade skrifter. Med omsorg fullgörande dessa uppdrag, har han öfver båda meddelat enkla lefnadsteckningar, hvilka ådagalägga huru sannt han uppfattat värdet af dessa, olika begåfvade, men för den fosterländska litteraturen lika varmt nitälskande skriftställare. Af båda omfattades han med trofast vänskap, hvilken endast döden kunde afbryta. Den blinde siaren kallar honom i sina bref »min älskade vän», och skrifer, med anledning af en väntad påhelsning: »skänk mig ett besök; jag börjar längta att åter få tala med någon varelse af mitt naturslag». Andra bref vittna, att ENBERG stått i vänskapliga förhållanden till flera, både äldre och yngre bland svenska litteraturens mest framstående män. Vid läsningen af dessa bref erinrar man sig lätt det gamla tänkespråket: »Säg mig med hvem du umgås, skall jag säga dig hvem du är».

För att gifva fullständighet åt skildringen af ENBERGS författareverksamhet, bör äfven omnämnas hans i egenskap af gymnasiets rektor utfärdade programmer, i hvilka han stundom till behandling upptagit något särskildt ämne, berörande dagens pedagogiska stridsfrågor. Så har han i en af dessa uppsatser, mot dem, som förmena att bildningens träd skall gifva lika ymniga och lika mogna frukter, fastän man afhugger dess rötter, försvarat de klas-

siska språkens bibehållande i elementarundervisningen med skäl, som väl kunna motsägas, men icke vederläggas. Enligt tidens sed, har han ock, hvarje gång rektoratet nedlades, hållit ett tal, vanligen i något filosofiskt ämne*).

Mindre för sitt omfång, än för sin täckhet, förtjenar slutligen anföras en af Rosenstein börjad, af ENBERG fortsatt »Kort karakteristik af föremålen för Svenska Akademiens minnespenningar», innehållande, jemte förklaring af hvarje minnespennings sinnebilder och inskrifter, en kort, med talang utförd skildring af de personer, hvilkas minne på detta sätt blifvit af Akademien upplifvad**).

Som talare och skriftställare tillhörde ENBERG, såsom redan blifvit antydt, den akademiska skolan, inom hvilken han blifvit fostrad och af hvilken han

---

*) Om uppfostran till medborgerlighet, 1822. — De disciplinis philosophiæ recentissimis, 1825. — Anmärkningar öfver Kants moralteologi, 1828. — Öfversigt af Folkungaättens historia, 1832. — De allmänna grunder, enligt hvilka ett filosofiskt systems värde bör bedömas, 1837. — Betraktelser öfver det ontologiska beviset för Guds tillvarelse, 1840. Endast det först anförda talet har blifvit genom tryck allmängjordt.

**) Trycktes 1845 i Statstidningen, hvarefter särskilda afdrag åt författarens vänner utdelades. Med anledning af en sådan gifva skrifter Franzén: »Allmänheten torde vara mer belåten med dessa miniaturbilder, än med mina konterfejer in Lebensgrösse».

för sina första försök mottagit uppmuntrande belöningar. Han erkände villigt det sköna och förträffliga hos annorlunda tänkande och skrivande författare; — de valda exemplen i Akademiens svenska språklära lemna derpå talrika bevis; — men högre än alla skattade han, med afseende på stilens förtjenster, Leopold och främst Rosenstein. De skönhetsliniër, han i sin afhandling om sambandet mellan en rätt smak och en rätt förståndsodling uppdragit, har han städse tillämpat i sina skrifter. Der saknas icke värma och känsla; men värman får aldrig uppblomma till sprakande lusteld, och känslan förrirrar sig aldrig inom aningarnes eller den oklara fantasiens töckenregioner. Hans prosa påminner om elfven, som i hans födelsebygd framgår lugn och allvarlig öfver malmrik grund. Dess stränder prunka icke med söderns yppiga blomprakt, men de svenska skogarnes och ängarnes friska grönska speglar sig i dess klara våg, der intet grummel hindrar blicken att tränga ned i djupet.

ENBERG saknade icke förmåga att äfven i bunden stil behandla svenska språket; men af sådana försök har han icke åt allmänheten delgifvit annat, än en metrisk öfversättning af Eduard Youngs *Natt-tankar**). Det är i allmänhet en svår uppgift att, med bibehållande af originalets versmått, till

*) Tryckt 1850.

något annat tungomål öfverflytta engelsk poesi, emedan Britternas språk är, mera än de flesta andra, rikt på fåstafviga ord, af hvilka många genom uttalet ännu ytterligare förkortas. Företrädesvis gäller må hända denna svårighet i afseende på Youngs berömda arbete *The Complaint or Night-Thoughts*, der det brusande känslösvallet ofta utgjuter sig i korta, tvåra satser eller hopar fåstafviga kraftord, liknande interjektioner. Derför hafva ock de flesta öfversättare, Svenskar, Tyskar, Fransmän, funnit sig förelåtna att återgifva detta snilleverk på prosa; och de Tyskar, som för sina öfversättningar behållit den poetiska formen, hafva tillåtit sig icke blott väsentliga afvikelser från originalets meter, utan äfven omskrifningar, hvarigenom originalets karakter i mer än ett afseende gått förlorad. Man måste beundra ENBERGS förmåga att undvika dessa friheter. Han har sorgfälligt behållit originalets jambiska versmått, endast med den ändring, att de maskulina slutljuden förbytts till feminina, hvarigenom således hvarje rad blifvit med en stafvelse förlängd; — härutinnan följande det föredöme Oxenstierna gifvit i sin öfversättning af Miltons *Paradise lost*. Genom denna förändring har versen blifvit mjukare och angenämare för örat. Det kan väl sättas i fråga, om icke originalets sträfvare form närmare öfverensstämmer med innehållet i sådana afdelningar, der

tankarne vildt framstörta som strömfäll öfver en stengrund. Men deremot, när skaldens känsla uttalar sig i milda, klagande toner, tycker man sig förnimma dessa ljufvare i öfversättningen. — Det ligger ett rörande behag öfver dessa vexlande utgjutelser af en förkrossad själ, som genom tårar blickar upp till himmelen, då man erinrar sig, att anledningen till öfversättningen varit nära nog densamma, som till originalets författande, — den djupa sorgen öfver förlusten af tvenne älskliga barn, hvilka, likt författarens Filander och Narcissa, borttrycktes i blomman af sin ålder. Denna dubbelsorg, som kastade en dyster skugga öfver ENBERGS senare lefnadsår, manade honom att af dessa *Natt-tankar* i svensk öfversättning återgifva de sånger, hvilka företrädesvis uttala fadershjärtats saknad och hopp.

I öfrigt har ENBERGS blyga sångmö undandragit sig offentlighetens granskning. Men inom förtroliga familjkretsar och till enskilda vänner har hon, på en gång naiv och sinnrik, alltid mönstergill, icke sällan framräckt täcka blommor, hvilka, om de blifvit samlade och författaren sådant medgifvit, skulle bildat en vacker minneskrans, af värde äfven för en vidsträcktare krets, än den, åt hvilken de varit egnade. Om grannligheten förbjuder att deraf framlägga prof, torde det likväl tillåtas att anföra ett omdöme af den man, som en längre tid förde

spiran inom svenska vitterheten. Då ENBERG i en poetisk skrifvelse hade uttalat sitt lifliga deltagande i anledning af en svår sjukdom, som öfvergått Leopold och hans maka, erhöll han från den redan halfblinde »sångarkungen» följande svar*):

»Ni följer ädla sinnens vana:

För den, hvars väg åt grafven går,
Ni blomsterströr den bit, som ännu återstår;
Och den, som dignat ner af matthet på sin bana,
Lyfts opp af det beröm, han af er sångmö får.
Er vänskap har försökt att Amphions medel bruka,
Som lif gaf allt med lyrans makt;
Men skall det lyckas, var på vakt,
Att ej er sång ger skäl att dö af afundsjuka.
Den följd jag deraf nu med visshet förutser,
Och som skall priset därför blifva,
Är ej en gubbes lif, som ej har värde mer;
Men detta *männets* lif för Er,
Som snille och talang för alla tider gifva».

Om man ock afräknar den hyperbol, som dikten medgifver och vänskapen inlagt i dessa rader, återstår icke desto mindre ett loford, som hvarje skald skulle funnit sig smickrad att af en sådan domare få emottaga.

ENBERGS studier och lefnadsförhållanden i ungdomen hade icke blott åt hans lynne och tänkesätt, utan äfven åt hans verksamhet, till och med åt hans yttre hållning gifvit en egendomlig pregel. I tal och handling, i det offentliga, lika som i det

*) Dateradt den 16 juni 1819.

enskilda lifvet, röjdes hos honom ett sådant lugn, som påminner om antikens bildverk, och denna visa måtta, som utmärker den allvarliga tänkaren, allt i förening med den prydlighet, man kunde nästan säga siratlighet, som hörde till goda tonen under Gustafs tidevarf och ännu länge efter dess slut bibehöll sig inom vissa familjkretsar. Det visade sig tydligt, att han äfven i det yttre tagit till föresyn sin ungdoms vårdare och till rättesnöre hans valspråk: *servare modum*. Under denna lugna yta klappade dock ett varmt och känsligt hjerta, lifligt uppfattande det sköna i dikten och naturen, det stora och hänförande i våra historiska minnen, öppet för vänskapen och för den sällhet, det husliga lifvet kan skänka och som i rikt mått hade blifvit honom skänkt genom hans tidigt ingångna förening med en ädel och bildad qvinna, fröken Ulrika Carolina Bruce*). I detta hem, och i allmänhet inom en örtrolig vänkrets, såg man icke mer den högtidliga katedermannen. Öfver anletsdragen bredde sig ett välviljans solsken, rösten blef mjukare, meddelandet lifligare. Den prydliga artigheten, de förbindliga ordalagen medförde han öfverallt; — de tillhörde hans natur. Hans husliga lycka förhöjdes till en tid genom tvenne barn, förémål för den öma-

---

*) Dotter af kammarherren, tullinspektoren vid Sandhamn Adam Bruce och hans maka Charlotta Wijnbladh.

ste vårdnad och det rikaste hopp. Tåligt, fastän djupt nedböjd, bar han den svåra pröfningen, då dessa barn — dottern vid nitton och sonen vid tjugutvå års ålder, oföväntadt af döden borttrycktes. Med sin maka och deras gemensamma sorg drog han sig djupare tillbaka inom det nu mera ödsliga, men städse fridfulla hemmets stillhet. Vännerna funno honom likväl, som förut, vid arbetsbordet, bland klassikerna och filosoferna, derjemte sökande läkedom för det sårade fadershjertat i den källa, der han som barn hade släckt sin första kunskaps-törst. Ännu fortfor han alltjemt att med pröfvande uppmärksamhet och oförminskadt deltagande följa de filosofiska och historiska vetenskapernas framsteg samt vitterhetens alster, både inom och utom fäderneslandet, stilla och förtröstansfullt afbidande den anryckande ålderdomen, hvars bräckligheter länge afvärjdes genom hans sinneslugn samt den måttlighet och försigtighet, som tillhörde hans lefnadsvanor. Allt mera enslig vorden, sedan kretsen af ungdoms- och umgängesvänner efter hand glesnat, qvarstod han ännu en tid, med den friska jubelkransen*) på sin hvita hjessa, en minnesrik

---

*) ENBERG blef jubelmagister vid filosofiska doktorspromotionen i Upsala 1860.

forulemning från ett förgånget tidehvarf, — den äldste inom Svenska Akademien och bland forna medarbetare vid läroverket, — inom svenska vitterheten *den siste Gustavianen**).

---

*) ENBERG afled i Stockholm den 20 november 1865.

S V A R

på herr HILDEBRANDS inträdes-tal

af

Akademiens direktör herr SVEDELIUS.

Min Herre!

Den man, hvars bild ni med träffande sanning har skildrat, utmärktes, jemte de vittra förtjensterna och det trofasta nitet för vårt gemensamma verk, äfven af en egen, jag vet icke om jag skall säga skickel-sens gunst eller ogunst. Det må kallas en lycka ibland lifvets olika lotter, när det var honom före-lagdt att lefva utöfver den sista dagen af det tide-hvarf, hvars barn han var, att det också förünna-des honom att, medan han öfverlefde dem han vör-dat och älskat, äfven öfverlefva stridens förvillelser. Han lefde nog länge att se förtjenster erkännas, dem han sett misskända. Men en lycka kan det icke kallas att nödgas lefva till den tid, då den gamle känner sig ensam. Ni har i edert tal fram-ställt ENBERGS bild med lika lefvande åskådlighet som opartisk rättvisa. Att den lediga platsen in-tages af Eder, betecknar i sjelfva verket att inseglet

fästes på en redan gammal förbindelse. Sjelfva arten af den lika långvariga som förtjenstfulla verksamhet, hvilken har gjort edert namn berömdt, hör till föremålen för Svenska Akademiens omsorger. Fornforskningens skatter som uppdagas, urtidens lemningar som vördas med granskande sakkännedom, häfdernas djupaste källor som öppnas i diplomernas samling: allt detta, som hos Eder har funnit den säkraste målsman, måste af Svenska Akademien betraktas såsom dyrbara föremål. Inom en annan akademi, med oss nära förbunden genom likartade sträfvanden, har Ni redan bildat en medelpunkt som förenar fleres arbeten och leder det hela. För det svenska språkets odling, som utgör en af Svenska Akademiens hufvudsakliga bestämmelser, har forskaren af eder hand emottagit och — vi hoppas — skall ännu länge emottaga den yppersta ledning genom de minnesmärken af forntidens tungomål, som Ni bringar i dagen då Ni samlar, tolkar, granskar de bortgångna tidernas skriftliga urkunder. Och eder verksamhet omfattar äfven en annan, en alldeles egen sida af vitterhetens föremål. Säkerheten af edert omdöme och smakens renhet framträder i sinnebilderna som Ni tecknar, inskrifterna som Ni fäster på de minnesbilder, hvilka i metallernas eller marmorns nära nog oförgångliga drag bevara medborgerliga förtjenster och märkvärdiga

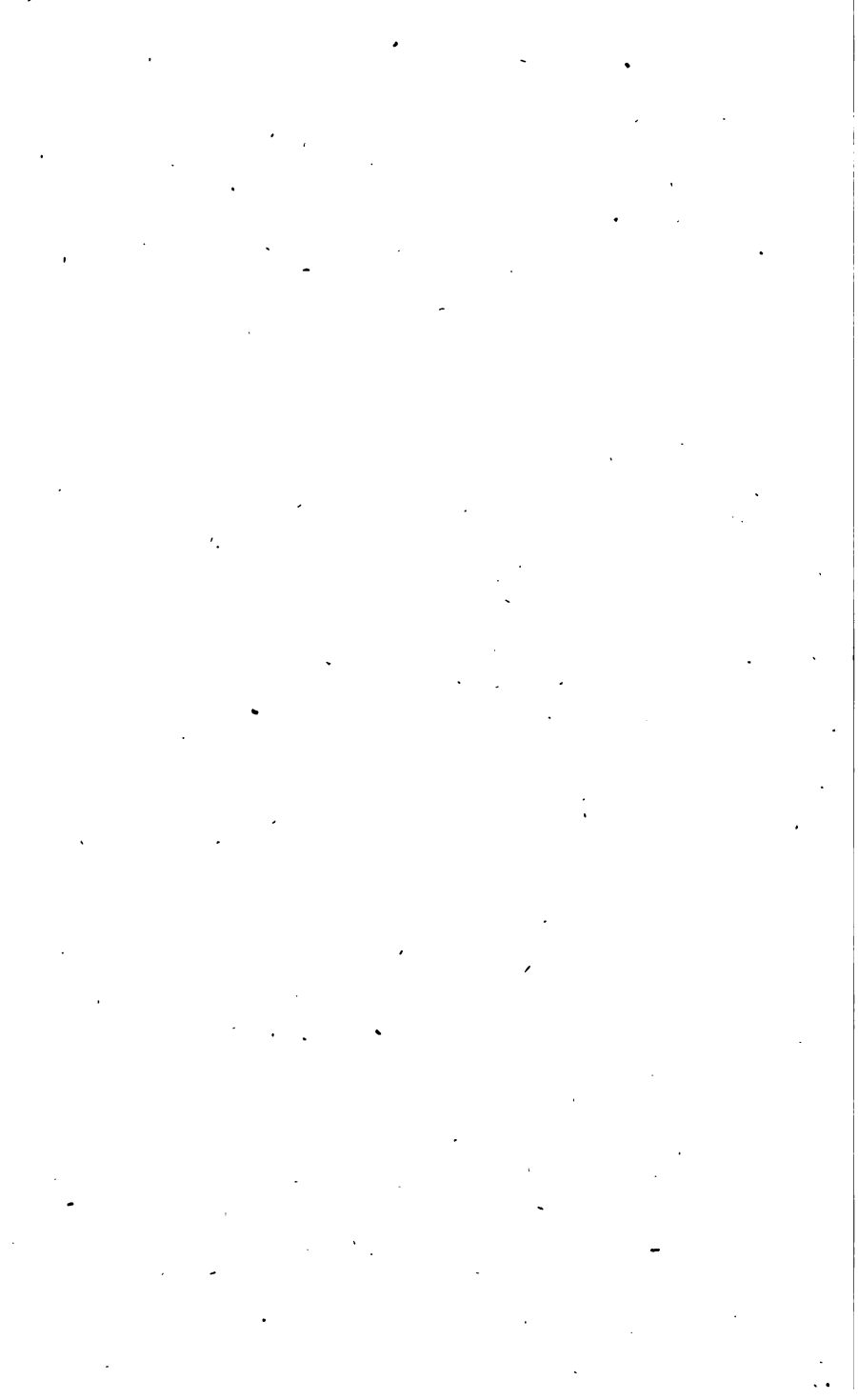
tilldragelsers hugkomst. Med fullaste rätt intager Ni den plats, till hvilken Svenska Akademien bjuder Eder välkommen.

Härefter yttrade direktören:

Ännu en minnesvård öfver en hädangången ledamot skall i dag resas af efterträdarens hand. Akademien har i ledigheten efter framlidne kyrkoherden doktor JOHAN BÖRJESSON kallat domprosten doktor HANS MAGNUS MELIN. Då herr MELIN beklagligtvis är af sjukdom hindrad att personligen intaga sitt rum, kommer hans tal att uppläsas.

INTRÄDES-TAL

HÅLLET I

SVENSKA AKADEMIEN

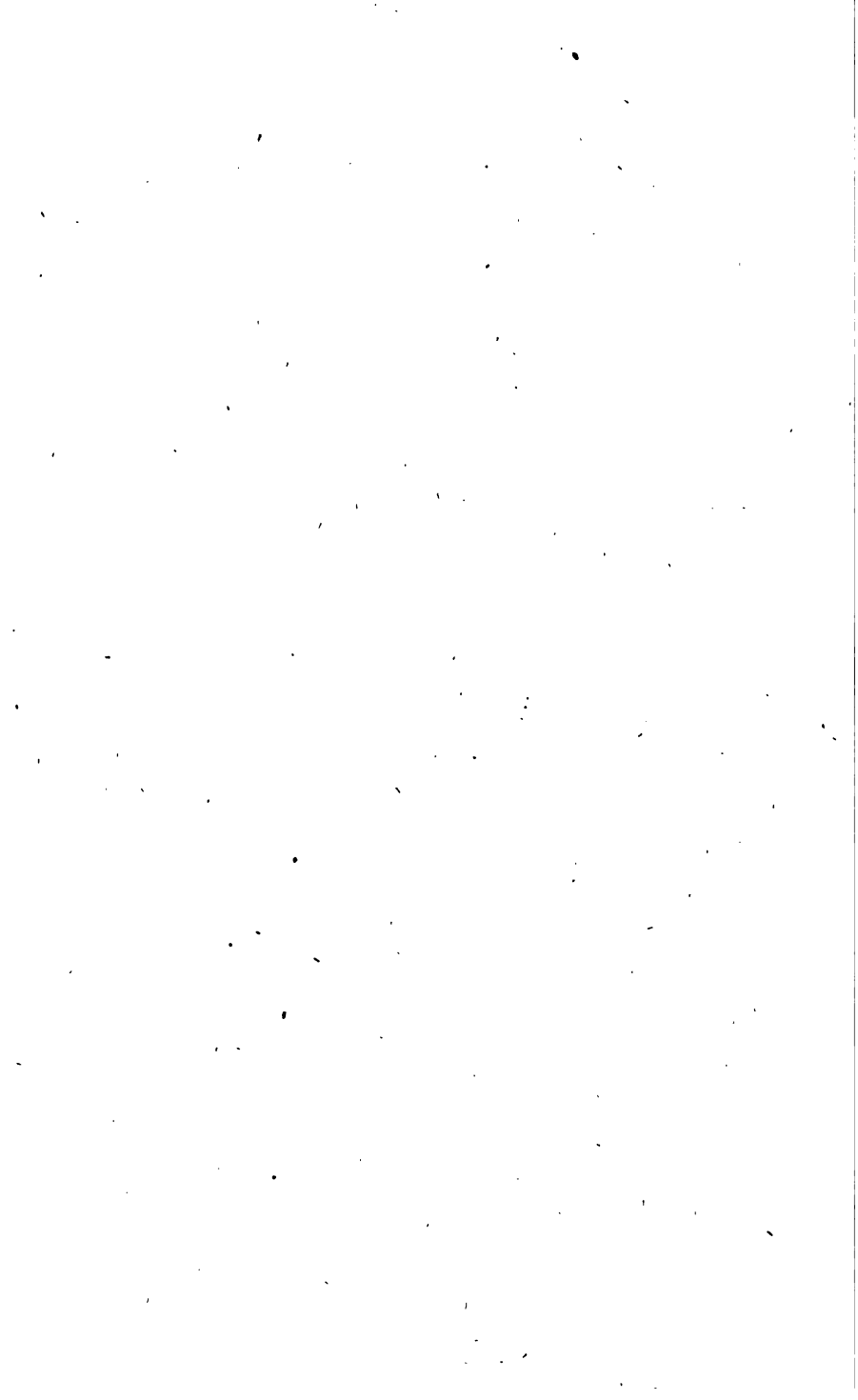
DEN 20 DECEMBER 1866

AF

HANS MAGNUS MELIN,

TEOLOGIE DOKTOR, DOMPROST, PROFESSOR VID LUNDS UNIVERSITET,
KOMMENDÖR AF KONGL. NORDSTJERNE-ORDEN.

Mine Herrar!

Den högt begåfvade man, till hvars efterträdare inom edert fräjdade samfund eder ynnest kallat mig, har vunnit sitt berömda namn genom sådan vitter idrott, i hvilken det icke varit mig gifvet att annorlunda deltaga, än genom den varma beundrans kärleksfulla hängifvenhet. Endast ur denna synpunkt kan jag i någon mån för mig sjelf förklara, att jag befinner mig här i denna lysande församling, inför hvilken den vid det högre verldslifvet ovane borde känna sig försagd, så framt det verkligt ädla och upphöjda vore något att förskräckas för, och icke hellre att vörda och älska, och så framt det icke vore väl kunnigt, att ingenstädes råder en mindre benägenhet att sjelfbehagligt sola sig i glansen af egen höghet, än just der, hvarest denna yttre höghet är som mest berättigad genom inre företräden, så tankens som hjertats. Det uppmuntrande häruti förstärkes yttermera genom betraktelsen af religionens och poesimens inbördes förvandtskap. De höra begge till andelifvets högsta sfer, i hvilken ljuset ofvanefter klarast instrålar. För dem båda är ock den syftningen gemensam, att de vilja lyfta den i

alldagslivets bojer fångna menniskoanden tillbaka upp till sitt ursprung, till den högre ordning af tingen, der det, som siaren och skalden i ingifvelsens heliga stunder skådat, skall finna sin sanna, fulländade motsvarighet. Begge framhålla de för vår tanke ett fullkomlighets-ideal, som vida öfver springer det timliga livets gräns, men ock just derigenom på det vissaste bestyrker, att den menckliga bestämmelsens mål icke sammanfaller med denna gräns. Ty i sådant fall skulle ju Gud, som dock icke kan ljuga, hafva nedlagt i menniskohjertat ett löfte, som han ej tänker hålla; han skulle hafva förespeglat oss en verld af ljus och skönhèt, som för evigt vore oss oupphinnelig. Och hvartill skulle det då hafva blifvit oss anbefaldt att vara fullkomlige, såsom den himmelske Fadern fullkomlig är, om den fullkomlighet, som oss anbefalles, vore intet annat än en ständigt undanvikande irrbild? Men nu förhåller det sig fast mer så, att menniskotankens försprång för den timliga verkligheten i sig innebär en af Skaparen sjelf inplantad försäkran om en högre verklighet i en högre tillvarelseform, och idealets aflägsenhet är det säkraste beviset på sanningen af dess innehåll. Just det som är mest egnadt att dämpa den menckliga stoltheten genom att erinra om den brist och ofullkomlighet, som vidlåder allt menckligt här i jord-

lifvet, är således äfven tillika det som allrämest tjenar att bekräfta våra aningsrikaste och skönaste förhoppningar, genom att hänvisa till ett annat lifsområde, än det som uppmätes med de få stegen af vår jordiska lefnadsbana. Det fullkomliga goda skulle icke vara hvad det är, om det vore stäldt i en allt för nära utsigt. Derföre kan ock menniskosinnet, ju högre de syften äro, med hvilka det umgås, desto mindre finna hvila i ett inskränkt närvarande, ty detta skulle ju då vara det högsta, utöfver hvilket intet högre och fullkomligare vore att finna och alltså icke heller att eftersträfva. En djup evighetskänsla, en trånad efter idealet är det ock, som på ett så utmärkande sätt framträder hos den varmhjertade skald, hvars minne jag i denna stund har att återkalla i följd af det hedrande uppdrag, som blifvit mig tilldeladt, och hvilket jag, i saknad af egen omedelbar bekantskap med den bortgångnes ädla, af alla hans vänner högt värderade, i djupet fasta, om ock till utseendet veka personlighet, tror mig bäst tillmötesgå genom att låta skaldens efterlemnade skrifter sjelfva frambära vittnesbördet om hvad han varit.

JOHAN BÖRJESSON var född på den till Tanums socken hörande ön Wäddö i Bohuslänska skärgården. I den lyriska diktsamling, som af den åldrige skalden bundits till en krans af tårbestänkta blom-

mor på en skön och älskvärd sjuttonårig dotters graf, har han sjelf under öfverskriften »*Vårt hem*» tecknat de allmänna grunddragen af sin lefnadsbild.

»På klippan stod min vagga.

Der for mångt skepp förbi,
Och bredde ut sin flagga
Med vind och färger i.
De togo gossens tankar
Så tidigt med om bord,
Och kastade först ankar
Långt bort från hemmets jord.

»Så lärde de att fara
Kring vida världens haf,
Och aldrig hemma vara,
Ej hvila veta af.
Och hjertat blef som vågen,
En lek för stundens flägt;
Som stormen så blef hågen,
Med orons andar slägt.

»Jag dömdes sedermera
Att här på slätten bo;
Den sega Uplandslera
Gaf dock ej mera ro.
Jag flaxade med vingen,
Der fast i den jag satt;
Men det begrep just ingen,
Hur det med mig var fatt.

Ha! fri en gång blir fången —
Det blir när jag får dö!
Då hittar jag, den gången,
Hem till min barndomsö.

Hon ses deroppe glänta
Ur qvällens moln ibland;
Jag ser Amanda vänta
Mig der på stjernklar strand».

Den af Nord-Atlantens stormar kringbrusade hemlandsön i det vilda hafssvallet hägrar för skaldens inre syn i öfverjordisk glans och öfvergår till sin förklarade motbild, der himmelsk sjöluft kringfläktar de saligas ö. Der ser han sig väntad af sin Amanda, den älskeliga dottern, som förtärd af den dolda matk, hvilken i vår kalla Nord härjar så mången blommande ros, lät det blödande fadershjärtat, ännu sväfvande mellan fruktan och hopp, utbrista i denna klagan:

»O, här är så stormigt, är så kallt;
Här förfryser, här förtvinar allt.
Alltid kyla, alltid storm och snö —
Och min blomma håller på att dö.
Bara att en gång det blefve sommar,
Kanske att min blomma åter blommar».

Det är den varma Södern, som skall förverkliga det återvaknande hoppet. »Hjärtat, det vill åter hoppas», sådan är öfverskriften till den sång, som bildar mellanlänken mellan den föregående, kallad »Urvädersdagen», och den efterföljande, som benämnes »Och vi segla».

»Det är ljus, är sol, är söder
(I min sorg så säga de),
Som mitt barn, som här förblöder,
Blott kan helsan återge.
Bred, mitt skepp, då dina vingar,
Dina hvita segel ut,
Så att fort du henne bringar
Dit, der vintern har ett slut!

»Veckla ut en solig flagga, —
Flagga gul och flagga blå, —
Sakta uti slummer vagga
Hennes matta ögon två!
Gunga henne, sakta gunga
Henne, bölja, i din famn!
Jag vill hennes vaggång sjunga,
Tills vi henne ha i hamn.

»Och vi segla och vi segla
Alltmer, alltmer söderut,
Skåda sommarhimlen spegla
Sig i hafvet utan slut;
Lyssna, hur ditt hjerta dricker
Helsans lätta andedrägt;
Fägnas, huru rosen spricker
På din kind vid sommarns flägt.

»Hvila, hvila, min Amanda!
Slumra lugnt på solig sjö,
Tills vi väcka dig och landa
På en salig sommarö».

Men den sälla sommarö, der den kränka skulle
vederfås, fans icke på något jordens haf, den var
att finna först i den ocean, der »bröstit stärkes på

den höga sjö» helt annorlunda, än det kan ske i jordisk luft.

»Ej konst, ej vikor, böner, tårar
Mot plågans makter mer förmå».

Så börjar en följande sång, som går näst före trenne andra, hvilkas öfverskrifter: »*Midsommaren*», »*Rosprickningen*», »*Dödsstunden*», sammanbinda dödsängels ankomst med högsommarens.

»Jag ser ur mitt fönster, hur rosorna spricka
Snart vilja ur svällande knopparna ut.
Och när de det göra — o, då med min flicka
(Så säger man), då skall det också bli slut».

Derpå följer den sköna sång, som bär öfverskriften »*Den döda*». Lifvets sista strid var lyktad i dödens frid, som öfver den förbleknades anlete spred odödlighetens förklaringskimmer.

»Från bleknad tinning fallit blomsterkransen,
Som jorden dig ur vårens rikdom gaf;
Uti dess ställe döden helgonglansen
Omkring den tryckt, för himlen och din graf.
Skön var du väl, då hölj'd af jordens vårar
Du vid mitt fadershjerta fordوم låg;
Men skön som nu igenom sorgens tårar,
Så himmelskt skön dig förr ej ögat såg.

— — — — —

»Tack, Skapare! Din bild kan väl förhärjas
Af lidandets, af dödens grymma hand;
De skönsta dragen ser jag likväl bergas,
Att återlifvas uti lifvets land.

Farväl då, barn! Du mogen är och färdig;
Du af ett helgon re'n gestalten bär.
Gå, möt din Herra! Du har funnits värdig
Att sällas bland Hans frälstas skaror der».

Ännu följer en rad af sånger, bland hvilka särskildt må nämnas de som hafva öfverskrifterna: »*Ja, det är höst*», »*Stjernqvällen*», »*Vinterdagen*», »*Påskmorgonen*», »*Åter vår*», »*Den andra årsdagen*», »*I fagra ängar rundt omkring*», hvilka sånger genom sina benämningar och sin ordningsföljd tillräckligt upplysa om innehållet, huru nemligen årsloppets skiften återkalla sällare dagars hågkomster, hvilka dock omsider finna sin fridfulla afslutning i sångerna: »*Jag har försonat mig med döden*», »*Oro och ro*», »*Trötta pilgrim*», af hvilket sistnämnda stycke må anföras de sköna slutstroferna:

»Sorgen är det — ensamt sorgen,
Som om grafven något vet,
Och hon är en himlens borgen
För vår själs odödlighet.
Och att älska och att sörja,
Är att här i sorgens dal
Redan såsom dödlig börja
Bryta tidens hårda skal.

»Kunde icke hjertan brista,
Skulle de af fröjd ej slå.
Kunde kärleken ej mista,
Skulle han ej återfå.

Hade sorgen inga tårar,
Hade jorden ingen höst,
Såg du ock ej hennes vårar,
Fans ock ingen himlens tröst.

»Döden herrskar öfver stunden,
Är förgänglighetens slut;
Evigheten, dittills bunden,
Slår ett blomster derur ut.
Fatta först förgängligheten
I dess smärtas djup och höjd,
Och du har då evigheten
I dess löftes högsta fröjd».

Den glada vetenskapen är, och det synnerligast i Norden, icke utan frändskap med sorgen, och bär ett drag af vemod, som erinrar derom. BÖRJESSONS lyriska diktningar förneka icke heller detta sitt äkta nordiska skaplynnne, äfven der detta icke framträder så omedelbart som i minnesrunorna öfver den ömt begråtna dottern. Den vemodiga grundstämningen i skaldens personlighet hade sin källa i det innersta andedjup, ur hvilket hans skaldeådra uppsprang. Ty icke ostraffadt bäres snilletts himlagåfva i ett jordiskt bröst, och dess innehafvare har rätt att blifva trodd, då han säger:

»Litet verlden vet, ur hvilken jord
Som de spira, diktens gröna lunder;
Hur hvar vacker blomma mest är gjord
Af en sorg, som multnar derinunder.

»Litet anar, litet tänker hon,
Att, när sångens välljud örat smeker,
Är det uti sångarns bröst en ton,
Som med sina egna tårar leker».

Det är icke der fadern gråter vid sitt barns graf, utan det är midt utur en erotisk diktsamling, som dessa elegiska toner ljuda emot oss liksom en dödsklagan. Den samme, som först sjöng kärleken, och sedan döden, sammanbinder dem båda redan då, när han ännu lustvandrar i lefnadsglädjens friska blomstergård. Kärleken och döden, hafva då dessa något med hvarandra gemensamt? Ja, de hafva det gemensamt, att de begge hvar på sitt sätt föra till idealet. Skalden uttalar en tanke, af religionen ej emotsagd, då han i den oskuldsfulla qvinnans skönhet och behag ser en i sinneverlden nedsänkt stråle af det eviga ursköna, ser en återspeglning af Guds egen kärlek till sin skapade värld.

»Är ren den låga, som du skänker
Med hyllning åt ditt hjertas brud,
Den gifs — om du det ock ej tänker —
Då åt hans afbild ej, men Gud.
Ja, det är Han, är idealet,
Som kärleks hjerta längtar till.

— — — — —
Men har du här ej leta kunnat
I menskans anlet Skaparns drag —
Hur skulle det dig då bli unnadt
Att skåda Honom sjelf en dag?

Har i ett menskoögas spegel
Hans bild ej nånsin lett mot dig;
Har ej i sorgens bittra degel
Din kärlek här fått luttra sig:
Hur skulle du en anblick bära
Af all urskönhets egen glans?»

Den rena anda, som genomgår BÖRJESSONS erotiska diktningar, gifver dem ett ganska högt värde, om än detta, oafsedt hvad delvis brister i formfulländning, icke kan vara det samma öfverallt, dels i följd af deras stora antal, dels emedan de tillhöra mycket olika tidskiften af författarens skaldeliff, hvarvid det då är lätt förklarligt, att de sånger äro jemförelsevis minst betydande, som härröra från den tid, då skaldens diktarverksamhet ännu var bunden vid det unga Auroraförbundets fantastiska töckenverld, af hvilken man ännu tycker sig spåra en återstod i det sällsamma allegoriska poemet »*Solbruden*», der i Franciscas person framställes en af sin älskare öfvergifven ungmö, som i sin förtviflan sinnesförvirrad förälskar sig i solen, hvars skiften under solhvarfvets lopp hon med vexlande sinnesstämning åtföljer, till dess hon slutligen vid en solförmörkelse sjelf utslocknar. Denna af långa monologer uppfyllda svårfattliga skaldedikt utgör förra hälften af diktsamlingen »*Kärlök och Poesi*», ehuru den så starkt sticker af emot de täcka, okonstlade, natursanna smärre sånger, som upptaga denna dikt-

samlings senare hälft, att man nästan skulle tro dessa båda afdelningar vara endast för kontrastens skull med hvarandra sammanställda. Redan i BÖRJES-SONS första skaldetid förmärkes hos honom en liknande benägenhet för ett tillbakavikande från den äkta fosforismen, i det han genom skaldestycket »*Skapelsen*» inträdde på lärodiktens fält, der skaldens rika inbillningsgåfva visste framlocka skördar, hvilka icke alltid stå denna diktart till buds.

Men sitt största och egentliga rykte har BÖRJES-SON vunnit som dramatisk författare. Så fast sutto dock icke skaldens fötter i den sega Uplandsleran, att han förgäfvos flaxade med vingen, för att höja sig derutur. Ty just der, på den flacka Uplands-heden, var det som hans skaldegenius lyftade sig till sin högsta flygt. Efter att under hela sin manna-ålder intill den annalkande ålderdomen uteslutande hafva egnat sig åt sitt presterliga kall, först vid domkyrkan i Upsala, der på hans nitiska bedrifvande Wasagrafvens försköning med de hvarje foster-ländskt sinne så mäktigt tilltalande stora fresko-målningarne kom till stånd, sedan som kyrkoherde vid Weckholms, Kungshusby och Thorsvi församlingars pastorat i vestra Upland, var genom öfver-ansträngning i embetets värf BÖRJESSONS i sig sjelf kraftiga natur så hårdt medtagen, att han i flera år måste afhålla sig från de mest ansträngande af

sitt embetes åligganden. Men då uppqvicknade å nyo med desto större liflighet den skaldegåfva, som under den långa mellantiden hade legat helt och hållet undertryckt, i det han nu med ens uppträdde som fullbildad dramatisk skald genom sitt berömda sorgespel *Erik XIV*.

Detta utmärkta drama, hvars innehåll är allt för väl bekant, för att här ens behöfva antydas, är på en gång det första och förnämsta af BÖRJESSONS skådespel, betydligt öfverträffande alla de öfriga som af honom författats, hvartill väl anledningen får sökas i det för dramatisk behandling särdeles väl passande ämnet, som derföre af skalder före BÖRJESSON mer än en gång blifvit behandladt. Ja, det påstås till och med, att Erik XIV:s öde i Calderons förnämsta dikt »Lifvet är en dröm» framställes under den polske konungasonen Segismondos person. Sant tragisk är också Eriks karakter, och behandlad af BÖRJESSONS rika och lifliga fantasi kunde det icke fela, att den ju skulle framstå för oss i en sådan dager, som förhållandet är i hans herrliga sorgespel, hvilket alltid skall förblifva ett af mästerstyckena i Sveriges dramatiska litteratur*).

*) Efter läsningen af *Erik XIV* tillskref Geijer författaren ett bref, hvilket desto hellre här må finna ett rum, som det tillika utgör den vackraste karakteristik öfver BÖRJESSON såsom skald och menniska. Skrifvelsen (af den 27 april 1846) har följande lydelse:

I sörgespelet »Brödraskulden» hafva vi fortsättningen af Eriks öden. Skalden framställer här,

---

»Hjertlig och innerlig tacksägelse för din Erik 14. — Den har nyligen blifvit läst i kretsen af min familj, och intet öga har dervid varit tårffritt. Vi tacka dig gemensamt för dessa ädla stunder; och en särskild tacksägelse har jag att till dig framföra från min goda hustru.

Ett eget intryck gjorde läsningen på mig, — ej blott ett objektift, utan ett *personligt* — såsom slutligen alla våra bästa intryck äro. Jag har länge känt och lika länge älskat dig. Jag kan säga att jag alltid räknat dig ibland mina käraste vänner. Jag har känt dig såsom en hoppfull yngling, och redan då undgick mig ej det djupare af ditt väsende. Kanhända var det en hemlig kontrast inom detta, anad, men hvarken af mig eller dig den tiden tydligt känd, som låg till grund för den attraktion jag till dig kände. Hvad som drog mig till dig var behagets tygel på en innerligt stark och stormande natur. Det var derigenom som ditt umgänge var mig kärt och din personlighet behaglig. Jag förutsåg ej derföre allt hvad inom dig fans; men det var något som sade till derom. Snart såg jag dig äfven framträda bland mängden af fosforistiska försökare. Jag lade ej mycket märke till hvarken hvad man i dina första poetiska försök fann lofvärdt eller slutligen misslyckadt. Jag tyckte alltid att din personlighet var öfver beggedera och hade sitt värde i sig sjelf. Att du så afgjordt drog dig tillbaka från det poetiska fältet, med en Resignation som just ej var dina medbröders förtjenst, var mig märkligare, och jag aktade dig derför. Efteråt finner jag väl att du ej kunde komma långt med de fosforistiska materialerna, i grunden alltför haltlöst fantastiska. Den hos dig inneburna poesien måste springa upp ur brunnen af ditt eget inre lif och derföre tillbakadämmas, luttras, pröfvas. Du har bestått profvet under en mångårig tystnad och mångårigt lidande —

huru den olycklige konungen, sedan han, befriad genom Mornay, anföraren för de skottska legotrupper-

till en del lidande som träffat dina innersta hjertrötter. Du har burit det under bekymmer och en oafbruten aktningvärd verksamhet, samvetsgrant öfvad äfven der den medförde ringa inre tillfredsställelse. Eller — ut med ordet! — du har *blifvit man*, och du *är* en *skald*. Ur det innersta af din erfarenhet, din lefnad, har poesimens ström åter frambrutit, och jag har med glädje suttit i dropparne af den solbeglänsta kaskaden. Det är samma ursprungliga käll-åder, som i dig blifvit lagd, men som under det långa loppet genom bekymrens sand ej försinat, utan stärkt sig med urbergens vatten, och nu brusar vederqvickande i dagen. Deraf på en gång dess friskhet och kraft. Jag har ej sett ett mer glädjande exempel af ungdom under grånande hår.

Jag har till en del gjort samma bana — likväl mer teoretiskt än praktiskt — ty jag har varit en lycklig meniska; och har jag någon förtjenst, så ligger den ändå i min oförnöjsamhet, nemligen med mig sjelf, som oupphörligt drifver mig framåt. Och rätta banan tror jag mig länge sedan ha funnit. Också sade jag redan 1834 i mina *Minnen*: »ingenting har så öfvertygat mig om sakernas gudomliga kärna, som den riktning min vettgirighet allt mer tagit på den skarpaste verklighet i all sin höghet, litenhet, ljufhet, bitterhet, med ett ord: i all sin *sanning*. Den lösa, luftiga skönheten har för mig förlorat sitt behag. Jag söker den *bundna* — den i tingen förborgade». — Må det lyckas oss att lösgöra den gudomliga Psyche's vingar, min broder! De äro oss medfödda. De växa långsamt. Kraft och färg få de, såsom den utspruckna fjärlins, först i den lifvande strålen af all verdens sol.

Håll till godo dessa rader af ett vänskapsfullt hjerta och en vänskapsfull hand! De säga i grunden allt hvad jag tänker både om dig och ditt skådespel. Gud vare med dig och oss alla!» (GEIJERS *Saml. Skrifter*, I. 8: 552.)

perna, för några ögonblick med hög förtjusning fått andas frihetens luft, äntligen i sitt fängelse på Örbyhus måste tömma den af brottslig broderhand honom sända giftbägaren, sedan han dessförinnan af kyrkoherden i Wendel fått emottaga religionens tröst och genom denna känt sig stärkt af försoningens heliga frid. Det är dock ej blott Eriks slutliga öde och försoning, som i detta sorgespel förtäljes. Stycket har den egenheten eller, om man så vill, det felet, att låta en annan hufvudhandling löpa jemnsides med den nämnda. Det är nemligen hertig Magni öden, som derbredvid omvexlande föras på scenen. Skalden har på grund af en folksägen låtit den svärmiske hertigen förälska sig i en Wadstennanna Zuleima, en ättling af de spanska Mohrerna. Härigenom har tillfälle beredts att kasta öfver skildringen af detta kärleksförhållande den österländska färgprakt, som så väl öfverensstämmer med skaldens böjelser. Då hertig Magnus slutligen genom Johans och hans gemåls stämplingar blifvit beröfvad sin älskarinna, tycker han sig se Zuleima sväfva på Wetterns böljor och tror sig nå sin förening med henne, i det han genom fönstret på Wadstena slott störtar sig i vågen. Så har Johan åsamkat sig skuld såsom förorsakande äfven denne sin broders död.

I förminskad skala påträffa vi Eriks karakter å nyo hos hans son Gustaf, hvars öden BÖRJESSON behandlar i sorgespelet »*Erik XIV:s son*». Denne olycklige prins har af fadern ärft hans oroliga lynne, som ej lemnar honom någon ro, utan drifver honom ifrån land till land. Han har faderns kärlek till forskning i naturens hemliga krafter, hvilken dock ej såsom hos denne konungsligt höjer sig till stjernorna, utan stadnar vid alkemistiska försök att ur tingens grundämnen sammansätta de ädla metallerna. Kärleken till fosterlandet är det som medför hans undergång, i det han vägrar att draga i strid mot Sverige och derföre af ryske czaren Boris Godunow kastas i ett hårdt fängelse, ur hvilket han förhjelpes till frihet genom kejsardottern Axinia, som för sin kärlek allt försakande sålunda uppmanar honom:

»Kom då, älskling, med mig flykta!
Jag försakar hem och hvila,
Flyr med dig till verdens ända.
Sporrarna i springarn tryckta,
Vi utöfver steppen ila,
Stormåtföljda, solförbrända.

»Ser du gräsbeväxta fälten,
Der Kosackens hjordar beta,
Dnieper flyter bred och sakta?
Der uti de mörka tälten
Spinnande jag vill arbeta,
Eller med dig hjorden vakta.

»Eller spejar der ditt öga,
Bort vid horisonten, bergen
Af Circassien med dess ekar?
Locka dig de stolta höga?
Tjusar dig den azurfärgen?
Der man oss ej fristad nekar.

»Der jag vill din vakteld tända,
När du håller vakt på fjällen;
När du vänder hem från plogen,
Sitta trägen vid min slända
I vårt tjäll vid spiselhällen,
Vid din sida huld och trogen.

»Eller vill du, jag skall följa
Till ditt Sverige? Missbelåten
Bli med mig du ej behöfver.
Ej jag räds den salta bölja;
I den lilla öppna båten
Jag vill ro med dig ditöfver.

»Der den älskande utländskan
Vill af Nordens qvinna lära
Makans, moderns lif i Norden;
Trogen, som den trogna Svenskan,
Lefva för din trefnad, ära;
Gömmas sist i svenska jorden».

Och sedermera, då hennes fader och broder fallit ett offer för den falske Dmitri, och kejsardottern sjelf måst söka tillflykt i ett kloster utanför den lilla staden Kaschin, der vid floden Kaschinkas strand den kringirrande konungasonen anträffas döende, öfvervakar Axinia sitt hjertas älskade troget i hans dödsstund. Hela detta kärleksförhållande är af

BÖRJESSON skildradt med de klaraste och mest målande färger, kanske mer i lyrisk än dramatisk tonart, under det dock karaktersteckningen öfverallt synes vara lyckligt genomförd.

I »*Solen sjunker*» behandlar skalden Gustaf Wasas sista dagar. Den store konungen ser sig vid slutet af sin ärorika lefnad hemsökt af svåra sorger inom sin husliga krets. Med lefvande sanning skildras dessa förvecklingar och de mörka skuggor som genom dem kastas öfver den åldrige konungens aftonhimmel. Men öfver slutsценerna af stycket utbreder sig ett mildt och fridfullt skimmer, liksom af en vacker solnedgång efter en stormig dag.

»*Ur Karl XII:s ungdom*» är ett så benämndt dramatiskt äfventyr, som på ett särdeles lifligt och underhållande sätt i sin fortgång leder fram till det stora äfventyr, vid hvilket det fosterländska minnet med outsägligt vemod dröjer, i det den unge Karl, sedan hans kärlek till en Nordens mö blifvit omintetgjord, utkorar sin värja till sin brud.

»Kom då du, min goda värja,
Kom och blif min trogna brud!
Dig min enda kärlek svärja
Vill jag för mitt folk, för Gud.

Du om dagen med mig ila
Skall kring stridens, ärans fält;
Natten vi tillsammans hvila,
Bröst mot bröst uti mitt tält.

Och till sist när du oss reder
Brudsäng röd, vi arm i arm
Lägge oss att sofva neder
Vid vår moders trogna barm».

Efter BÖRJESSONS död, som inträffade i Upsala*) sistlidne vår kort förrän han skulle emottaga jubelkransen, har utkommit hans sista dram »*En stats-hvälfning i Rom*», en ny bearbetning af det gamla ämnet om Virginia, hvilket af Leopold i franska tragediens anda blifvit behandladt, då deremot BÖRJESSON synbarligen söker närma sig Shakspeare. Stycket föregås af en tillegnan till konungen, för hvilken han, den sjuttisexårige, nedlägger sin lyra; och sist tager han afsked af publiken och kritiken i en tilläggsång, der han kallar sig blott den gråa strimma, som tyder på den nya morgonrodnad, då en svensk Shakspeare skall uppstå, under det han jemför sig med en förberedande Marlove eller Spencer, men ingalunda låter förskrämma sig af den sängarthron, der den väldige Britten intager en hittills oupphunnens höjd, ty

»uti sångens öppna, fria tempel
Fins rum för både stora och för små».

---

*) Ett vittne till hans sista stunder skrifver: »Under sin sista sjukdom var han alltid den samme: liflig, öm och from. Lefnadstrött var han ej, men sade dock: »Hur kan du önska mig bättre, än att dö nu, och här i mitt kära Upsala? Jag är entusiast för att dö nu».

Så dömer BÖRJESSON sjelf om sin konstnärliga förmåga. Han är dock icke den som uträttat minst för utplånandet af den fördomen, som skulle skaldkonstens högsta blomma, dramatiken, icke kunna komma till fullmognad så högt uppe under polcirkeln. Snillet bindes af rummet lika så litet som af tiden, och har en gång under Indiens brännande sol den dramatiska konsten kunnat framstå i en sådan glans, att deröfver de störste mästare i Europa intagits af beundran, så är oss, som bo i den kulna Norden, ej heller denna ädla gåfva förnekad. I vår gråaste forntid spåras kallelsen till dramatisk verksamhet. Helge och Sigrun framställas än i dag som exempel på trogen kärlek, sådana de i den äldre Eddan visa sig, och i mången annan af dessa forn-sånger framträder äfvenledes en början till dramatisk konst, likasom ock i våra folkvisor. Och när vi dessutom se, huru herrligt dramatiken utvecklats sig i vårt grannland, så är det väl all anledning att antaga, att äfven i Sverige en litteratur i detta skaldeslag skall utbildas, som en gång skall kunna tjena till mönster för öfriga länders skalder. Har ock ännu ej någon sådan mönsterskald framträdtt, så hafva dock Sveriges dramatiska författare i de banor, som de stora mästarne brutit, arbetat med lika framgång som dessa skalders egna landsmän och efterföljare. Och har BÖRJESSON också ej svingat

sig upp till en sådan höjd, att hans namn gifvit genljud i aflägsna världstrakter, så nämnes det dock med tacksamhet, med vördnad, i det land der han fostrats, det land som han älskat, det land hvars minnen han ur Sagas häfder framdragit på skådebanan; så att hvarje Svensk, som skådar hans stycken, måste på en gång erinra sig det land han tillhör, hvars genomgångna lidanden och fröjder för hans ögon framställas, och den skald som har förstått att åskådliggöra detta så, att man tror sig se det lefvande för sina ögon. Såsom en sådan fosterländsk skald bör BÖRJESSON för oss äga en särskild betydelse, och i detta afseende skall han på den inhemska dramatikers område alltid intaga ett af de främsta rummen.

Ibland Sveriges skalder var BÖRJESSON den siste fosforisten. Med honom är denna partibemämning utslocknad äfven till namnet, såsom den till sjelfva saken längesedan var det. Den fosforistiska striden qvarstår numera blott såsom en litterärhistorisk märkvärdighet, och nya skolan har långt för detta inflyttat i den gamla. Atterboms inträde i Svenska Akademien lemnade det mest åskådliga bevis på den fullständiga försoningen mellan de stridande parterna. Redan Kellgren hade såsom Svenska Akademiens förste målsman öppet uttalat sig emot en uteslutande smak i vitterhet. Det

fosforistiska ynglingsförbundet gjorde på sitt sätt denna grundsats gällande med en ungdomlig hetsighet, som sköt förbi målet genom sjelfva öfverdriften, och det som åsyftades skulle helt visst utan en så häftig och ihållande stormlöpning hafva vunnits genom sakens eget naturenliga utvecklingsförlopp. Ty vitterheten kan dock lika så litet som något annat i denna värld vara oföränderligt stillastående, och ingen Richelieu, ja äfven ingen Aristoteles har fått den maktfullkomligheten sig öfverlåten, att för evärdlig tid fastställa de skrankor, inom hvilka snillet får röra sig. »I många former trifs det sköna, och skönt är allt som snillrikt är» — det är Sveaskaldens bekanta ord, det lugnande fridsordet, som i sin behöriga tillämpning skall låta snillets skapelser, upprunna ur romantisk eller klassisk grund, lika rätt vederfaras. De skenbara motsatserna finna dock till slut den allt försonande enheten i de fulländade idealens rike, der ock ett annat storhetsmått kommer till användning, än det som lämpar sig för jordens små förhållanden. För stjernsystemernas rumsafstånd erfordras en måttstock af högre slag, än den som räcker till på närmare håll. Ljusets fart genom rymderna är ett ofantligt mått, men ändå vill äfven detta knappt förslå att gifva ett någorlunda fattligt begrepp om storheten af universum. Huru då vilja mäta evigheten på den trånga

skalan af ett jordiskt mer eller mindre? Så är det ock utur djupet af all sann och oförkonstlad mensklighets innersta väsen, som blommornas och tårarnes skald, med undfallande uppskattning af sin egen betydenhet och med from hänblick till ljusets och fullkomlighetens ursprungskälla, vittnar om sig sjelf och säger:

»Min sång ej gillas skall af denna verden —
Hvad kan jag hoppas af den andra då,
Der alla denna jordens stora värden
Så krympa hop, bli så oändligt små?
Dock — jag ej vant mig efter ära törsta,
Men sjunga liksom lefva, glömd och fri;
Och hellre än bland klassiker den största,
Jag vill den minsta i Guds rike bli.»

Efter uppläsningen af herr MELINS tal yttrade Akademiens direktör:

En egen förening af sammanträffande skickelser har så fogat, att Svenska Akademien ägt i dag att åt minnets vård inviga männen af tvenne skilda tidehvarf. Tvenne tider, hvilka samlade sina kämpar under motsatta fanor, mötas vid grafven. För den som älskar att uppsöka den eviga vishetens rådslag under tidernas flygt, medan menniskoåldrar förrätta sitt verk och hvälfva sina öden fram och tillbaka, lefva och åter försvinna, måste det framställa sig såsom en tänkvärd händelsernas förbindelse, att man ser olika tiders arbetare samtidigt lyda försynens för oss alla gemensamma, yttersta lag. Men fridens verk var fulländadt redan långt förut. I trofast förening sutto de tillsammans, männen ifrån konung Gustafs dagar och männen af den tid som öppnade andra banor. De siste af de gamle försvunno nyss. Gräset hann ej växa öfver ENBERGS graf innan grafven öppnades för BÖRJESSON. Den sistes minne hafva vi nu hört uppkallas, hans bild hafva vi sett tecknad af den högt värderade man, som vi hafva utvalt att intaga det lediga rummet i vår krets. Känslans innerlighet, som gaf ett så

rent behag åt BÖRJESSONS sånger, har minnestecknaren låtit oss igenkänna; den dramatiska konst, som förvärfvade åt BÖRJESSONS namn en så betydelserik plats i den svenska vitterhetens historia, har på samma gång erhållit ett förnyadt, rättmätigt erkännande. Den man, hvilken vi hoppas att hädanefter få se på den plats som pryddes af BÖRJESSON, har med teckningen af sin företrädare ökat sin egen rätt till Svenska Akademiens förtroende och till den stora aktning, som namnet HANS MAGNUS MELIN redan länge njutit i de lärdes krets, i kyrkans samfund och ibland den vittra bildningens vänner. Svenska Akademien har icke varit ovan att se sina platser intagas äfven af den kyrkliga vältalighetens mästare. Med sann tillfredsställelse helsa vi åter en sådan man. Emellan religion och vitterhet gifves en innerlig förening. Wallin, Franzén — flere kunde nämnas — hafva lärt oss, huru vitterheten helgas af religionen och religionens helighet förklaras i vittert språk. Åt MELIN blef den kallelse gifven, som han så värdigt har uppfyllt, att åt svenska språkets rykt och odling egna en dyrbar skatt, då han tolkade på detta språk i nya, friska, sjelfständiga drag de heliga böckerna, alla ifrån den första till den sista. Svenska Akademien dröjde icke att uttala sin aktning för den förtjenst han med ett sådant verk har ådagalagt.

En gärd af samma tänkesätt är denna dagens handling, då Akademien inbjudit MELIN att intaga en plats ibland hennes ledamöter.

Direktören gaf derefter till kända, att till innevarande års täflan sjutton skrifter inkommit, hvaribland *en* i språkforskningen och *sexton* i skaldekonsten. Bland dem hade den förstnämnda: Svar på Svenska Akademiens prisfråga: *Hvilka äro hufvudepokerna af svenska språkets utbildning, och hvad har det vunnit eller förlorat vid de åtskilliga förändringar det undergått?* — med valspråk: »Språket är folkets lefvande bildningshistoria». TEGNER. — företrädesvis fästad Akademiens uppmärksamhet, såsom ådagaläggande en aktningvärd forskning i källorna för språkets historia, särdeles de yngre och landskapsmålen, samt egna språk-iakttagelser.

Bland täflingskrifterna i skaldekonsten, hvilka behandlat lyriska och episka ämnen, äfvensom öfversättningar från äldre och nyare författare, har Akademien funnit *M* 9, *Thorvaldsens apostlar*, äga en vacker grundtanke samt en ren, okonstlad ton, äfvensom *M* 13, *Naturens längtan*, uppenbara en from, mildt svärmisk känsla och ledig versbildning, hvaremot diktens grundåskådning syntes sväfvande. Akademien hade önskat tillägga hedersomnämmande för några andra skrifter, derest icke den bildningsgåfva, som deri röjts, störts af ojemnheter, eller osäker versbehandling.

Det af Akademiens framlidne skyddsherre konung Karl XIV Johan stiftade pris för litterära förtjenster har Akademien för innevarande år tillagt filosofie doktorn, protokollssekreteraren i Kongl. Ecklesiastik-departementet FREDRIK AUGUST DAHLGREN, med afseende dels å hans, sedan en följd af år, ådagalagda förtjenster om utgifvande af riks-arkivets källskrifter, urkunder i Kongl. Historiska Samfundets och Fornskriftsällskapets handlingar, samt ordnandet af Geijers samlade arbeten, dels hans

lyckade tolkningar för skådebanan af Shakspeäres, Calderons, Lessings, Holbergs och Moretos mästerverk, hans egna bidrag till den fosterländska scenen, hvaribland sångspelet »Werm-ländingarne», samt hans innevarande år utgifna, rikhaltiga »Anteckningar om Stockholms theatrar», ifrån deras uppkomst till närvarande tid.

Då upplifvandet af fäderneslandets stora minnen är ett bland hufvudföremålen för Akademiens verksamhet, och det nu tilländagående årsskifte utgör ett bemärkelseår för en af dessa hågkomster, såsom det sexhundrade efter Stockholms grundläggares, Birger Jarls, död (1266), hade Akademien anmodat sin direktör att åt detta stora minne och Sveriges hufvudstads sexhundraåriga tillvaro egna en särskild framställning. Herr Svedelius meddelade häraf så mycket tiden medgaf.

TILL FIRANDE AF

BIRGER JARLS

OCH

STOCKHOLMS GRUNDLÄGGNINGS

SEXHUNDRAÅRIGA MINNE.

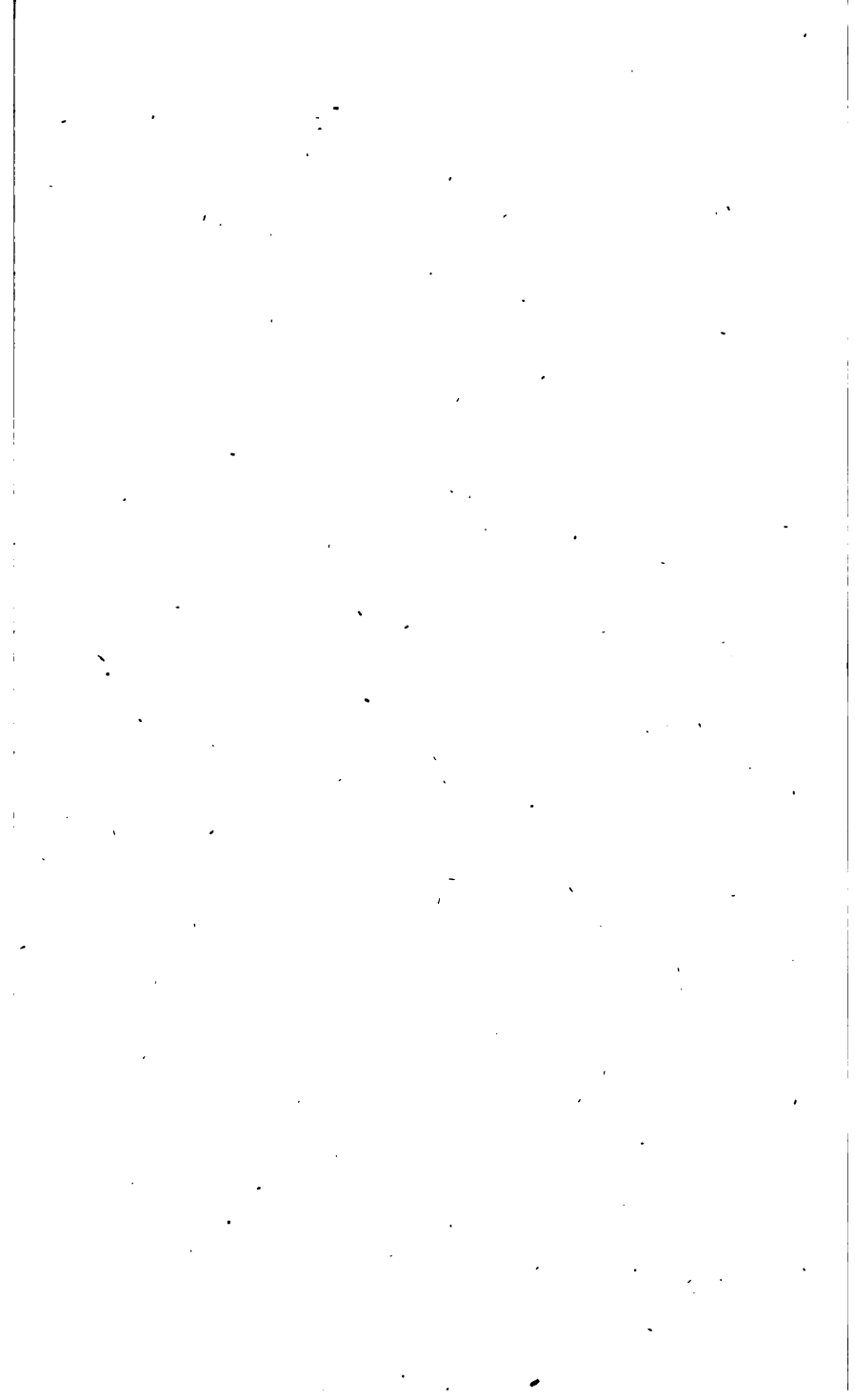
FÖREDRAG PÅ SVENSKA AKADEMIENS HÖGTIDSDAG

ÅR 1866

AF

W. E. SVEDELIUS.

Då konung Gustaf III bestämde Svenska Akademiens årliga högtid att firas på en dag, som återkallade det ibland Sveriges stora minnen, hvilket han räknade för det största*), fogade sig en träffande tillfällighet så, att denna högtid erhöi sin årligen återkommande tidpunkt på en af årets sista dagar. Det följer ett eget intryck med de sista klockljuden af ett flyende årslopp, och ännu mera om det vore ett försvinnande århundrade. Man äger vid ett sådant tidskifte en gifven anledning att stadna ett ögonblick under lifvets brådskande omsorger och likasom försöka att hejda tidens ilande fart, medan man besinnar hvad som gjordes, hvad som hände under det årets lopp eller århundradets. Framställer sig då något stort, något godt, lärorikt, glädjande, varnande, som den tiden frambragte, så är kallelsen gifven att taga fasta på minnet, att ej dödens natt må blifva glömskans tillika. Och vill man uppkalla de dödas exempel för de lefvande,

---

*) Svenska Akademiens högtidsdag bestämdes till den 20 december, emedan denna dag var konung Gustaf II Adolfs födelsedag.

så är ingen tidpunkt mera lämplig än den, då året fyller sitt lopp eller århundradet slutar sin bana.

Det nu bortgående året äger ett sådant minne, som talar till fosterlandskärleken med urgammal stämman. Vi stå ju vid slutet af år 1866, men året 1266 var **BIRGER JARLS**, Stockholms stads grundläggares, dödsår. Stämman ljuder ur mera än half-tusenårig graf, den talar om Sveriges hufvudstads sexhundraåriga tillvaro.

Stockholms stads namn och **BIRGER JARLS** skilja sig ej ifrån hvarandra. Mångsidig var **BIRGERS** verksamhet, men förödelsen har härjat och Sveriges utveckling har gått ut öfver gränserna af hans verk; ett eller annat af dem står likväl kvar, väl icke oförändradt, men blott mera fulländadt. Dynasti-grundläggare var han, men hans kungaätt är död, och den siste af hans ättlingar, som satt på Sveriges thron, behöll af sina tvenne kronor blott den, som ej var svensk*); apostel var **BIRGER JARL** för svensk sed och bildning på Finlands mark, som, ej minst genom honom, gjordes till ett och samma land med Sverige, men det finska landet har blifvit borttryckt ifrån oss; lagstiftare var han, och våra lagar hvilat ännu till en del på grundvalarne som han lade, men det hela af hans lagar har dock blifvit utbytt.

---

*) Konung Håkan, sedan han förlorat Sveriges krona, lefde och dog såsom konung i Norge.

emot annat - efter nya tidens skick; hufvudstadsbyggare var han äfven, och ännu reser sig Sveriges konungaborg på den plats, der jarlen bygde sitt fäste.

Blott större, mäktigare, mera blomstrande än på hans tid har staden blifvit, mera dyrbar för Sveriges folk och rike. Så är Stockholms stads grundläggning en hufvudsak i BIRGER JARLS historia. Och åter, om staden täljer sina minnen, så har BIRGERS det främsta rummet med ålderns rätt. Och om den spörjer forntiden om sitt upphof, så pekar denna på det tidehvarfvets skick, hvars samhällsdanare den gamle jarlen var.

Ty honom var den uppgift gifven, att sätta regel för det regellösa och lag för en framtid. De gamla krafter, som hade gifvit karakter åt Sveriges forntid, voro domnade; de nya sökte sina former; samhällets väsende var förändradt, men förändringarne hade icke satt sig i fasta gestalter. Asgårds gudar voro döde, korset triumferade; snart skulle Islands skalder tystna*), och i deras ställe riddaresagan och den kristna folkvisan ljuda i festliga samqväm, medan

*) Den siste isländske skald man känner i Sverige diktade en sång till BIRGER JARLS ära. Se GEIJER, *Svea Rikes Häfder i Saml. Skrifter*, s. 159. Jfr KEYSER, *Nordmændenes Videnskabelighed og Literatur i Middelalderen* i förf:s *Efterladte Skrifter*, del. I. s. 334—336, om upphörandet af drapadiktningen i Norge.

munken beder i sin cell och biskopar på herremöten bygga kyrkans makt. Vikingens drakskepp hade slutat sina färder, men tornerspelens tid i riddareborgen var kommen. Idoge borgare binda sig tillsammans i egna föreningar för fredliga yrken, städer uppstå. Bondehären, om också fri och stundom mäktig, är icke mera ensam att byta ord med konungen; men store herrar ryckas med hvarandra om rikets makt, ja ock om kungakronan, ty det var länge sedan någon hade burit Sveriges krona på grunden af allmänt erkänd häfd. — Så hade alla medeltidens riktningar trängt in.

Men ingen hade trängt igenom fullständigt. Den tid, som dagats, var renare i mensklig bildning än den föregående, men mycket stora stycken af gammal vildhet funnos kvar, och blandade med dessa rörde sig de nya elementerna, oformliga ännu. Kyrkan var knappt färdig, icke adeln' ordnad, lag för städerna var icke gifven, och bondelagen, hela folkets lag, trängde till nya bestämningar, sedan förändrade seder hade danat nya förhållanden och det kristna livvets tankeriktning hade alstrat begrepp, hvilka saknade sitt erkännande' i lagarne, ty dessa ledde sitt upphof ifrån hednabarbariets tider. Oundgängligt var ett vilkor, att resa upp en verklig kungathron, d. ä. en thron som bygdes på annan grund än modets djerfhet och stödde sig vid

något säkrare än den handens kraft, som tidens omständigheter hade gjort till den starkaste för tillfället, — en kungamakt, som smälte samman med samhällsskicket och hvilade ej på lyckans rullande hjul, men på lagarnes fasta grundval.

Den tidens främste man var BIRGER JARL. Han tog dess krafter i sin hand och gaf dem deras rätta riktning. Det skedde med hårdhänt styrka, det sättet var det enda möjliga.

Att han förmådde göra detta, betecknar makten af en ande, som bjuder gehör i vilda stormen. Icke gjorde han allt färdigt, mycket lemnades åt efterkommande, men han bröt väg och lade grund. Han var i Sverige den kristna medeltidens förste statsman*).

Det hela af denna verksamhet förklarar sig då man betraktar dess särskilda stycken.

En svårighet möter, att källorna flyta så sparsamt. Sveriges medeltid nitälskade icke att bevara sitt minne. Om ur diplomernas mängd och vid krönikornas jämförelse, våra egnas med främmande länders, några olösta frågor skulle kunna besvaras, så skulle dertill fordras nya, mödosamma forskningar, oaktadt de berömvärda bemödanden som

---

*) Jfr STRINNHOLMS yttrande i *Svenska Folkets Historia*, IV: 500.

med lycklig framgång redan blifvit på sådan väg nedlagda *). Knappt kommer lärdomen dock någonsin derhän att fullständigt och säkert bestämma den frågan, hvadan Folkungarnes ätt var kommen samt huru släktskap och lefnadsförhållanden sammanbundo alla dessa män, åt hvilka historien har plägat gifva detta namn. Men oupphörligt ljuder Folkunganamnet i krönikornas tal om de mäktiges våldsamma dåd. Större namn fans icke nedanför thronen, och de siste konungarne af Sverkers och Eriks konungalängder behöfde ej söka en efterträdare åt sin slocknande ätt, men snarare bevaka sin thron, bekymrade att icke en sjelfgjord arfvinge må taga den i förtid. Det som hindrade detta var blott, att ibland de många mäktige ingen var blifven den afgjordt mäktigaste.

Ej förr än **BIRGER MÅNSSON** till Bjälbo trädde fram. Och hans ställning till den siste konungens hus var sådan, och sådant äfven hans sinnelag, att han icke sträckte förmättna händer efter ett pris, som klokheten sade honom att det förr eller senare måste falla honom till.

Ty detta är det intryck, som **BIRGER JARLS** historia redan under hans tidigare ålder vill gifva, att han tjenade troget den makt som var fästad vid den valde och krönte konungens person. Men i

*) T. ex. af **STRINNHOLM**.

denna egenskap ser man honom intaga en mycket hög ställning. Hans tidigaste lefnadsöden har ingen historia upptecknat, icke en gång födelseåret; föräldrarnes namn tror man sig dock känna, Magnus Minnisköld och Ingrid Ulfva. Första gången han framträder i historien intager han en ställning, som betecknar konungens högt betrodde tjenare. Han förde underhandling med konungen i Norge i följd af det fiendtliga förhållandet emellan denne konung och folket i det svenska landskapet Wermland. Och emot slutet af konung Eriks dagar framstår BIRGER såsom en man af alldeles öfvervägande, personligt anseende.

Denna sin ställning begagnar han icke till att störta, men till att stödja den kungliga thron, som ännu bekläddes af en annan ätt än hans egen. Makten synes han vunnit genom konungens verkliga förtroende, hvilket åter ganska väl kan haft sin grund ej blott i den personliga aktningen, men äfven i nödvändighetens kraf, ty den starkes inflytande är oundvikligt, likasom också förbindelsen var tillknuten genom blodets band, i det att jarlens maka var konungens syster. Vål känner man intet om tiden*)

*) Tiden, då BIRGER blef jarl, är visserligen känd, nemligen att han efterträdde den afidne jarlen Ulf Fasi år 1248; men berättelsen om de första underhandlingarne med Norge utvisa, att BIRGER redan före denna tidpunkt intog en inflytelserik ställning.

och sättet, när och huru **BIRGER** begynte stiga så högt; men hade platsen varit vunnin genom något förmåtenhetens dåd, är icke troligt att detta blifvit förtegadt af dem som förtälja **Knut Långes** angrepp; man äger således skäl att förmoda, det jarladömet förvärfvades på det enklaste sätt genom konungens klokhet att med jarlens dugande kraft förbinda sin kronas utsigter.

Sammanställer man det, som ifrån denna tid är bekant om **BIRGER JARL**, med det som förtäljes om konung **Erik Erikssons** tidigare regeringstid, då konungen först blef af inhemska fiender fördrifven, men sedermera lyckades komma till seger öfver dem, dock ej så grundligt, att icke våldsamt oro jäste ända till inemot slutet af hans lefnad, så blifver förhållandet klart, att, medan en del af rikets store sträckte sina händer efter kronan, stälde sig ett annat parti på motsatt sida, upprätthållande thronen. Till dessa senare hörde **BIRGER JARL**, i fall icke man rättare säger, att detta kungliga parti hade sin tillvaro derigenom att han hade funnit skäl att gifva en sådan karakter åt sin verksamhet.

Men i denna förbindelse mellan konungen och jarlen måste största vigten sänka sig på den senares sida. Ty konung **Erik** var synbarligen i personliga egenskaper den svagare. De gamla skildringarne framställa honom såsom en man af allvarlig hug

och en rättrådig konung, men ej särdeles begåfvad med sådana egenskaper som tämja öfvermodet; korteligen, konung Erik torde varit en man med tillräcklig omdömesförmåga, att begripa sitt behof af en starkares bistånd, och med ärelystnad ej större än som kunde fördraga den outhärlige. Andra personer, som sägas hafva gjort denna tidens bragder, känner man ej mycket mera än till namnen: Ulf Fasi, som skall varit jarl före BIRGER, och Knut Långe, thronpretendenten, som betecknar den motsatta ståndpunkten emot BIRGERS. Knut Långes son, Holmger, följer sin faders spår eller lider genom följderna af det misslyckade anslag, som, först segerande vid Oluström, sedermera gick öfver ända vid Sparrsätra. Underrättelsernas ofullständighet vållar att man icke kan skönja, huruvida Holmgers fiendtliga ställning till konung Erik efter drabbningen vid Sparrsätra var föranledd af hans egen ärelystnad eller en följd af de segrandes förföljelser. Men att oron var stark synes deraf, att den blef långvarig. Fjorton år förflöto efter Sparrsätraslaget till dess att Holmgers hufvud föll*).

*) Det kan visserligen vara ovisst, huruvida Holmger själf var i tillfälle att fullfölja striden så länge och först år 1248 blef fullkomligt öfvervunnen, eller om han kanske långt förut hade fallit i sina fienders våld, fastän han icke affivades förr än år 1248; men äfven i detta fall bevisas af kardinal Wilhelms af Sabina ord i brevet om Skeninge

I dessa föregående tilldragelser spørjer man förgäfvnes efter **BIRGER JARLS** namn. Hans beskickning till konungen af Norge och hans slägtskap på nära håll med konung Erik utvisar, att han redan intog en icke obetydande ställning. En man, som lefde i sådana förhållanden och med sådana personliga egenskaper, som **BIRGER JARL** sedermera ådagalade, kan icke varit främmande för något af det märkvärdiga som timade. Den norska konungasagan kallar **BIRGER** »den tredje ibland de mäktigaste männen» i Sverige*). Främsta platsen utom konungens synes ännu hafva tillhört en annan man, hvars minne häfderna förvarat under namnet Ulf Fasi. Men om honom gäller åter igen det som yttrades, att föga mera än namnet är bekant, detta dock förbundet med föreställningen om en mäktig personlighet. Sannolikt var Ulf Fasi en äldre man än **BIRGER JARL**; åtminstone lemnade han en son, som redan i begynnelsen af **BIRGERS** regenttid var en fullvuxen, ung man, medan **BIRGERS** egna söner voro ouppfostrade barn. Men om ingen af desse män har deras samtid berättat så mycket, att deras

---

möte (*Dipl. Suec.* T. I, n. 359), att ofreden var stor i Sverige, men blef vid den tiden (1248) förlikt, och samma årtal var Holmgers dödsår. Huruvida denna ofred hade varit oafbruten ända ifrån Knut Långes tid, kan dock icke utredas.

*) *Håkan Håkansson's Saga*, kap. 259.

efterverld kan göra deras lefvernesbeskrifningar, hvilket till en viss grad kan sägas till och med om BIRGER JARL sjelf, ehuru den ryktbaraste ibland dem.

Det är egentligen ifrån de sista åren af konung Eriks lefnadstid som BIRGER JARL blifver den, hvilken styrer händelserna. Och vid samma tid försvinner Ulf Fasi. Hans död lemnar rummet ledigt att fyllas af BIRGER ensam. Ulf Fasis dödsår är känt (1248), och till samma årtal eller året der-efter hänföras flera tilldragelser, vid hvilka BIRGER är verksam: Holmgers död, en förnyad sammankomst med konungen i Norge, och det stora mötet i Skenninge med påfvens sändebud. Ej långt der-efter sträcker jarlen ut sin härfärd emot vildarne i Finland. Denna tidpunkt (1248) är tydligen den, ifrån hvilken BIRGERS herravälde egentligen begynner*).

Den norska underhandlingen är märkvärdig förnämligast genom det sätt, hvarpå den svenske

---

*) Rörande tidsbestämmelserna kunna tvifvelsmål finnas. En gammal anteckning (*Diarium fratrum minorum Stockholmensium* i *Script. rer. Suecic.* T. I: 1, p. 71) vill bestämma icke blott årtalet, men äfven dagen, då BIRGER blef jarl (den 18 februari 1248). Kardinalen Wilhelm af Sabina benämner honom jarl i ett bref, skrifvet redan den 2 mars s. å. (*Dipl. Suec.* T. I, n. 360.) Skall BIRGERS antagande af jarlanamnet hafva berott af Ulf Fasis död, så måste detta dödsfall hafva inträffat allra senast i första

jarlen uppträder. Sammanhanget förtäljes korteligen så, att folket i Wermland hade gifvit stöd

början af 1248. Men nu vet man af norska konungasagan (*Saga Hak. Hak.* kap. 262) att Ulf Fasi dog »på hösten». Denna höst skulle då varit höstetiden 1247. Men enligt samma saga afled Ulf Fasi på hösten sedan under den förlidna sommaren ett möte varit beramadt — ehuru det icke kom till stånd — emellan Sveriges och Norges konungar, och detta möte skulle, enligt hvad sammanhanget med andra händelser i Norge utvisar, varit utsatt till sommaren 1248, hvarutaf följer att Ulf Fasis dödsår varit detta år (1248). Må hända är denna motsägelse endast skenbar. Anteckningen om BIRGERS utnämning den 18 februari förtjenar ej mycket afseende, ty denna anteckning hänföres till samma dag både BIRGERS utnämning till jarl, Ulf Fasis död och Holmgers afrättning, hvilka tilldragelser väl icke alla tre kunnat inträffa så alldeles på en gång. Kardinalens bref må vara afgörande bevis, att BIRGER bar jarlatiteln redan tidigt på året 1248. Men då man derjemte finner, att den norska sagan (kap. 262) benämner både Ulf och BIRGER med titeln jarl på samma gång, så vill synas att BIRGER kan hafva burit denna titel redan före Ulf's död. Den senare kan då hafva lefvat till hösten 1248, och detta årtal blifver i begge fallen det första, före hvars slut BIRGER var ensam vid makten. Holmgers död, som enstämmigt hänföres till 1248 och omtalas såsom en handling, i hvilken BIRGER hade del, kan hafva inträffat emot slutet af året. Skenninge möte hölls i början af året; kardinalens bref, som innehåller mötets beslut, är dateradt den 1 mars; i detta bref omtalas såsom närvarande en jarl, men namnet nämnes icke; det förut anförda brefvet af kardinalen, dateradt Skenninge den 2 mars, nämner BIRGER såsom varande på stället. Han har således varit tillstädes vid Skenninge möte. Den sammankomst, som

och stambåll åt de oroliga partierna i Norge, medan dessa förde blodig strid med konung Håkan Håkansson, och konungen hade för den skull gjort ett här-tåg in i Wermland. Dock ville konung Håkan icke anse detta såsom krig emot Sveriges rike, men blott såsom en sjelfhämnd eller sjelfpantning för nödvärn skull. Men emellertid var ett svenskt landskap fiendtligen behandladt. Många år voro nu förflutna, och hvarken hade angreppet ifrån norska sidan förnyats, ej heller ifrån den svenska blifvit återgåddadt, men någon fred var icke afslutad, och Svensk och Norrman visste icke om den ene borde räkna den andres land för fiendeland eller icke. Redan en gång (1241) var ett möte hållet vid Konghell emellan BIRGER å konung Eriks vägnar samt konung Håkan, men något aftal synes icke blifvit träffadt. En ny sammankomst beramades, att hållas vid Lödöse (1248), men kom ej till stånd, ty den norske konungen uteblef. Han lærer varit förhindrad af göromål hemma i Norge. Och när mötet följande året

---

verkligen kom till stånd emellan BIRGER och konungen i Norge, måste deremot, enligt den norska konungasagan, hafva hört till året 1249, ty den ägde rum året efter det föregående tillämnade mötet, då Ulf Fasi lefde. Hærtåget till Finland torde då äfven få hänföras till år 1249, hvilket passar öfverens med den vanliga berättelsen att jarlen ännu icke var återkommen derifrån när konungavalet hölls 1250.

skulle åter igen förnyas, blef det afbrutet just när det skulle begynnas. Ty konung Håkan infann sig med en sådan härsmakt, att den svenske konungen och jarlen befarade fiendtligt anslag och drogo sig tillbaka, varande oberedde på annat än en fredlig sammanvaro. Men konung Håkan, som i sjelfva verket icke hade någon ond mening, skall visat sig mycket angelägen att häfva missförståndet och sökt med träget budskap öfvertala de Svenske att förnya mötet, hvilket dock, hvad beträffade konung Erik sjelf, icke kunde ske, ty konungen var för långt kommen på sin hemfärd; men jarlen lät sig bevekas, och af honom med konungen i Norge blef nu fred emellan rikena beslutad, den der befastades medelst trolofning emellan konung Håkans son och BIRGER JARLS dotter.

Ur denna berättelse låter sig ej någon stor historisk slutsats härledas, i synnerhet som fredsförhandlingen ej synes varit af annan politisk vigt, än att ett oklart förhållande bragtes till klarhet; men BIRGERS person framstår i berättelsen på ett sätt, som tecknar mannens lynne och ställningen som han intog i sitt land. Han är en statsman som underhandlar, ej en viking som slåss förtvifladt; han lemnar platsen för en öfvermakt, emot hvilken han är oberedd, men griper ej till svärdet vid första misstanke. Han är en stolt man. Hans budskap, för

att meddela konung Håkan den svenske konungens och jarlens egen hemfärd, är mycket fåordigt; han knappt vårdar sig att söka en förklaring, men drager sig tillbaka i sårad stolthet. Han låter sig bedjas förr än han värdigas återvända, och på samma gång är det likasom man såge i sagoberättelsen spåret af ett finare karaktersdrag: att blott jarlen sjelf är den som kommer, men det förefaller likasom hade det varit ansedt ovärdigt för konungen att resa af och an. Men likasom jarlen framstår med en viss myndig stolthet för sin konungs och sitt fäderneslands värdighet, så är han sjelf den som så handlar på egen hand. Allt ifrån den svenska sidan sker af jarlen, ej af konungen. BIRGER är den som sänder bud till den norske konungen, och till samme BIRGER vänder sig den senare. Och jarlen återvänder till mötet af eget fritt beslut, så vidt man kan se, utan att konung Eriks bud och föreskrift inhemtas. Och slutligen är denne jarl så stor, att den norske konungen söker för sin son jarladottern till gemål. Det är sant, att denna dotter af BIRGER JARL tillika var genom sitt moderne en dotter af det Erikska konungahuset, likasom BIRGER i sin egen ättelängd ej saknade kungliga anor*).

---

*) BIRGER JARLS stammmoder, Folke den tjockes maka, var en dotter af konung Knut den helige i Danmark. Mera oviss är deremot BIRGERS egen härkomst, genom hans moder

Men om således ättens höghet kunde göra den unga bruden jemnbördig med en konungslig brudgum, så är dock näppeligen troligt, att den väldige konungen öfver Norges rike skulle hafva funnit förbindelsen önskvärd, om ej jarlens personliga makt hade svarat emot den höga börden. Vid denna tiden var dessutom den sedernas utveckling upphunnen, att konungsligt majestät begynner blifva ett begrepp för tidens föreställning, och skilnaden emellan konung och enskild man större än förut. Och starkare monark än just Håkan Håkansson har Norge knappt ägt. Det ena med det andra betecknar, att blott titeln skilde den svenske jarlen ifrån en konungs storhét. — Den norska konungasagans minnen förklara ordet, som den påffige legaten har skrifvit i sin urkund om Skenninge möte, att jarlen var den, genom hvilken Sveriges land nästan helt och hållet styrdes*).

Efter detta möte med konungen i Norge kan ej lång tid hafva förflutit förr än tåget anträdde

---

Ingrid Ulfva, ifrån Sverkerska ätten, hvilken ätteledning varit ifrågasatt: OLAUS PETRI i *Scriptores rer. Suecic.* T. I: 2, p. 246. Jfr LAGERBRING, *Svea Rikes Hist.* T. II: 471; STRINNHOLM, T. IV: 502 not. SUHM, *Historie af Danmark*, T. VI: 224, har samma föreställning som Olaus Petri.

*) »Dux, per quem fere totaliter regitur terra illa». *Dipl. Suec.* T. I. n. 359. Det är sant att den jarl, om hvilken dessa ord äro sagda, möjligen kan varit Ulf Fasi, hvilken synes hafva lefvat när Skenninge möte hölls, ehuru på

till Finland. Mycket känner man icke om detta härtåg, knappt med säkerhet den trakt, der BIRGER landsteg, och ej heller mycket om krigets särskilda händelser eller de närmaste anledningarne att det företogs. De allmänna synpunkterna kunna dock lätt förklaras ur kända förhållanden. Der fans en svensk anläggning i Finland sedan den helige Eriks tid, kristendom var predikad ifrån Sverige, Åbo stift upprättadt; men såsom hela detta verk till Finlands odling och till utbredande af svensk makt och svensk bildning ej blott var mycket ofullständigt, men äfven blottstaldt för grymma faror af de vilda hednafolken, och man ur Rysslands historiska urkunder har förnummit ett och annat om sammatt-drabbningar emellan svenska härskaror och folket ifrån den ryska staden Nowgorod samt fursten Alexander Newski under en ej långt förut förfluten tid, så funnos flera än en anledning för en svensk statsman att rikta sin verksamhet åt denna sida. Ett något yngre tidevarf i Sverige, men som dock endast var två eller tre mansåldrar senare än BIRGERJARL*),

---

sitt sista lefnadsår; men då man i den nästföljande urkunden n. 360 har en bestämd uppgift att BIRGER, redan bärande titeln jarl, var tillstädes, så torde få anses sannolikt, att han var den som menades i de anförda orden.

*) Stora Rimkrönikan (*Scr. rer. Suec.* T. I: 2, p. 6), författad under konung Magnus Erikssons tid, såsom synes af slutorden, p. 52. Jfr REUTERDAHL, *Sv. kyrkans hist.* T. II. 2. 7.

synes haft en stor föreställning om rustningarnes glans och om rörelsens liflighet i Sverige när detta tåg anträdde. Det skildras såsom eröfringskrig och religionskrig tillika, utbredande kristendom med eld och svärd enligt tidens sed. Utgången är känd, att de svenska vapnen utbreddes med framgång och stadnade ej vid härjande ströftåg, men med anläggningen af en fast borg till värn för den nu med Sverige förenade delen af Finland. Borgens namn är känt, Tavasteborg, i trakten af den ort som i nyare tider bär namnet Tavastehus. Denna del af Finland var således den, till hvilken BIRGER förde Sveriges vapen, men vägen der han gick, kusten der han först landsteg, har blifvit uppsökt på flera ställen*). Så stort var detta härtåg icke, att BIRGER JARL kan sägas hafva afgjort Finlands öde, att det blef svenskt; men så mycket skedde dock, att denne man kan räknas ibland det svensk-finska samhällets grundläggare och den finska bildningens fäder. Om stora drabbningar, dem han bestod; om svårt förvärfvade segrar, som vunnos; om hård nöd, som genomsträfvades; om krigsarbeten, som pröfvade här-föraresnillet; om sådant allt, som sprider den rika glansen omkring Gustaf Adolfs namn och Karl den tolfte, hafva vi väl ingenting bestämdt förnummit

---

*) Jfr de olika meningarne, sammanställda hos STRINNHOLM, T. V: 30—31 not.

ifrån detta BIRGERS krig; men såsom större ära ej af svensk mannakraft har blifvit vunnen, ej vackrare bedrift af svenska hufvuden och armar utförd än Finlands förvandling ifrån barbari till menskelig odling, så knyter sig till namnet BIRGER JARL ett minne ibland de värdigaste att bevaras af Finlands tacksamhet och Sveriges vördnad*).

Må hända hade detta finska minne blifvit ännu rikare, om ej banan blifvit afbruten af ett skickelse-

- *) Det bör dock ej fördöljas, att vissa tvifvelsmål rörande verkliga förhållandet med BIRGER JARLS finska tåg hafva i senare tider blifvit framställda. Ryska urkunder, hvilka påstås vara af särdeles trovärdig beskaffenhet, berätta om ett härtåg af Svenskar emot staden Ladoga, hvilket skall blifvit tillbakaslaget af fursten Alexander Newski, som just af detta fältslag, hvilket skall stått vid Newafoden, skulle fått sitt namn. I samma fältslag nämnes BIRGER såsom en anförare för de Svenske och skall hafva blifvit sårad i ansigtet af furst Alexanders eget spjut. BIRGER säges hafva varit måg åt konungen i Sverige, hvilket uttryck utmärker att vår bekante BIRGER JARL är den som menas. Han var ej måg, men svåger till den regerande konungen i Sverige; men den ryske annalisten kan lätt misstagit sig om släktskapsgraden; uttrycket visar i alla fall, att man hade sig bekant att den svenske härföraren befann sig i ett kungligt släktskapsförhållande, och BIRGER kunde äfven kallas måg till en svensk konung, ty hans gemål var ju dotter till konung Erik Knutsson, förutom att ordet måg (mágr) äfven förekommer i det gamla språket under en vidsträcktare betydelse än blott såsom »dotterman». Deremot finnes en och annan omständighet som låter besynnerlig.

digert budskap, som bragtes ifrån Sverige, att konung Erik var död, att der förestod ett kungaval, eller till

---

Den ryska berättelsen omtalar BIRGERS son såsom närvarande i striden, men BIRGER hade veterligen ingen son, som vid denna tid — 1240-talet — kunde uppträda i ett fälttåg. En annan svensk anförare nämnes under det alldeles osvenska namnet Spiridon, medan åter en rysk ärkebiskop på samma gång äfven benämnes Spiridon. Någon oreda synes således finnas i denna berättelse. Må hända är detta likväl icke tillräckligt att draga sjelfva hufvudsaken i tvifvelsmål. Och tilldragelsen skall hafva timat år 1240. Om nu detta är riktigt och likaså den vanliga berättelsen om BIRGERS tåg år 1249, så skulle BIRGER tvenne gånger hafva med härsköld besökt länderna på andra sidan Östersjön. Men nu har den norske historieskrifvaren Munch velat sätta i fråga, att det stora tåget år 1249 alls icke har ägt rum. Denna förmodan grundar sig derpå, att kunskapen om detta finska tåg egentligen härleder sig blott ifrån Rimkrönikan, samt icke passar in med kända tidsbestämmelser. BIRGER JARL höll nämligen möte med konungen i Norge i trakten af Lödöse sommartiden 1249. Först efter detta möte kan tåget till Finland hafva blifvit företaget, men i sådant fall skulle BIRGER ej kunnat vara återkommen när konungavalet i Sverige hölls år 1250. Den vanliga föreställningen är dock, att BIRGER då ännu var kvar i Finland; men Munch anser sig kunna bevisa, det så icke förhöll sig, men att BIRGER var närvarande vid valet. Då nu härtill kommer ett bref af påfven Gregorius IX, som predikar korståg emot Tavasterna, skrifvet år 1237, så har Munch framställt en förmodan, att det tåg, som BIRGER JARL verkligen företog till Finland, var det samma som den ryska urkunden omtalar, och tidpunkten skulle då varit icke år 1249, men 1240. Detta förutsätter likväl att samma tåg skulle utsträckt sig mycket längre

och med att detta val var redan verkställt. Man har åtminstone förmenat, att BIRGER ännu befann sig på den finska marken, när dessa tidender blefvo honom tillförda *).

än den svenska Rimkrönikan förmåler, samt att samma krönikan skulle förbigått en af tågets märkligaste händelser: sammandrabbningen vid Neva beskrifves nemligen i den ryska berättelsen såsom en ganska betydlig tilldragelse; slutligen skulle Rimkrönikan hafva alldeles förblandat tidsordningen. Hvad beträffar, att BIRGER ej skulle kunnat medhinna 1249 års fälttåg i Finland efter mötet vid Lödöse, så beror detta helt och hållet derpå, huruvida han verkligen var återkommen vid konungavalet år 1250 i februari månad eller icke. Var han då tillstädes i Sverige, så skulle verkligen det finska tåget hafva gått särdeles hastigt, om han, när man besinnar den tidens långsamma sätt att färdas, först höll konungamöte i Lödöse på sommaren, derefter for med rustad här öfver Östersjön, höll fälttåg och återvände före vintern. Alldeles omöjligt är väl detta dock icke. Antager man åter den vanliga föreställningen, att BIRGER var frånvarande vid konungavalet, då har han öfvervintrat i Finland, och i sådant fall möter ingen svårighet att antaga, det affärdens ifrån Sverige kan ägt rum under högsommaren 1249, sedan mötet i Lödöse hade föregått tidigare på sommaren. Jfr MUNCH, *Det norske Folks Historie*, T. IV: 1, 88—89 not. och s. 54. KARAMSKIN, *Geschichte des Russischen Reiches*, T. IV: 20—22, 257. AKIANDER, *Utdrag ur ryska annaler*, i tidskriften *Suomi*, åttonde årg. s. 54 o. f.

*) Det kan dock icke nekas, att den norska konungasagan omtalar konung Waldemars val på ett sådant sätt, att det synes såsom hade sagoförtäljaren föreställt sig BIRGER såsom sjelf närvarande. Noga betraktad, är denna berättelse likväl icke så klar och bestämd, att den ensam kan afgöra

Den förändring, som nu timade, var icke särdeles stor för den närmaste tiden, ty rikets regent, som BIRGER blef, hade han i sjelfva verket redan en tid varit. Men nya förhållanden och viktiga inleddes för en framtid, i det att kronan fästes vid en ny ättelängd, BIRGERS egen.

Den bekanta berättelsen om Waldemars konungaval förtjenar ett ögonblicks uppmärksamhet. Den gamla sägnen lyder så, att genast efter konung Eriks död blef konungaval hållet och BIRGERS son Waldemar utkorad, hvilket skall hafva skett under ledning af Ivar Blå, en ansedd man ibland Uppsvearne, för öfrigt i historien okänd. BIRGER skall med vred-

---

saken i strid med de svenska krönikorna. Den säger endast, att »när Birger Jarl anlände, röstade alle att hans son skulle vara konung». Dessa ord synas antyda, att ett val hållits i BIRGERS närvaro, men orden »när Birger Jarl anlände» synas också antyda att han icke ifrån thronledighetens början hade varit tillstädes. Något mera synes icke kunna med säkerhet utledas ur den norska berättelsen, än att BIRGERS personliga uppträdande gjorde hans sons parti, d. v. s. hans eget, till det starkaste, hvilket icke hindrar att ju något slags valhandling kan förut hafva ägt rum, hvars fortfarande bestånd ej var alldeles säkert för de stridande partier, hvilka samma norska saga äfven omtalar. Ett flygtigt missnöje hos BIRGER, sådant som förtäljes, samt en ordvexling emellan honom och Ivar Blå kan hafva ägt rum utan att den norska sagan kommit att tala derom, alldenstund saken icke rörde denna sagas egentliga ämne, den norske konungens historia.

Saga Hak. Hak. kap. 269. Jfr MUNCH, l. c. T. IV: 1. 89 not.

gadt sinne förnummit den afgjorda saken, men dock låtit dervid bero.

Skyndsamheten att icke afvakta jarlens återkomst, hvilken dock var rikets främste man, kan synas såsom vore der en afsigt att utesluta honom sjelf, och BIRGERS vrede skulle då uppenbarat en ärelystnadens missräkning. Men knappt vore en sådan uppfattning den rätta. Utesluten var han icke ifrån konungadömetts makt när den omyndige sonen valdes. Förbigången skulle BIRGER varit blott i fall valet hade riktats åt något annat håll, såsom väl hade kunnat ske, ty flere funnos, hvilka kort därefter gjorde den nye konungen och jarlen deras herravälde stridigt. Men att sonen valdes framför fadern hade sin naturliga förklaring i bördens rätt, alldestund Waldemar var genom sin moder ätteboren af den siste konungens hus, men BIRGER sjelf stod utanför denna konungliga ättelängd. Må hända hade skyndsamheten, att anställa val så hastigt, ingen annan orsak än att tidpunkten var lämplig, ty den stora distingsmarknaden var just för handen, då mycket folk var samladt. Att BIRGER kände sig sårad, må snarare betecknat jarlens stolthet att ej vara tillspord, än thronpretendentens att hafva tappat priset.

För öfrigt är berättelsen, om också i det hela riktig, ej så säkert och noga känd, att man med

bestämmdhet kan veta huru allt ifråa början till slut tillgick. Der saknas ej en sägen som låter besynnerlig. Ivar Blå skall hafva talat om BIRGERS framskridna ålder, såsom skulle han varit för gammal att bära kronan; han befans dock ej vara för gammal att styra riket. Ingen anledning finnes att anse BIRGER JARL någonsin hafva uppnått någon orkeslös ålderdom, och vid denna tid kan han icke gerna varit äldre än en man i sin kraftigaste medelålder*).

Ättefaderns kallelse att resa en thron åt sina barn, förmyndarens att värna riket, var nu åt BIRGER JARL förlänad. Historien äger att besinna sättet huru detta skedde. Det talet handlar om vilda dåd, den berättelsen har ställt i sådan dager, att svarta skuggor blifvit kastade på jarlens bild, ty ryktet har talat ej blott om hårda, gerningar, men nidingdåd.

Det finnes ett samtidigt vittne, i denna del ojäfvigt, som har med några ord antydt det allmänna förhållandet i Sveriges rike. Den påflige legaten Wilhelm af Sabina, i den urkund som innefattar det ryktbara Skenninge mötes beslut, har

---

*) Han förekommer ej i historien förr än på 1240-talet, således högst åtta à tio år före konungavalet; han har vid denna tid blott minderåriga barn, och han ingår sjelf ännu mycket senare ett nytt gifte.

talat om Sverige, att, när han dit anlände, var detta rike både i andligt och verldsligt afseende »på ett förvånande och ömkansvärdt sätt upprördt och förvirradt. Ty der var en hård ofred emellan konungen och några herrar, hvadan hade kommit mycket mandröp, rof och brand»^{*)}). Vål talar legaten tillika om fred, som blifvit åvägabragt efter många förhandlingar, dem han haft att bemedla. Men det är fara värdt att ofredens rötter voro djupare än att freden kunde blifva tillförlitlig. Man behöfver endast erinra sig de gamla vikingatågen, som nu längesedan hade upphört; anden, som hade drifvit ut barbarerna till främmande länder, var ännu frisk, blott sättet förändradt. Samma vilda mod tömde sig i våldets bragder hemma inom eget land. Och fältet var så mycket mera öppet, som lagens högste vårdare, den konungaliga makten, hade varit under det nyss förflutna tidehvarfvet svagare än vederborde, ty de sista konungarne hade hvarken ägt en obestridlig rätt — de voro sjelfva, dessa Sverkerska och Erikska regenter, blott höfdingar för täflande partier — ej heller egenskaper så mäktiga som tiden kräfde. Men der fans en krets af stolta, djerfva, hårda, ärelystna, mäktiga och rika herrar, som kallades med namnet Folkungar. De voro många, men ingen erkändes af alla för den högste. Och det hårda lynnet

^{*)} *Dipl. Suec.* T. I. n. 359.

gjorde sammandrabbningarne blodiga. Ofred låg så djupt i tidens skick, eller kalle man det oskick, att hvarje fredsförhandling icke gerna kunde leda längre än till en fred för dagen, och thronombytet, helst såsom det nu tillika var ett ättombyte, kunde icke undgå att väcka den ofred som för tillfället hvilade. Ty den nye konungen och jarlen, hvilken styrde i konungs ställe, voro i de stormodiges ögon blott vederlikar, som hade stigit upp att blifva deras herrar. Det kändes såsom en försakelse för stolt-heten att lyda, och frestelsen infann sig att pröfva lyckan.

Ur sådana tidsförhållanden förklarar sig den bekanta berättelsen, att flere herrar af Folkungarnes namn reste krigshär i främmande land samt höllo derefter hemma i Sverige ett blodigt möte med jarlen vid ett ställe som benämnes Herrevadsbro, hvilket möte slutades med deras undergång. Ryktet har velat säga, att deras öde skall varit sådant, att de gäfvo sig på god tro i jarlens våld och blefvo af honom grymmeligen afflivade, ändock tro och lofven varit dem gifven. Så har det blifvit sed att, medan man berömmar BIRGER JARL så mycket som berömmas kan, beklaga denna fläck af svart förräderi på ett minne, eljest värnadsvärdt.

Denna klagan må gerna tystna. Ty det onda ryktet hvilar på en bräcklig grund. Blott ett enda

vittnesbörd har gifvit det sitt upphof emot flera andra, som förtälja händelsen, men utan tillägg om förräderiet. Den med sjelfva tilldragelsen samtidiga norska konungasagan så väl som våra svenska annaler veta endast att BIRGER JARL nedergjorde sina fiender; blott rimkrönikan känner nidingsdådet. Något bevis emot BIRGER kan icke härledas ur den påfliga syndaförlåtelse, som han icke långt härefter lät gifva sig. Påfvebrevet är skrivet i mycket allmänna ordalag och gifver ingen anledning, att någon viss, särskildt ond gerning skulle varit dess hufvudsakliga föremål*). Ingen kan bevisa, att BIRGER icke handlade med svek, men ännu mindre kan beskyllningen styrkas. Hvad man vet är blott, att han fick sina fiender i sitt våld och halshög dem. Huru mången segervinnare har ej så förfarit emot slagna majestätsförbrytare ännu i tidevarf med mycket blidare seder! Såsom förbrytare, ej blott såsom öfvervunna fiender kunde nemligen jarlen ifrån sin ståndpunkt anse desse herrar. Men andras ståndpunkt kunde vara en annan. Desse, som BIRGER räknade såsom förbry-

*) *Dipl. Suec.* T. I. n. 398. — Det må anmärkas, att i den danska öfersättningen vid Thorlacii och Werlaufs upplaga af konung Håkan Håkanssons saga står verkligen, att herrarne vid Herrevadsbro »begåfvo sig till jarlen på tro och lofven»; men det isländska eller fornnorska originalet innehåller icke motsvarande ord. *Saga Hak. kon. Hakonarson*, kap. 274.

tare, voro kanske i mångas ögon beklagensvärda offer. När partier strida inom samma folk och land, varder handlingens sedliga halt lätt misstydd, sanningen bortblandad under passionernas intryck, och berättelser sändas till efterverlden med sådan färg som böjelser och känslor hafva lånat dem. Så kan det hafva kommit att jarlens handling blef bedömd på olika sätt, såsom säges att den blifvit; den sägen, som Rimkrönikan har upptecknat, var ett af de flera sätten. Men så mycket kan man se, att BIRGER dränkte sina fienders anslag i deras blod med all den hårdhet, som tidens seder kräfde så vida något rätt grundligt skulle vara vunnet.

En fråga framträder, den handlar derom, huruvida BIRGER dräpte blott sina egna fiender eller Sveriges rikes. Man får bekänna att man icke kan bevisa, det ej något allmännare, i någon mån berättigadt interesse kan hafva varit fästadt vid deras öde, som förgingos vid Hernevadsbro; men då det icke är möjligt att se, hvilket detta skulle varit, men deremot man vet att Sveriges konungamakt nu hvilade i jarlens hand, så äger man allt skäl att anse ett fiendtligt anslag emot honom såsom i och med det samma fiendtligt emot Sveriges rike. Här var förhållandet det enda riktiga i en monarkisk stat, att regentens interesse är rikets.

Och grundligt häfdades detta, ty efter denna händelse, hvilken tilldrog sig under de första åren efter konungavalet, är BIRGER JARLS regering lugn.

Det vill synas att svärdet hade huggit ganska djupt vid Herrevadsbro. Icke blott visse, namngifne herrar förgingos, men berättelsen tillägger äfven, att BIRGER JARL lät halshugga »många andra med dem»^{*)}. Ödeläggelsen var sådan, att segervinnaren i spetsen för sin ättegren blef ensam på de mäktiges plats. På detta sätt betecknar denna tilldragelse något mera än ett vunnet fältslag eller en kufvad sammansvärjning, den bestämmer förhållandet för en längre tid. Mera än tjugu år förföto ända till konung Magnus Ladulås' dagar förr än någonting förtäljes om orostiftande partier utom blott sjelfva den gren, som innehade thronen. Och äfven den är tyst så länge fadern lefver. Denna ensamhet är sådan, att knappt något personligt minne framstår vare sig vid BIRGERS sida eller i strid med honom. Han råder och han stiftar sina lagar, han bygger sin stad, och man hörer knappt någon nämnas, hvarken som tjenar eller hjälper honom eller som reser sig emot regenten.

---

^{*)} Dock synas de, som dödades, hufvudsakligen varit främlingar. Den norska sagan säger, att han lät halshugga »i synnerhet» Tyskar, men »de fleste» Svenskar gaf han fred. kap. 274.

Ett enda undantag kan nämnas, en man, hvars namn och lefnadsställning ej saknar sin betydelse för BIRGER JARLS minne. Här träffas åter ett dunkelt rykte, hviskningar, som gått igenom tiderna, om mörka anslag, nidingsplaner.

Namnet är Karl Ulfson, och ryktet lyder så, att denne man, en ädelbördig herre, son af den förre jarlen Ulf Fasi, hade varit en ibland de sammansvurne, och hans frånvaro ifrån Herrevadsbro hade varit hans räddning; han befann sig nemligen då på en beskickning till Norge, beledsagande BIRGER JARLS dotter, den trolofvade konunga-gemålen. Men sedermera skall han varit förföljd med lömsk mordanläggning, till dess omsider han lemnar landet, egnande sitt lif åt heliga strider emot hednafolken, der han också stupar i de tyske riddarnes leder. Meningen är således, att Karl Ulfson och BIRGER JARL skulle varit hemliga fiender, men jarlen, ännu okunnig om Karl Ulfsons anslag, eller för att söndra honom ifrån de öfriga, skulle betrott honom den hedersamma beskickningen till Norge, hvarefter ingendera vågat öppet våld, men begge sökt hvarandras ofärd, ty fiendskapen omtalas ömse-sidig. Då nu likväl Rimkrönikan, som förtäljer detta, äfven har vackra ord om det ridderliga sinnet hos Karl Ulfson, hans hjeltmod, hans ärorika död, ty han skildras såsom kämpande till sista man, så

är tydligt nog att berättelsen är kommen ifrån deras sida, der BIRGER JARLS gerningar uttyddes till det värsta.

Men ingen afgjord handling är omtalad, medan deremot icke saknas en viss anledning att föreställa sig helt andra förhållanden. Karl Ulfson är känd såsom en af höfdingarne i jarlens följe vid ett möte med konungen i Norge och underhandlingar med Danmark. Må hända dock att detta ej bevisar någon vänskap, likasom det onda ryktet icke någon fiendskap. Besinnar man Karl Ulfsons börd, att han var Ulf Fasis son, så låter det begripa sig att han kanske icke älskade den man, som ägde samma makt som hade varit Karl Ulfsons faders, och som derföre kunnat blifva hans egen, om BIRGER icke funnits. Hade han ej delat deras anslag, som förgingos vid Herrevadsbro, så räknade han dock kanske anförvandter, vänner ibland dem som voro grymmeligen dödade. Hans personliga känslor kunna hafva fört honom snarare till söndring ifrån BIRGER JARL än till förtroende, så att det icke egnade sig rätt väl för de två att verka tillsammans, och en sanning kan finnas i de ord som Rimkrönikan tillägger BIRGER JARL, när han förnam Karl Ulfsons död, att nemligen han bad till Gud för den dödes själ, men tillika tackade Gud att de voro skilda åt. Allt detta kan vara möjligt, utan att dock ni-

dingsverk behöfver vara af någondera anlagdt. Karl Ulfson är för öfrigt en vacker gestalt i den svenska medeltiden. Mycket känner man väl icke om hans lefnad; hans bild är tecknad blott i utkast, men med drag, som tala om samma hjeltemodets hänförelse och fromhetens andakt, som förde korsets riddare till Kristi graf. Karl Ulfson är ett exempel, att äfven denna tidehvarfvets riktning hade inträngt åtminstone hos en eller annan af den svenska medeltidens män. Och derföre behöfver ingen särskild orsak sökas, att han begaf sig bort i det heliga kriget.

Med segern vid Herrevadsbro har BIRGER JARL fulländat ett stycke af sin lefnads kallelse. Han har gifvit åt Sveriges rike hvad det saknade, en konungamakt som ej bestriddes. Betraktar man honom efter denna tid, så fordras, för att rätt värdera hans historia, att man icke endast ser till det han gjorde, men äfven besinnar det som han underlät att göra. Det är så, att, om häfderna förtälja det som sker i verlden, så träffas stundom lika viktiga ämnen för betraktelsen i det som lätteligen kunnat ske, men icke skedde. Täljer man BIRGER JARLS utförda verk, så är antalet snart räknadt, ehuru väl betydelsen är stor, — han stiftade lagar, han bygde Stockholms stad. Men ofullständig vore räk-

ningen, om den icke upptog den fjorton- eller femton-åriga *) freden i en tid, då ofred var så vanlig, och betraktelsen vore ensidig, om den glömde sådant, som den mäktige i denna tid lätt frestades att göra, men af BERGER JARL blef lemnadt ogjordt. Han svärmar icke ut öfver främmande länder i en stormande ärelystnads vilda bragder, men undviker det äfventyrliga så länge det med heder undvikas kan. Han är en medlare, som i gemensamma rådslag inlägger hela vigten af en stark och fruktad makt. — Sådan var Sveriges ställning ibland grannarne i Norden så länge jarlen lefde.

Starkt och mäktigt stod det norska riket; konung Håkan Håkanson hade slutat de långa borgerliga krigen och regerade med kraft och vishet. Släktförhållandet förband och ömsesidig aktning synes ännu fastare förenat BERGER JARL med konung Håkan. Men Danmark kunde blifvit ett stridsfält. Dess store hjelte, konung Waldemar med tillnamnet Segraren, var död; hans söner störtade sitt land i ofärd; en broder mördade den andre och omkom sjelf ej långt derefter; den tredje, konung Kristofer, bestod svåra strider, och det var lycka att ej Sverige eller Norge kastade sin härsmakt öfver Danmarks rike.

---

*) I fäll uppträdet vid Herrevadsbro ägde rum år 1251, förflöto sedermera femton år till BERGERS död, eljest fjorton ifrån år 1252.

Ty anledning kunde hafva funnits. Danmarks krig med Lübeck hade uppfylt hafvet med sjöröfveri; så väl Sverige som Norge hade fordringar att kräfva, såsom äfven den sista sammansvärjningen i Sverige icke hade saknat understöd ifrån Danmark. Nu ser man BIRGER JARL förbunden med konung Håkan; men likaledes ser man honom gång efter annan styrka till fredliga rådslag, och freden bevaras ostörd emellan Sverige och Danmark. När fiendtligheter utbröto emellan Norge och Danmark, är BIRGER stilla; och när han äger tillfälle att uppträda såsom medlare, står han synbarligen till en viss grad på Danmarks sida, hvilket land synes varit den svagare parten. Norrmännen lära understundom tyckt, att den svenske jarlen höll för mycket med Danmark, men det vänskapliga förhållandet till konung Håkan förändrades dock icke. Äfven i Danmarks inre strider uppträder BIRGER JARL såsom medlare emellan den danske konungen Kristofer och ärkebiskopen i Lund Jakob Erlandsson. Bitterheten dem emellan var dock för stor för att låta sig besvärjas, och när denna strid upplägar å nyo och utbreder sig genom det, att tyske furstar uppträda emot konungen i Danmark, är jarlen färdig att i förening med Norges konung räcka sin hand åt konungen i Danmark. Det gälde nemligen att upprätthålla kronans makt i Danmark — ett för Nordens konungar gemen-

samt interesse — och bevara land och rike åt en med Sverige numera vänskapligen förbunden monark. Och vidare förstärker sig förtroendet genom furstliga släktförbindelser, jarlens egen trolofning med Danmarks enkedrottning, samt konung Waldemars med en yngre dansk furstinna*).

- *) Dessa förhållanden utvecklade sig öfverhufvud genom följande tilldragelser: 1:o BIRGER JARLS möte vid Göta elf med konungen i Norge år 1252, och öfverenskommelse om gemensamt krigståg emot Danmark nästföljande år; 2:o nytt möte med konungen i Norge, hvilket äfven bevistas af sändebud ifrån Danmark, vid Gullbergsed år 1253, då BIRGER JARL styrker till fred och fred afslutas; 3:o åter igen möte vid Gullbergsed år 1254, der BIRGER sammanträffar med både konungen i Norge och konungen i Danmark, fredsvilkoren voro å danska sidan ouppfyllda och konungen i Norge var missnöjd, BIRGER JARL råder till fred, men fred afslutas icke; 4:o krigståg af konungen i Norge emot Danmark år 1256, deruti BIRGER icke deltagar; 5:o BIRGER JARLS möte med sin svärson, som var son af konungen i Norge, mötet hölls vid Lena i Westergötland år 1257; 6:o fredsslut emellan Norge och Danmark år 1257 i Köpenhamn, dervid BIRGER JARL icke synes varit tillstädes; 7:o BIRGERS bemedling emellan konungen i Danmark och ärkebiskopen år 1257 på ett möte i Fialheme i Halland; 8:o konungens af Danmark begäran om hjälp ifrån Sverige och Norge år 1258, samt konung Håkans och BIRGER JARLS öfverenskommelse att bistå konungen i Danmark, hvarpå följer ett tåg emot danska gränsen år 1259, men företaget blef afbrutet sedan konungen i Danmark vid samma tid affidit; 9:o nytt möte år 1260 emellan BIRGER JARL och konungen i Norge, då ny sammankomst beramades till nästföljande år, från

Det hela af dessa de nordiska ländernas förbindelser framställer **BIRGER JARL** såsom fredsstiftaren både med rådslag och med svärdet, om behof gjordes, brukande så väl de förra som det senare med beräkningarne af en statsman*).

Det har gått en föreställning genom tiderna ifrån släkt till släkt om **BIRGER JARLS** regentförträfflighet, hans ordningshäfdande styrka, hans lagstiftande vishet, — en föreställning, som kanske stundom har mera beundrat hans minne, än pröfvat det samma, och därför blottställt sig sjelf för ett dubbelt misstag, både att berömma öfverdrifvet och

---

hvilken sammankomst, år 1261, dock **BIRGER** uteblef, men infann sig detta år i Öresund med en flotta, ovisst af hvilken anledning, och ingick samma år sitt äktenskap med danske konungen Abels enkedrottning Mechtild, hvarjemte Waldemar i början af 1260-talet förmäldes med konung Erik Plogpenning i Danmark dotter Sofia.

- *) En misstanke lärer funnits hos den norska beskickningen, som ägde att afhemta danska prinsessan Ingeborg, den norske konungasonen Magnus' utkorade brud (1261), att **BIRGER JARL** hade någon plan må hända i afseende på hennes person för sin son Waldemar; men denna misstanke synes varit utan grund, alldenstund den andra prinsessan, Sofia, redan år 1259 var utsedd till Waldemars gemål, såsom synes af påfvebrevet i *Dipl. Succ.* del. I. n. 463. Sedermera omtalas underhandlingar med afseende på de danska prinsessornas arfvegods i Danmark, hvilken sak angick både Sverige och Norge, alldenstund dessa prinsessor voro förmälda en i hvardera riket.

kländra obefogadt. I det senare afseendet gifves ett drag i BIRGER JARLS historia, hvilket man har velat räkna för ett undantag ifrån lagstiftarens vishet, och för ett oordningens frö, utkastadt af den som man eljest velat prisa såsom samhällsordningens obrottslige häfdare. Det är enahanda sak, som äfven har blifvit hållen för ett undantag ifrån Gustaf Wasas äreminne, — rikets delning emellan sönerna. Må hända har man missförstått så väl den ene som den andre. Det är ett lätt begånget fel, äfven vid en ärlig forskning, att forskaren ej lyckas göra sin betraktelse så oberoende som den borde vara af hans egen tids begrepp och känslor; man märker icke sjelf, huru ledigt man öfverflyttar intrycken af närvarande förhållanden på betraktelsen af förgångna tider, hvilkas art och lynne bestämdes af inflytelser, som nu längesedan förlorat all sin makt, och af känslor, seder och begrepp, på hvilka den tids förhållanden, som nu lefver, äga alls ingen tillämpning. Det är ibland häfdatecknarens uppgifter en af de svåraste, men också en af de viktigaste, att tänka rätt de gamles tankar och lefva sig in i deras eget lif. Med mindre detta sker blifver lätteligen blicken skum, betraktelsen ofullständig och sakerna missförstås. Vore det möjligt att i en klar åskådning återkalla det tids- och samhällsskick, som ömsesidigt af BIRGER JARL bestämdes och verkade till-

baka på hans handlingssätt, må hända skulle det visa sig att det, som i våra dagar skulle kallas tanklöst oförstånd, var under den tidens förhållanden en välberäknad statskonst.

Den första frågan är denna: hvi kunde BIRGER så förordna? hvem hade gifvit jarlen rättighet att stycka konungariket?

Redan detta, att han kunde tro sig befogad till en sådan handling, betecknar denne jarl såsom innehafvande en helt annan ståndpunkt än den vi tänka oss hos en minister, en annan makt än den vi erkänna hos en riksförmyndare. Om BIRGER, såsom den gamla föreställningen har velat, med en viss förtrytelse förnam, att namnet konung blott var gifvet åt hans son, men ej åt honom sjelf, så månde denna känsla angått endast namnet, titeln, ty allt annat, som till kungadömet hörde, det ägde BIRGER JARL och ej blott att till en tid förvalta, men med samma makt som hade han sjelf varit till kronan korad. Man föreställer sig knappt rätta förhållandet, om man tänker sig BIRGER såsom förmyndare för den omyndige på thronen; men snarare kunde denne ägare till konunganamnet kallas en thronföljare med konungavärdighet på förhand och BIRGER en konung sjelf med jarlanamn. Att han så förstod sin ställning, är en slutföljd just af denna handling att han kunde tro sig äga rätt att dela

riket, och samma föreställningssätt bestyrkes ännu mera af den kända saken, att han icke lägger ned sin spira fastän den valde konungen upphör att vara barn. Och ingen anledning finnes, att det fortfarande förmyndareväldet räknades för inkräkting, änskönt myndlingen var hunnen till manvuxen ålder. I sjelfva påfvebrevet, som stadfäster riksdeleningen, omtalas Sveriges rike såsom det der vore lagligen kommet till BIRGER sjelf*). Ett sådant föreställningssätt var ej heller oförenligt med tidens seder och begrepp. Det väsendtliga i begreppet konung var eller hade åtminstone ursprungligen varit börden, d. ä. att den som var kommen af sådan ätt, som urminnes häfd omgaf med kunglig heder, tog konunganamn, och detta missunnades honom icke, men åt någon annan unnades det icke gerna. Deremot var ingen nödvändighet att den, som styrde riket, skulle bära detta namn. En jarl kunde göra till fyllest, likasom man också känner en tid, då det hette att »goder Lagman styrde Westergötland, och landets höfdingar, och voro då alle trygge vid sitt land»**). Det må vara, att denna tid redan var

*) *Diplom. Suec.* del. I. n. 429; brevet är dateradt den 30 december 1255. Om Sveriges rike säges der, med afseende på BIRGER, att det »ad ipsum noviter legitime devolutum extitit».

**) *Westgöta Lagen*, ed. COLLIN och SCHLYTER, s. 301. Jfr MUNCH, *Det norske Folks Historie*, del. I. 1: 124.

en forntid på BIRGER JARLS dagar, och nya begrepp, mera konungsliga i senare tiders mening, hade börjat tränga in; men så mycket af det gamla åskådnings-sättet kunde nog finnas qvar, att när mannen var dugande, så blef riket hans, eget i samma akt och mening som hade han till kunganamnet varit boren.

Men om således BIRGER JARL var konung utan kunganamn, så följer genast andra frågan: hvem gaf åt konungen en rättighet att skifta riket? Han var ju blott de fries höfding, men icke rikets ägare?

Man kan svara: han var så väl det ena som det andra. Här möter oss åter en gammal föreställning, som bestämde begreppet på ett eget sätt, eller, rättare, här funnos tvenne olika föreställningar som lågo till grund. Den ena var börden, konungamnets ärftlighet och rättigheternas derjemte, så stora eller så begränsade som häfden kände dem; den andra var den fria hyllningen, förutan hvilken namnet blef tomt och makten ingen. Det äldsta konungadömet var verkligen en egendom; son tog riket efter fader såsom en sjelfskrifven sak, och bröder höllo det i brödraskifte; det blef icke derföre laglöst, konungen ägde lagen styrka, icke bryta den, likasom i våra dagar vår ärftliga konungamakt är lagbunden. I sådan mening hade den tanken, att riket var familjens egendom, ganska djupa rötter i den svenska häfden. Med samma föreställning

stämde fullkomligt öfverens, att fadern skiftade emellan barnen. Men styrkan af en sådan grund-sats, dess förmåga att tränga fram med tillämpning i verkligheten, berodde derpå, huruvida någon ätt fanns i lifvet, sådan som hade häfd för sitt anspråk. Nu, alltsedan den forntida ätten var död med Olof Skötkonungs söner, hade ingen sådan funnits, och den andra sidan af konungadömet's begrepp, det fria valet, hade blifvit öfvervägande. Men utplånad var den gamla föreställningen visst icke, allra minst hos dem, hvilka sjelfva hade lyckats komma till den kungliga makten. BIRGER JARL handlade derefter.

Och folkets frihet var icke därför förtryckt, så länge det stod menigheten fritt att gifva eller vägra lydnad. Ty Svear ägde »konung taga så ock vräka»^{*)}. Men att fadern, till den kraft och verkan saken kunde hafva, tog sönerns rätt för gifven och skiftade emellan dem, misstycckte visst ingen.

Må hända äfven att ett annat, ett nyare begrepp här blandades med gamla föreställningar. Folkungaättens tid var den, på hvilken andra länders, enkannerligen Tysklands, bildning, seder och hvarför icke äfven politiska begrepp inträngde uti Sverige. Feodalismens yttre former kunde efter-

^{*)} *Westgöta Lagen*, ed. COLLIN och SCHLYTER, s. 36.

bildas, om äfven deras egentliga väsende icke genomskådades, ej heller var i Sverige användbart. Såsom hertigar funnos under tyske kejsaren, så kunde man tänka sig sådana under Sveriges konung. Nu känner man väl icke hurudan BIRGER JARL förestälde sig förbindelsen emellan konungen och hertigarne, men man kan på grund af tidens allmänna förhållanden föreställa sig att ett sådant exempel kanske föresväfvade hans tanke. Han behöfde icke se längre bort än till det danska grannriket; der satt en yngre gren af den kungliga ätten med hertigvärdighet i Sönder-Jylland, länsförbunden under danske konungen. BIRGER JARL blott förde in i Sverige en sed som hörde till Europas allmänna statskick.

Och i sjelfva verket befann han sig icke en gång utanför kretsen af Sveriges erkända häfd. Ty att konungen gaf län var visst icke någon främmande sed, om också så beskaffade län som dessa, furstelän, ej äro omtalade före denna tid.

Allt detta förklarar dock blott, men ej försvarar saken. Vigtigaste frågan återstår, om ändamålsenligheten af det som gjordes. Det ledde ju till rikets söndersplittring. Med den saken förhåller sig likväl så, att enahanda söndersplittring var det allmänna förhållandet i Europa. Förbindelsen emellan läntagare och länsherre var den vanliga formen för

staternas ordning. Vill man säga, att den formen födde oro, söndring, split, och att BIRGER JARL för den skull felade, så blifver felet endast detta, att han ej var visare än de visaste i hans tidehvarf. Det skulle väl ock fordras ett mycket djupt studium af medeltidens statsrätt och hela samhällsskick för att med tillförsigt besvara den frågan, huruvida någon annan form än denna fans att välja för medeltidens statsförfattningar. Men å andra sidan bör dock erkännas, att BIRGER JARL hade för sina ögon ett varnande exempel: Danmarks delning ifrån den tid, då konung Waldemar II gaf Sönder-Jylland åt sin yngre son, hade visst icke burit lyckosamma följder. Men åter igen hvad ofreden beträffar inom Folkunga-familjen, så blef dock Magni uppror och seger öfver Waldemar Sveriges lycka, ty den bragte förstånd och styrka upp på en thron, som vällust och svaghet förspilde. Det kan om BIRGER JARLS landaskifte sägas alldeles det samma som har blifvit sagdt om Gustaf Wasas, att fadern gjorde alla sina söner mäktiga, på det att alltid någon måtte finnas att försvara arfvedelen*). Och ifrån denna arfvedels bevarande inom en stadgad kungaätt var dock rikets säkerhet oskiljaktig. Ej

---

*) GEIJER, *Sv. Folkets Hist. i Saml. Skrifter*, Andra Afd. del. III. s. 171. Jfr LAGERBRING, *Svea Rikes Hist.* del. II. s. 516.

heller kan det synas, att fred och ordning under dessa gamla tider försäkrades i Sverige bättre när furstelige län och hertigar ej funnos. Kalmareunionstiden har helt annat att förtälja*).

BIRGER JARLS tid var den samma, då påfvedömet intog sin stoltaste höjd. Det sträckte nu sin arm äfven till Sverige, hvilket land dock hade varit ibland de senaste att öppna sig för dess intryck. Om det i allmänhet är en slutsats af Sveriges äldre historia, att den ny-europeiska odlingen är yngre hos oss än i de länder, som hade gått i skola hos det gamla Rom förr än den kristna verldsålderns bildningskrafter förenade sin makt med öfverlevorna af den klassiska fornåldern, så gäller detta fullständigt om den kyrkliga sidan af tidehvarfvets civilisationsarbete. Tolfhundrade år hade förflutit ifrån Kristi födelse, och mera än ett århundrade sedan Gregorius VII hade uttalat och ej utan framgång börjat genomföra de högsta anspråken, medan svenska kyrkan ännu var långt ifrån ordnad. Men nu var tiden kommen, att detta kunde ske och

*) Det är icke heller känt, huruvida BIRGER verkligen utförde någon delning af riket i bestämda stycken; men det anförda påfvebrevet visar att detta var hans afsigt. Jfr om detta stycke C. TH. JÄRTA, *Anmärkingar rörande striden mellan konungamakt och furstevälde i Sverige*, tryckt i *Vitterhets- Hist. och Ant. Akad. Handl.* del. XVIII: 64.

skedde. En i detta afseende vigtig tilldragelse, Skenninge möte, tillhörde den tid då BIRGER JARL nyss hade börjat hvälfva Sveriges rådslag. Våra domkyrkor voro under byggnad, våra biskopsstift upprättade, domkapitel funnos, celibatets grundsats var erkänd, kyrkans sjelfständighet inför den världsliga makten uttalad såsom en rättighet som äskades*); konungabref ifrån samma tidevarf innehålla förnyade exempel af friheter som beviljades ifrån allmänna bördor, och af en kyrklig domaremakt som erkändes.

Sådant visar sig det kyrkliga samhälls-elementet under denna tid i hela Europa, att en vaxelverkan emellan det borgerliga samhällets och kyrkans inflytelser blef för dessa tiders hela skick bestämmande i en vidsträcktare mening än någonsin eljest. Medeltidens historia är rik på taflor, tecknade med starka drag af stora påfvar, djerfva biskopar, kämpande med kejsare och konungar; och, då fredlig samverkan fans, var dock förhållandet emellan stat och kyrka under dessa tider en ibland de viktigaste omsorgerna för händelsernas ledare och blifver därför ett af de främsta föremålen för efterverldens vettgirighet.

---

*) Jfr t. ex. påfvebrevet den 7. december 1250 i *Dipl. Suec.* del. I, n. 382.

Det är ett eget förhållande för Sverige, att det kyrkliga systemets brytningar emot de borgerliga samhällskrafterna ej blefvo så genomgripande som i flera andra länder. Sådana uppträden, som t. ex. Danmarks historia förtäljer om konung Kristofer och ärkebiskopen Jakob Erlandsson och om konung Erik Menved och ärkebiskopen Jens Grand, upplefde svenska folket icke; konung Gustaf I talade åtskilligt om de »store bisper» och deras »vällughet», och han hade skäl för det han sade, men denna storhet och »vällughet» hade de gemensam med de mäktiga herrarne i staten, ehuru väl den särskilda vördnad, som egnades biskoparne, må hafva gifvit en egen karakter åt deras ställning ibland de öfriga. Någon kyrkans jättekamp emot staten förekommer icke förr än dödskampen när Gustaf Trolle föll och Gustaf Wasa stiger upp.

Fåfångt söker man således i BIRGER JARLS historia efter s. k. märkvärdiga händelser på det kyrkopolitiska fältet. Men såsom den hierarkiska makten just då befann sig i ett viktigt skifte af sin lifsutveckling, så måste förhållandet till kyrkan hafva framställt sig såsom ett af de viktigaste föremålen för statsmannens blick. Så alldeles tyst har icke heller historien varit, att icke de allmänna dragen äfven på denna sidan låta sig uppenbaras.

Der var fred emellan jarlen och de andlige. Legaten, som höll mötet i Skenninge, omtalar jarlen såsom den der varit tillstädes, men någon split emellan dem förtäljes icke. BIRGER har således deltagit i de viktiga förhandlingar, som stälde den hierarkiska författningen på sjelfständighetens grund. Och påfven är synbarligen belåten med den styrelse som BIRGER förde; de svenske biskoparne fingo påffig befallning att med all makt bistå jarlen emot dem som störde rikets fred*). På samma gång gifver påfven åt BIRGER och hans gemål samt sonen Waldemar deras synders förlåtelse**). Det märkeliga riksarfskiftet emellan sönerna hemställer BIRGER att af påfven beseglas med den helgd, som kristenhetens öfverhufvud ansågs kunna gifva åt de viktigaste handlingar***). Såsom medlare emellan konungen i Danmark och den danske ärkebiskopen, styrker BIRGER JARL i flera delar prelatens rätt†); såsom ock befintliga urkunder visa, att i sitt eget land han tillhöll, folket att utan svek och minsk-

---

*) *Dipl. Suec.* del. I, n. 396. Brevet är dateradt den 21 oktober 1252.

**) Detta påfvebref — *Dipl. Suec.* del. I, n. 398 — är dateradt blott två dagar senare än det nyssnämnda.

***) Jfr ofvan sid. 221, not. *)

†) *Processus litis inter Christophorum et Jacobum Erlandi hos LANGEBEK, Scriptores rerum Danicarum, T. V: 588, 596.*

ning gifva åt kyrkan det som vederborde. Sjelf gaf han, efter tidens sed, skattefriheter och gåfvor åt kyrkliga stiftelser*).

BIRGER JARL var således en statsman med kyrkliga grundsatser. Dessa saker kunde fattas på flera sätt. Der kunde finnas en hersklystnad som missunnade de andlige deras rättmätiga frihet; en roflust som plundrade, en fräckhet som föraktade kyr-

*) Brevet den 1 november 1257 till folket i Medelpad och Ångermanland innehåller en allvarsam förmaning att ordentligen utbetala vissa öfverenskomna afgifter till Upsala kyrkobyggnad. *Dipl. Suec.* T. I, n. 445. — Ett bref den 17 januari 1251 i konung Waldemars namn stadfäster ett af drottning Katarina, konung Erik Erikssons gemål, till Gudhems kloster gifvet gåfvobref, hvilket var utfärdadt i BIRGER JARLS närvaro. *Dipl. Suec.* T. I, n. 387; jfr n. 385. — År 1265 stadfäster BIRGER en af annan person gifven gåfva af jordegendom till Wreta kloster. *Dipl. Suec.* T. I, n. 500. Sjelf gifver han skattefrihet åt samma Wreta kloster: *Dipl. Suec.* T. I, n. 378. — Ett gåfvobref förmåler att Waldemar vid sin kröning hade gifvit gårdarne Eaby och Sätuna samt en gård i Linköping till ett kanonikats upprättande vid Linköpings domkyrka, och säges denna gåfva vara gifven »med råd och bifall af hans käre fader och moder». *Dipl. Suec.* T. I, n. 388. Brevet är dateradt den 24 april 1251. — År 1257 erhåller Risabergs kloster all sin egendom skattefri i konung Waldemars namn, och år 1266 gifver BIRGER JARL gården Karleby till Eskilstuna kloster. *Dipl. Suec.* T. I, n. 439, 518. — Åtskilliga bref utvisa att vissa fattigtiondemedel hade på konung Eriks tid blifvit efter BIRGER JARLS råd förlänade till Upsala domkyrka. *Dipl. Suec.* T. I, n. 391—394; jfr n. 380.

kan. Denna ståndpunkt var icke BIRGER JARLS. Han befann sig tydligen midt i sin tids föreställningar; han tror, såsom menniska, på kyrkans höghet; han begriper, såsom statsman, hennes vigt för samhällets ordning; han vördar påfven såsom medelpunkten för en alla menskliga förhållanden genomträngande och lifvets viktigaste förbindelser helgande makt, och han hägnar, såsom regent, kyrkans rätt jemte all annan rätt i hans rike*).

Men der kunde också finnas en annan ståndpunkt: deras, hvilka gåfvo sitt förnuft till fånga åt den bleka vantron. Denna ståndpunkt kan icke heller hafva varit BIRGER JARLS. Man vågar yttra denna mening på grund af det hela utaf hans personlighet, sådan denna framträder ifrån de sidor, der hans handlingar hafva lemnat sina bestämdaste spår. En frisk ande sväfvar genom BIRGER JARLS historia, den vittnar om förstånd och mod och kraft, — egenskaper, de der icke sämjas med det sinne som darrar för vidskepelsens spökbilder och i den tomma verkheligheten letar efter himmelrikets nyckel, lika-

---

*) Enligt hvad som förnäles i »*Processus litis inter Christophorum I. et Jacobum Erlandi*» skall BIRGER JARL hafva yttrat under förhandlingarne emellan den danske konungen och ärkebiskopen, att han, jarlen, vid en tvist emellan ärkebiskopen i Upsala och några lekmän hade gifvit ärkebiskopen rätt. LANGEBEK, *Script. rer. Danic.* T. V, p. 596.

som skulle religionens väsende bestå i en viss konst-
erfarenhet att köpslå med samvetet om huru myc-
ket det kan kosta att blifva qvitt skärseldens för-
skräckelser. Det förtjenar i detta afseende sin upp-
märksamhet, att i en tid, då fromheten plägade
anse sin äkthet bevisad på säkraste sätt genom guld
och gåfvor, är antalet af BIRGER JARLS gåfvobref
icke särdeles betydligt.

Om inga stridiga motsatser skilde BIRGER JARL
ifrån de andlige, så betecknar detta snarast att
ingen anledning för tillfället fans. Statens herre
beskyddar kyrkan troget, och ifrån den andliga si-
dan spörjes icke något utmanande trots. Det skulle
tvifvelsutan blifvit återkastadt.

Allt hvad man känner om BIRGER JARL vill
gifva den föreställning, att han stod på höjden af
sin tid, fullt införlifvad med dess anda, klart be-
gripande dess verkliga behof. Derföre blef han en
af desse män som leda tidehvarfven framåt.

Hans lagar bära vittnesbörd. Den allmänna
slutsatsen af det man har lärt känna om BIRGER
JARLS lagstiftning är just detta, att han ledde det
svenska samhället på vägen till sann »humanitet».
Mycket mera kan man icke säga att man vet. Ty
man har sig icke alldeles noga bekant, huru långt

innehållet af denna lagstiftning sträckte sig*). Ingalunda skref BIRGER JARL någon stor lagbok, ingalunda eger man efter honom några utarbetade författningar. Hans rykte för lagstiftarevishet grundar sig på vissa gamla urkunders vittnesbörd, att ett och annat af deras innehåll är kommet ifrån honom. Men uppgifterna äro meddelade blott i mycket allmänna uttryck. Ser man dock hvilka stycken i lagarne äro de, hvilka tillskrifvas BIRGER JARL, så röra dessa stycken just de djupaste grundvalarne för sedligt lif och för borgerlig ordning.

BIRGER JARLS lagstiftning rörde arfslagarne. Dess grundsats var att qvinnan ärfde, och dotter hälften emot son. Fullkomligt arflös var qvinnan ej förut, men dotter tog arf blott om son ej fans. Vår äldsta lag var icke så barbarisk, att den gjorde qvinnan till slafvinna, men den var barbarisk nog att icke gifva henne någon rätt till arvet vid mannens sida. Framsteget under BIRGER JARL var detta, att qvinnan alltid ärfde, men dock blott hälften emot jemnskyld man. Den läran, som gör qvinna fullt likberättigad med man, kände BIRGER JARL icke; hade han känt den samma, skulle han ej varit sonen af sitt tidevarf. Ty det var regel i det äldsta svenska lifvet, att egendom var släktens och

*) Jfr SCHLYTER, *Utkast till edsöreslagarnes historia*, i *Juridiska Afhandlingar*, häft. I, s. 55 o. f.

ej gerna fick öfverlätas åt oskyld egare, hvilket, om kvinnan varit arfsberättigad, lätt kunnat hända genom hennes giftermål i annan ätt, såsom ock mannen, den der egde värna huset och upprätthålla ättens vigt, ansågs böra ega medlen som erfordrades. Hade BIRGER kastat lagstiftningen med ens till en rent af motsatt ståndpunkt, der kvinnas arfsrätt blifvit lika stor med mannens, så skulle han hafva skjutit ifrån sig ett grundbegrepp, som ännu lefde i tidens föreställningar om rätt. Att det icke lefde alldeles med samma kraft som ifrån hedenhös, det visar sig af det som skedde, ty eljest hade BIRGERS lag ej blifvit gifven, eller, om den gifvits, ej blifvit uti lagarne, som sedermera skrefvos, honom räknad till beröm eller åtminstone orubbad ståndande. Men längre än till den punkt, der BIRGER JARL stälde arfsrätten, var rättsbegreppets utveckling icke kommen, hvilket eftertiden har bevittnat. Ty såsom det, att BIRGERS lagverk ej har gått tillbaka medan sekler gingo fram, bevisar grundsatsens styrka, så har vår egen tid också bevisat, att steget, som BIRGER JARL tog, ej var för litet, ty först efter nära sexhundra års förlopp har det nya steget tagits ända till arfsrättens fullkomliga likhet. Men BIRGERS gamla lag låg på bottnen af svensk arfslagstiftning intill konung Oscars tid.

Här ser man åter igen **BIRGER JARL** i medelpunkten af sin tids föreställningar, dock ej så, att han står stilla, men så, att han leder en lefvande utveckling. Det torde ock få räknas för en sak, om hvilken intet tvifvel finnes, att arfslagarne utgöra en af samhällsskicketes djupast bestämmande krafter. Ett folk, hos hvilket egendomen, i synnerhet den fasta, går odelad ifrån man till man, och det, hos hvilket godset styckas i huru många bitar och huru små som helst; det folk, hos hvilket arfvegodset stadnar qvar, orubbligt hos son och söners ättlingar, och det, hos hvilket jord är handelsvara: hos dessa folk uppkomma icke gerna enahanda samhällsställningar medborgare emellan. Då nu **BIRGER JARL** har gifvit uppslag till den grundsats, på hvilken Sverige har låtit sina arfslagar hvila under långa sekler, så har han derigenom gjort sitt namn evärdligt.

BIRGER JARL var förste stiftaren af edsöreslagarne. Åtminstone känner man för dessa lagar intet äldre upphof än ifrån honom, och äfven hans namn fäster sig vid dem blott genom ryktet, men ett rykte som äskar trovärdighet, ty det är kommet ifrån **BIRGERS** egen son. Konung Magnus Ladulås är den förste edsöreslagstiftaren, hvars lag vi ega i behåll, men han åberopar exemplet af sin fa-

der, sägande sig sjelf förnya det som fadern hade stadgat *).

Med edsöreslagarnes betraktelse sänker sig tanken åter igen till statsförfattningens djupaste urgrund. Den stadnar vid frågorna om frid i landet och hemmets frid, frid i Herrans tempel och på folkets thing, samt qvinnans frid. Saken handlar om de oundgängligaste vilkor för mensklig rätt och allmän frihet, och tillika handlar den om gammal svensk konungamakt och lika gammal folkfrihet, om källan för konunglig rätt och innehållet af en konungs pligter. Ty edsöre kommer af ed, och eden, som här menades, var konungs ed, som han sitt folk tillsvurit. Den eden innebar, att konung egde styrka all frid; för den skull egde han sin makt; den makten var en pligt att skydda hvar mans rätt. Det var att bryta edsöre, om någon bröt den frid som konungen med ed förbundit sig att upprätthålla.

Men då intet annat är bekant om **BIRGER JARLS** edsöreslagar, än blott att konung Magnus Ladulås omtalar att hans fader hade gifvit lag i sådana

---

*) *Dipl. Suec.* T. I, n. 799, p. 652. **BIRGER JARL** skall äfven sjelf hafva åberopat en af edsöreslagarne under förhandlingarne emellan konung Kristofer i Danmark och ärkebiskopen Jakob Erlandsson. **LANGEBEK**, T. V: 596.

mål*), så vore det en lönlös möda att söka närmare bestämma innehållet. Konung Magni egen stadga finnes; men huruvida allt, som den samma innehåller, redan var af BIRGER JARL skrifvet i någon urkund, som längesedan är förlorad, eller med lagstiftande ord uttaladt, det vet man ej. Det är af vigt att man bekänner detta, på det att man icke må skämma minnets renhet genom att räkna till dess heder en större storhet än som sann och verklig är.

Det vill för öfrigt synas, att BIRGER JARLS lagstiftningsverksamhet var ganska mångsidig. Hans namn återkommer gång efter annan såsom upphofsmannens till stadganden, som nämnas**). Samma lagstiftningens ande, som i arfslagarne och i edsöreslagarne, uppenbarar sig i förbudet emot gäfräljar. Med denna lag ställer sig BIRGER midt emot det gamla barbariet. Gäfräl hette den som gaf sig sjelf till träl. Detta blef af BIRGER JARL förbudet***). All trældom afskaffade han icke. Det skulle varit ett ord i tomma luften, om han försökt en sådan sak. Det händer att de största missför-

---

*) Härtill kan läggas Rimkrönikans berättelse samt det i föreg. not anförda stället ur den danska urkunden, hos LANGEBEK, T. V: 596.

***) *Östgöta Lagen*, Eds. XVII. Dr. III. XIV. Vad. VI. R. III.

****) *Östgöta Lagen*, Ærfd. XI.

hållanden så växa in i hela lifvets ställning, att ej den mäktigaste förmår någon ting annat emot dem än blott att långsamt undergräfvä dem. Förbudet emot gäfrälar var ett steg allenast, men dock ett steg på frihetens väg.

En ifrån hednatiden härstammande vidskepelse hade blifvit upptagen af en missförstådd kristendom, genom det förfarande som kallades Gudsdomar, ibland hvilka jernbörd var vanlig i Sverige. Att **BIRGER JARL** förbjöd jernbörd, betecknar åter ett stycke barbari, som drifves undan, och ljus, som genombryter mörkret.

Ifrån hvilken sida som helst man ser dessa lagarbeten, visar sig således en rörelse ifrån barbari till sedlighet, ifrån våld till rätt, ifrån menniskovärdets förnedring till frihet. Att sådan var den allmänna karakteren af **BIRGER JARLS** verksamhet, deruti ligger hans minnes varaktiga heder.

Men inom hvilken omkrets dessa lagar ifrån sin början gälde, kan ej med visshet sägas. Gemensam lag för hela Sveriges land fans icke på den tiden; man hade blott landskapslagar. Och ibland dessa är egentligen en, som stödjer flera sina stadganden vid **BIRGERS** namn. Denna lag är Östgöotalagen, hvars landskap sannolikt också var **BIRGERS** hembygd, i fall man får fästa sig vid gårdsnamnet, som tillägges honom, **BIRGER** af Bjälbo. Men då äfven Uplandslagens

företal nämner BIRGERS lagar, såsom exempel att följa, så vill synas, att dessa lagar, om de också i förstone voro Östgöotalagar, dock snart nog blefvo räknade såsom mönster att följas i andra landskaps lagar, liksom äfven deras grundsatser trängde in i Sveriges hela lagverk.

Om sättet, huru BIRGERS lagar gjordes, har ej heller någon underrättelse blifvit öfverlemnad. Det hörde ej till Sveriges gamla statsförfattning, att en man satte lag blott efter sitt eget sinne. Ur folkets allmänna rättsmedvetande upprann lagen genom häfd, bevarades i minnet och samlades af vise män till dess den växte till en lagbok. Men på dem som voro menighetens ledare, rådwise män och myndige genom en mäktig personlighet, måste mycket hafva berott. I denna mening kan sägas, att BIRGER JARL har gifvit lagarne; han ledde, lärde, förde med sig menigheten, vare sig att han talade på herremöten eller på allt folks allmänna församling.

Till namnet BIRGER JARL, lagstiftaren, ansluter sig minnet af Sveriges hufvudstads grundläggare. Ty varaktigast ibland den gamles verk hafva dessa tvenne blifvit. Såsom lagarne, han gaf, hafva sträckt sin verkan djupt i samhällslifvet, långt fram i eftertiden, så har BIRGERS stad bevarat sin be-

tydelse för all den framtid som har blifvit och — vi ville lägga till — kan blifva Sverige unnad. Och det ena såsom det andra trängde djupare än dagens blickar mäktat följa. Ej såge man i Sveriges lagverk, sådant det i våra dagar är, de gamla spåren efter BIRGER JARL, om ej forskningen vägledde blicken, och ej finnes mycken likhet emellan Stockholm nu och Stockholm på den tid, då samme BIRGER JARL bebygde platsen. Men såsom roten till sin frukt, så förhåller sig lagverket ifrån BIRGERS tid till vår rättsförfattning uti flera dess viktigaste delar, och ur anläggningen, som BIRGER gjorde, växte upp den stad, som i högre grad än någon annan ort har blifvit Sveriges medelpunkt, samt genom belägenhetens vikt och skatternas dyrbarhet, som den förvarar, konungaborgen, riksförsamlingen, — annat att förtiga, — har blifvit så med hela Sverige införlifvad, att dess bestånd, förkofran, frihet är det svenska lifvets, men ingendera af de två består den dag den andra fölle.

Ty sådant måste dessa sakers sammanhang befinnas vara, så framt en stad skall vara hufvudstad; och, åter igen, det land, som saknade en sådan, vore såsom skeppet utan roder, och folket såsom sväfvade det ute i rymdernas omätlighet, der ingen tyngdkraft drager, ingen stjerna lyser, men öster

blandar sig med vester utan utväg, utan spår*), och lifvets ande är förvirringens. Vål kan det inträffa, att tyngden drager mäktigare än nyttigt är; stjernen kan lysa med irrsken, kompassen visa miste och lifvet förvirras ej på ett sätt allena; en hufvudstad kan trycka på sitt land, att det förtryckes, men hos oss har detta icke händt, och intet tecken gifves, att den faran hotar. Men behovet af en medelpunkt, en samlingsort för krafterna, att de ej spridas alltför mycket uti brutna bitar; en stad, en borg, som gifver hållning åt det hela och bildar kärnan af det svenska lifvet, utsändande skiftevis och tagande etnot, bearbetande till sjelfständig styrka under samverkan med landets särskilda bygder de härdande, sammanhållande, upplysande, med idoghet till välstånd och i snillets eller tankens verk till ljus och bildning mäktigt verkande krafter, de der dväljas uti djupet af det svenska folkets hjerta, — detta behof är för oss så stort som motsvarande hos något folk kan finnas. Men det är svårare för oss än för de fleste att i denna del erhålla det som vi behöfva. Beskaffenheten af vårt land, vidsträckt, glest befolkadt och så anlagdt af naturen, att denna snarare försvårar än befördrar delarnes förbindelse, men sträfsam möda äskas om den ena sidan skall med den andra sammanbindas: allt detta

*) Jfr TEGNER, *Samlade Skrifter*, del. III: 47.

föranleder lättare den faran att nödgas sakna den välgörande inflytelsen af en mäktig medelpunkt, än den motsatta faran att lida våld af hufvudstadens tryckande makt. Vi hoppas att den förstnämnda faran skall undvikas, men vi frukta ännu mindre den senare. Ty sådan har, ej utan naturförhållandens inflytelser, men tillika igenom folkets lynne och beskaffenheten af dess uräldsta tid, dess härkomst och det sätt, på hvilket landet bygdes, vår historia blifvit, att den icke handlar om ett urgammalt rike, som utgjorde ett helt med sina delar, men om smärre folkföreningar, som blott ganska långsamt bildade en enhet. Allt lif i Sverige har lefvat i stycken, i delar med mycken sjelfständig kraft, och dragen af detta forntida skick äro icke utplånade, ehuru tiden har brukat sin makt. Dädan har det kommit, att Sverige var blifvet temligen gammalt förr än det ägde en hufvudstad; men behovet att äga en sådan har blifvit så mycket större.

Då man räknar Stockholms anor ifrån BIRGER JARL, så kan likväl den frågan göras: äro dessa anor riktigt räknade när man begynner dem med honom? var han den förste som bröt bygd emellan Mälaren och Saltsjön? hade ingen före honom känt den platsens vikt? och Brunkeberg, var detta blott en skogsås, och holmen emellan strömmarne en vildmark?

Sådant är dock dessa platsers läge, att blicken ej behöfver vara skarpsynt för att se naturens vink, att verket skulle göras här, då Sverige sökte sig en hufvudstad. Men i den urgamla tid, som på BIRGERS dagar redan var en gammal forntid, visade sig många saker annorlunda. Så länge Sverige icke var ett slutet helt, eller delarnes föreningsband åtminstone var mycket svagt, då Tiundaland var ett land, de andra Folkländerna hvart för sig ett annat, och landskapen längre innanför Mälaren samt Götaländerna sunnanskogs likaledes lefde sitt eget lif, medan åter Norrland var en öken och alla dessa länder hade med hvarandra ej mycket flitiga beröringar, men desto mera obeqväma; på den tid, då vägfararen behöfde trenne veckor för att hinna fram ifrån Westergötland till Mälärstränderna*), — i dessa, man ville säga öde tider (ty Sverige då, jemfördt med Sverige nu, var en vildmark med oaser) var strömmen vid Agnefit ej något mera värd än hvarje annan strömfors, men deremot fans ett förhållande, som kunde drifva odlingen bort derifrån. Märkvärdigt nog var detta förhållande det samma som nu samlar odlingens krafter till detta ställe. Det är den saken, att här går vägen ut ur Sverige till den vida, öppna världen, och främlingens väg in

---

*) Jfr GEIJER, *Svenska Folkets Historia*, i *Saml. Skrifter*, del. I, s. 66.

till Sverige; men detta, som nu gör platsen till kultur-elementernas mötesplats och civilisationens naturliga verkstad, hade under de gamla barbartiderna en motsatt betydelse. Ty de som färdades, de som möttes här voro ibland barbarerna de allra mest barbariska. Vägen var vikingaväg. Dit kom, förr än till något annat ställe, vikingen från fjerran land, han, som förde eld och svärd öfver bondens gård, och der for den svenske vikingen ut, som icke heller alltid aktade för orätt att, fastän i eget land, göra ett strandhugg*).

Må hända ligger i sådana förhållanden till någon del en förklaring, att på flera trakter i Sverige man ser den äldsta odlingens begynnelse samlade på helt andra ställen än der man, räknadt efter vår tids seder, skulle väntat sig att finna dem, hvarföre det också är en företeelse, som återkommer flerstädes i vårt land, att kulturkrafterna hafva flyttat sina arbetsrum och nya tider hafva byggt på annan ort. Det gamla Birka, hvar helst det må

*) Det är sant, att ett gammalt rykte fans att de Estiske vikingarnes härjningståg i Mälaren, då Sigtuna förstördes, skall hafva gifvit anledning till bosättningar på den plats, der Stockholm nu är bygd. Detta synes motsäga det som här yttras, att man undvek sådana orter, der vikingaflottor drogo fram. Det är dock möjligt att meningen egentligen är, att något slags befästning då blef anlagd just i följd af den bittra erfarenhet som nyss hade erhållits. Jfr *Script. rer. Suecic.* T. I: 40.

hafva legat, är försvunnet, och vid Göta-elfvens mynning funnos blott vilda vikingars nästen, men Lödöse handelsplats låg flera mil uppe i landet, och Göteborg är en ung stad. De gamla medelpunkterna för lifvet inom Mälarländerna, Sigtuna och Upsala, bygdes långt in i viken eller uppe på torra landet. Det vore öfverdrift, om man ville härleda ett sådant förhållande helt och hållet ur det som nämndes om vikingavägarne; men detta, att man samlade sig omkring helt andra platser än vi skulle välja, om ej valet redan vore gjordt, må dock bevisa, att helt andra afseenden voro de bestämmande när landet bygdes, helt andra lefnadsförhållanden verkade.

Så förklarar det sig lätt, att inga urtida minnen finnas om Stockholm eller om det rum, der Stockholm skulle komma att stå, förutom endast dunkla sagor, hvilka bära blott vikinga-råhetens drag, och dessa drag äro af samma slag äfven sedan sagan börjat att öfvergå till att tala den verkliga historiens språk. Den allra äldsta sägnen handlar ju om Agne, vikinga-konungen, som mördas af sin ur fiendeland rånade gemål. Ännu efter många senare seklers förlopp förtäljer ryktet om Norges hjelte, Olof Haraldsson, att han drog här in och ut när han förhärjade Mälarens bygder. Och när slutligen efter ännu ett par århundradens förlopp det heter, att Sigtuna, den kristna staden, grymt förstördes af vilda hed-

ningahoppar med Esternas namn, så lära väl äfven desse kommit denna vägen. Men ej finner man ett fridens minne, ej ett odlingens minnesmärke förr än BIRGER JARLS anläggningar beteckna, att en stad här var på väg att växa upp.

Och dessa anläggningar bestodo deruti, att Sveriges värn begynte resas der Sveriges fienders väg hade gått. Icke kan man säga, att han var den som satte spadens allra första tag i marken och timrade det första huset. Tvertom är en sägen känd, att någon anläggning hade blifvit gjord redan ett halft århundrade förut*). Detta vore då ett tecken, att nu omsider hade stället lämplighet för menskligt samlif gjort sig erkänd, och begynnelserna till en stad hade kommit på väg att samla sig. Något slags befästning kan möjligtvis redan hafva funnits, men den måste varit obetydlig, ty det, som bestämdt tillskrifves BIRGER JARL, är att han bygde fästen till försvar för platsen. Grundläggare var han icke i den mening, att han skulle ur sitt snilles djup utkastat tanken att af intet yxa till en stad och i vildmarken hufvudstaden för ett rike; men grundläggare är han i den mening, att han tog begynnelserna i sin vård, så att efter honom staden står der fiskläget hade varit, och värnlös ort har blifvit fast. För öfrigt sväfvar man i mörk okun-

*) Jfr föreg. not.

nighet om beskaffenheten af BIRGERS anläggningar, huru vidsträckta de voro och huru stor staden var blifven medan hans ögon ännu hvilade öfver den. Men hans tid är den första, då staden Stockholm kan sägas hafva funnits, och så visst som detta skedde ej utan hans bedrifvande, så är hans namn det främsta som den staden skrifver in i sin historia.

Stor kan staden icke hafva varit på hans tid, alldenstund man känner att ännu, då Gustaf Wasa höll sitt intåg, den icke kan sägas varit större än holmen emellan norr- och söderström samt Helgeandsholmen och derjemte den ö, som hette Kedjeskär, den vi kalla Riddarholmen. Der nu vår konungs slott är bygd, reste sig ett torn, en fästning eller slott, Tre Kronor kalladt, och vid södra gränsen, der rikets bank nu ligger, eller der Karl Johans-stoden står, der stod det andra tornet, begge sammanbundna genom murar. Der innanför bodde idogt handelsfolk, i tornen krigsfolk och konungar höllo sitt hof. Nikolai-kyrkan var mycket gammal; på Kedjeskär bodde Franciskanermunkar, hvilkas kyrka redan hade sin konungagrifft, ty BIRGERS son, konung Magnus Ladulås, hade der valt sitt hvilorum. På norra malmen låg S:t Claræ kloster. Huru mycket af allt detta hade uppstått redan under jarlens egna ögon, låter sig väl ej be-

stämmas, ej huru starka tornen voro på hans tid; men Stockholm var en ort, där jarlen redan tidigt under sin regering höll herremöte (1252)*).

Och man har äfven trott sig kunna räkna ibland BIRGER JARLS lagstiftarebedrifter, att han gifvit lag för Stockholm. Vore detta afgjort, så ägde man en verklig lagbok af BIRGERS hand, ej blott berättelser att han gifvit lagar. Den s. k. Bjärköarätten har tvifvelsutän varit Stockholms lagbok, och dess ålder anses icke kunna vara mycket yngre än BIRGERS tid. Men bestämdt bevis, att han var den som lät boken skrivas eller ordnade dess innehåll, finnes icke. En bestämd betydelse för Stockholms historia äger denna lag i alla fall, ej blott därför att den innehåller stadens rättsförfattning, men därför att den betecknar Stockholms ålder. Ty om denna lag får anses vara sannolikt ej yngre än 1300-talets början, så bevisar den att staden redan under den första mansåldern efter BIRGERS tid var

---

*) Tvenne af BIRGER JARL utfärdade urkunder — den ena af dem i hans och hans sons konung Waldemars nämngemensamt — äro daterade Stockholm år 1252. Huruvida något stort herremöte då var samladt, kan icke inhämtas af dessa urkunder, men den ena utvisar att åtminstone ärkebiskopen var tillstädes, och i den andra talas »præsentium testimonio», med de närvarande personerna till vittnen, hvilka ord synas antyda att jarlen och den unge konungen voro omgifne af någon krets af herrar. *Dipl. Suec. T. I: 390, 391.*

så långt utvecklade, att en särskild lag för staden var af behovet påkallad eller hade ur tidens förhållanden uppstått, och med samma slutsats följer en annan, att Stockholm måste varit en mycket utmärkt ort i Sverige redan på den tiden, alldestund dess lag blef en grundläggning för andra städernas häfd*).

Var då Stockholm hufvudstad i Sverige ifrån den tiden? Knappt får man bruka detta namn, men ännu mindre hade Sverige någon annan hufvudstad. Inga för hela riket gemensamma inrättningar funnos; styrelsens verksamhet var icke fästad vid bestämda embetsverk; konungen, ursprungligen en stor bonde, numera den främste adelsmannen, lefde på sin borg, hvilken kunde vara belägen hvar helst konungen så fann för godt, detta så mycket mera sedan efter afgudatemplets fall Upsala icke längre hade kvar sin gamla betydelse. Man kan under sådana förhållanden knappt tala om en hufvudstad; men småningom förändras detta, en hufvudstad begynner uppstå, och den ort, som bäst egnade sig dertill, var Stockholm. Dess belägenhet, så gynsam för ett uppväxande stadslif, och dess vikt såsom en nyckel till det inre Sverige, gaf den samma snart det främsta rummet ibland rikets städer, och

---

*) Jfr SCHLYTER, *Företal till Bjärköa-rätten*, p. XXXV—XXXVI.

derföre att staden var betydande, derföre att denna borgens besittning var så vigtig, blef Stockholm en ort, der konungen ofta nog hade anledning att vistas. Och det ställe, hvarest konungen började hafva för sed att hålla sitt hof, der för den skull herremöten höllos och der den befästade borgen, särdeles under konungens vistelse, fylldes af krigare, hvilka för sina lefnadsbehof blefvo afnämare af de borgerliga näringarnes alster: en sådan stad tillväxte just i följd af dessa förhållanden. Så var här en vevselverkan, och det var samhällslifvets allmänna utveckling som gjorde hufvudstaden; men ingen lag var skriven, att här och icke annorstädes skulle konungen bo, härifrån skulle Sverige ovilkorligen regeras.

Stockholm är icke ibland de äldsta hufvudstäder i Europa, men ej heller ibland de yngsta; den är jemnäldrig med Köpenhamn, mycket yngre än Paris, hvars anor gå åtminstone till Romartiden, och London, hvars historia saknar all begynnelse*). Men Köpenhamn var på BIRGER JARLS tid icke längre kommen på vägen till att blifva hufvudstad än Stockholm, den var ej kungastad egentligen, den lydde under biskopen i Roeskilde, och om Köpenhamn omsider blef en gång för alla

*) Jfr t. ex. PAULI, *Bilder aus Alt-England*, s. 355; FORBIGER, *Handbuch der alten Geographie*, T. III: 283, 219.

sitt rikets konunga-residens tidigare än detta kan bestämdt påstås om Stockholm, så hade den danska staden därför att tacka det förhållandet, att rikets konungar bodde i sitt rike, men Sveriges konungar bodde icke då i Sverige. Ty på den tid, då Danmarks konungar togo bostad för beständigt i Köpenhamn, lågo Nordens länder under Kalmar-unionens band*), och den sakernas ordning som derifrån härledde sig, att nemligen Sveriges konungar blott voro resande i Sverige, bidrog icke att fullborda Stockholms utveckling till att blifva verklig hufvudstad. Norges gamle konungar hade haft sin konungagård vid Nidaros, det ställe som nu har blifvit staden Throndhjem, och Håkan Jarl hade herskat ifrån Lade gård, men intetdera af dessa ställen hade bildat sig till en fortfarande, beständig residensort, och Oslo var äldre stad än Stockholm, men knappt hufvudstad**). I Ryssland funnos endast sådana hufvudstäder som i denna egenskap hade sett sina bästa dagar, Nowgorod och Kiew, ty landet var söndersplittradt och spillrorna lågo under främmande

---

*) Köpenhamns egenskap af residens- och hufvudstad räknas egentligen ifrån konung Kristofers tid på 1440-talet. Jfr t. ex. TRAP, *Statistisk-topografisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark. Spec. Del. T. I:* 62.

**) Jfr MUNCH, *Historisk-geografisk Beskrivelse over Kongeriget Norge i Middelalderen*, s. 33, 45; LANGE, *De norske Klosters Historie*, s. 397.

våld — det var Mongol-förtryckets tid; — Moskwa är yngre än Stockholm*), och der nu S:t Petersburg utbreder sin prakt, flöt Newa i en ödemark.

Tid efter annan återkommer namnet Stockholm mer och mer när talet handlar om märkliga saker. Konung Magnus håller sitt stora riddarslag på det ställe, der han äfven bygde S:t Claræ kloster, och, såsom nämndes, väljer hvilorummet för sitt stoft i Stockholms Gråmunkekloster. Men icke bor han i Stockholm beständigt; han håller sitt hof äfven annorstädes, på Alsnö, i Skenninge; ifrån dessa ställen utfärdar han sina märkliga stadgar; sin gemåls kröning firar han i Söderköping och sin egen i Upsala. När riket är deladt emellan konung Birger och hans bröder, nämnes Stockholm i häfdabytet som hertigarne gjorde sins emellan. I statshvälfningarne tager Stockholms stad en sjelfständig andel, den reser sig emot konung Birger efter brodermordet. Efter vunnen seger uti denna strid hålla segrarena sitt blodiga domaresäte i Stockholm, och ett minne ifrån den tiden finnes ännu, det namnet Brunkeberg, der den fördrifne konungens tjänare Johan Brunke fick låta sitt lif för bödelssvärdet,

*) Jfr KARAMSIN, *Geschichte des russischen Reichs*, T. IV: 181. Moskwa räknas såsom hufvudstad sedan första hälften af 1300-talet och är således, i egenskap af hufvudstad, yngre än Stockholms anläggning, om också platsen, der Moskwa är belägen, var tidigare bebyggd.

men på Helgeandsholmen begicks det juridiska mordet på konung Birgers oskyldige son. Vigtigare än någonsin förut är Stockholms historia på konung Albrechts tid. Ursinnigt partihat rasar i staden med eld och mord, men det segrande partiets styrka är tillräcklig att under åratals bjuda trots åt drottning Margareta, och Stockholms besittning blifver priset för den fångne konungens frihet.

Går man sedermera fram igenom unionens tidevarf, så visar sig att, när konungen besöker sitt svenska rike, sträcker han gemenligen sin färd till Stockholm, och mycken vikt är lagd på besittningen af denna ort.

Man ser under dessa gamla tider en tafla, der dragen omväxla och bilderna tränga hvarandra: af-rättsplatsen på Brunkeberg för konungatjenaren, på Helgeandsholmen för Sveriges korade thronföljare, Kåpplingemorden på Blasiiholmen, der svenske män brändes lefvande af det tyska borgerskapet — detta i den äldre tiden; — men samma Stockholm är också en skådeplats för tilldragelser, åt hvilka Sverige gladdes, ty de troddes vara lyckans bud: i Stockholm sker Karl Knutssons kungaval, som gaf för första gången efter många år en svensk konung åt Sverige. Under Sturetiden vexlar taflan likaledes; i Stockholm bryter sig den förste Sturens makt emot det svenska rådet och emot den återvändande

unionskonungen, men i Stockholm bryter sig också den osvenska makt, som hade varit stark i Sverige, ty här blef mötet hållet, der den yngste Sturen förde svenska folket till den dristeliga gerningen att fälla Gustaf Trolle, och ej fälla blott, men äfven verkställa domen, ändock han, som dömdes, var svenska kyrkans ärkebiskop*). Störst är sista minnet, när konung Kristian lät blodet strömma öfver Stockholms stortorg och brände stoftet af Sten Sture på Södermalm, — illgerningarne, som blefvo så ödesdigra, ty de voro Gustaf Wasas tecken. Och vid skiljovägen emellan tidehvarfven, i Gustaf Erikssons frihetskrig, är Stockholm medelpunkten. Den strid är hård och stadens nöd förskräcklig, hungern härjar**), men platsens styrka bevisar sig i det att svenska folket måste kämpa i tvenne hela år att öppna Stockholms portar, och hvad det betydde, att dessa portar ändtligen blefvo öppnade, betygar sig deraf att, när omsider detta hade skett, var frihetsverket färdigt. Nu hålles ett konunga-intåg. Det är Gustaf

---

*) Den urkund, som innehåller domen öfver Gustaf Trolle, är daterad Stockholm den 23 november 1517, tryckt i *Handlingar rörande Skandinaviens Historia*, T. XXIV, s. 94—98.

**) Jfr MURBERG, *Historiska anmärkningar om Stockholm näst före och under sista danska regeringen i Sverige*, tryckt i *Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akad. Handl.*, T. IV: 117.

Wasas. Det gamla är förgånget, ny är tiden vorden, nytt skall Sverige blifva, ny konung stiger på sin thron, förnyad kungamakt med honom, ny frihet i Sveriges land, för herre och för bonde, och Sveriges rike har en hufvudstad, ty nu är Stockholms skickelse fulländad, dess uppfostran är gjord, man frågar icke längre: hvar är Sveriges hufvudstad?

Och denna stad var svensk. Detta borde ej behöfva sägas om en stad i Sverige, minst om hufvudstaden; men sådant hade tidens art och lynne varit, att denna sak ej alltid hade varit afgjord. Der hade funnits ett inflytande af främlingar, alltid ösvenskt, understundom med verklig fiendskap emot den svenska karakteren, och så mäktigt, att det hade gifvit åt staden, som dock låg i Sverige, en ställning såsom skulle den utgjort en af Tysklands Hansestäder. Saken har sitt sammanhang med tidens allmänna förhållanden.

TVå ibland Europas länder voro de, med hvilka Skandinavien befann sig i närmare förbindelser än med något annat land under medeltiden. Det ena utgjordes af de brittiska öarne, det andra var Tyskland. Förbindelsen med Britannien tillhör förnämligast de äldre tiderna, förbindelsen med Tyskland de senare. Vikingalifvet förband de skandinaviska länderna med de brittiska. Djupare än någon annan.

del af Europa grepos dessa öar af vikingavåldet, men färderna åt denna sida rörde mera det danska och det norska folket än det svenska. En annan förbindelse med England var den, hvilken sedermera utgick ifrån detta land med kristendomen, och detta inflytande angick Sverige i betydlig mån. Förbindelsen med Tyskland åter tillhör den tid, då barbariet icke längre fördes ut ifrån Norden, men bildningen, äfven på andra fält än religionens, fördes dit ifrån länder som tidigare än de nordiska hade blifvit den ny-europeiska civilisationens bärande mark. Tysk bildning och politiska begrepp, sådana som Tysklands ridderskap tänkte sig dem, trängde in i Sverige, och allra mäktigast var detta intryck på näringarnes, handelns vägar. Sveriges handel var tysk, ej blott en handel med Tyskland, men den drefs af tyska köpmän, och desse icke blott besökte Sverige såsom resande, men blefvo hemmastadde. Lifvet hade börjat röra sig med andra medel, med större än förut, men rörelsen var osjelfständig. De tyska städerna af Hanseförbundet herskade i Östersjön och öfver Sveriges största handelsplatser, Wisby och Stockholm. Saken må icke varit enstaka, den stod i sammanhang på nära håll med den makt, hvarmed Tyskland lade tunga händer uti Sveriges politiska förhållanden, då en tysk furste, konung Albrecht, kallades till Sveriges thron.

Hvilka bittra frukter skulle växa på det trädet, blef uppenbart i den olycksamma tid, då tyske borgare i Stockholm nedergjorde de svenske i Kjöpingemorden, och ibland tidens frågor till konung Gustaf var äfven den, huru Sverige skulle blifva fritt ifrån Hanseförbundets förmynderskap, — hvilket lyckades.

Historien om huru detta hade blifvit sådant det nu var ansluter sin begynnelse till Folkungaättens tidehvarf. Denna ättens furstar ingingo förbindelser med Tysklands riksadel, och på deras tid utbredde Hanseförbundet sin makt. Tänker man sig in i denna tidens karakter, så, när man vet att Sverige, redan delaktigt på en sida, den kyrkliga, af tidens nya lif, och färdigt att öppna sig för verldsålderns öfriga bildningsämnen, nu inträdde i nytt förhållande äfven i det som rörde handelns och näringarnes skick, kunde detta icke annorlunda blifva än att vägen visade till Tyskland, och de tyska städernas, kalle man det idoghet eller vinningslystnad följde samma väg till oss; och såsom rikedom är makt och nu förstärktes af en tidigare bildning och hvilken, derföre att den var äldre, hade hunnit längre på den framåt riktade banan, så blef inflytelsen utaf de främmande så mycket starkare, och Sverige mera tog än det förmådde gifva intryck. Och bättre port att tränga in igenom, än den nya staden vid Mälarsundet, kunde icke gifvas. Vål saknas mången

underrättelse man kunde önska sig, men näppeligen tviflar man att Stockholm, redan ifrån sin första ålder, blef tillgänglig för den tyska inflytelsen. Och så fattig denna tidens historia må vara, så är den icke alldeles utblottad på vittnesmål, att redan **BIRGER JARL** knöt band med Tyskarne.

Hans bref om handelsfriheter för Lübeck och för Hamburg finnas i behåll, och ett ibland dessa gifver oss en vink, att förbindelsen var ännu äldre; der talas om handelsfördrag emellan konung Knut i Sverige och hertig Henrik af Saxen, d. v. s. ifrån en tid, ett halft århundrade äldre än **BIRGER JARLS** *). Läser man dessa urkunder, så vill af deras uttryck synas, att **BIRGER** var den som sökte Lübeck, liksom han tog emot med välvilja den hand som räcktes ifrån Hamburg **). Huruvida han dervid tänkte på sin egen nya stad, det har efterverlden ej fått förnimma, men visserligen sluter sig denna del af **BIRGER JARLS** regent-arbete genom ett inre

*) *Dipl. Suec.* T. I, n. 846.

) Tvenne urkunder finnas efter **BIRGER JARL rörande förbindelsen med Lübeck, den ena är daterad Linköping den 15 augusti 1251 (*Dipl. Suec.* T. I, n. 850), den andra är odaterad (*Dipl. Suec.* T. I, n. 846). Brevet angående Hamburgs handel är några år yngre, dateradt den 20 juli 1261 (*Dipl. Suec.* T. I, n. 473) och ordalydelsen utvisar, att det härleder sig ifrån en af Hamburgarne framställd begäran att få komma i åtnjutande af samma förmåner som Lübeckarne innehade.

sammanhang till det företaget att han bygde Stockholm.

Vore här då må hända en afräkning att göra vid värderingen af BIRGER JARLS fosterländska karakter? Vill någon göra den frågan, så har BIRGER sjelf gifvit en del af svaret i det han har låtit se, att handelsfriheterna gåfvos icke åt en stad allenast, men åt tvenne. Vål var Lübecks makt och Hamburgs i grunden enahanda, men en viss täflan kunde dock finnas. Ej var der någon handlös öfverlåtelse af Sveriges förmån. Och man har dessutom en vink, att BIRGERS öga spanade äfven åt helt andra sidor, ty budskap vexplades med konungen i England om förbindelser med detta land*). Det är för öfrigt en sanning, som häfderna på många sina blad bestyrka, att mensklig vishet ej kan veta, hvilken frukt den sena eftertiden kan uppdraga ur den säd som såddes för den tidens bruk, som ännu lefde. Det händer att saker, som voro för sin tid ganska väl beräknade, så att man må kalla dem handlingar af vishet, dock blifva under andra, långt efteråt kommande tidsförhållanden lika olycksbringande, som i förstone de buro goda gåfvor. Så var det nu. Låter

---

*) Konung Henrik III:s i England bref med ett slags fullmakt för sändebud till Sverige, sedan BIRGER förut haft budskickning till England. Brevet är dateradt den 22 juli 1255. *Dipl. Suec.* T. I, n. 427.

man nemligen sin tanke tränga tillbaka igenom de sexhundra åren, som hafva gått, eller om man ställer sig vid Gustaf Wasas sida och låter föreställningen uppmäta blott halfva denna tidrymd och återkalla de tidsförhållanden, med hvilka BIRGER JARL arbetade, så må det varda klart, att det han gjorde var den tidens rätta fordran. Närmare, naturligare handelsväg kunde icke gifvas, ty det, som förelåg, var icke att välja, emellan en stor världshandelsvägar, — de voro ej så öppna som de nu äro, och Sveriges flagga var svag sedan den ej mera var vikingaflagg, — men frågan var att alstra ett lif som icke fans förut, eller att stärka det som var armt och ringa, samt införa Sverige på den bana, der odlingens frukter ömsesidigt skördades. BIRGER JARL kunde ej veta, hvilket ogräs skulle i en framtid skjuta upp ur samma mark, eller, om han tänkte derpå, — ty långsynt vishet kunde kanske ana ett och annat, — så var han ansvarsfri, då han vandrade i sådan riktning som för hans egen tid anvisade sig sjelf såsom varande den enda rätta. Två och ett halft århundrade efter honom skulle hafva flutit temligen förgäfvos, om ej Sveriges lefnadsskick, behof och ställning i förhållande till världen utanför hade blifvit något annat till sitt väsende än sådana jarlen hade sett dem. Då steg der upp en ny samhällsgrundläggare, och hans bana

måste gå i motsats emot **BIRGER JARLS**. Det kom af tidernas förändringar.

Men sedermera hafva åter nya åratals och nya sekler vandrat fram; gammalt är konung Gustafs minne; evigheten har uppsamlat mångt stort och ädelt lif, och glädjens, fridens, ärans budskap hafva vexlat med sorgernas och nödens, farornas och nederlagens i det tal, som ljuder genom häfderna om Sveriges hufvudstad.

Detta tal har handlat ej om Stockholm blott, men om Sveriges rike. Om nemligen det något skall betyda, att en ort är hela rikets hufvudstad, så måste följderna blifva, att mycket af det viktigaste är vid denna orten fäst, så att i en viss mening landets historia blifver hufvudstadens. Går man omkring i Sveriges rike och söker skådeplatserna för gamla hjälte- eller snillebragder och för sådana tilldragelser, som sätta färg på Sveriges historia, så finner man dessa saker fördelade på våra särskilda landsdelar; men det skulle vara ett undersamt förhållande, man kan säga missförhållande, om det ställe, der våra konungars borg är bygd och svenska folkets ombud hafva plägat utöfva sitt lagstiftarekall, icke skulle vara på minnen det rikaste och i bestämmande inflytelser det starkaste, såsom också följderna af gemensamma öden måste kännas med ett särskildt eftertryck i den del, der det helas lif

är mera samladt, än på andra ställen. Den historien, som täljer Stockholms öden, blandar sina skildringar beständigt med sådana som äro allmänt svenska.

Kastar man en blick tillbaka öfver hela tidrymden ifrån BERGER JABL till konung Karl XV, så mäter man en rymd som förefaller lång, men detta kommer blott deraf, att menniskolifvet, den enskilda människans, är så kort, men denna tidslängd, sexhundra år, är ringa ibland sekler, ibland årtusenden, som jaga det ena det andra framåt, ur lifvet, ur världen, ur handlingarnes bränningar, till döden, till domen, till evigheten. Den historia som finnes, d. ä. den som handlar om det redan nu förflutna, är ett ganska inskränkt vetande i bredd med den historia som skall komma att finnas, den som skall samla de seklernas skickelser, hvilka skola blifva vår eftertid. Den historien skall icke blott blifva längre genom tidernas utsträckning, enär den får beständigt nya tider att lägga till dem som redan äro förflutna, men den skall äfven blifva kallad att omfatta inom hvarje tidrymd ett rikare, ett mångsidigare och på hvarje dess sida konstigare utveckladt lif. Det är ett intryck, som den historiska betraktelsen vill göra, om man jemförer vår tid med vår forntid, att menskligheten stiger med starkare steg, med hastigare; rörelsen hvälfver sig fram eller till-

baka med väldigare medel än fordomdags. De verkande krafterna äro flere än förr, och deras makt svårare att beräkna, ty jordens folkslag sammanhänga med hvarandra mera än någonsin fordom, och inflytelser, som begränsades af hafven och bergen, sträcka sig nu med ilande fart rundtomkring jordklotet. Och man kan icke annat se än att detta förhållande skall komma att fortfara med stigande makt så länge Försynens tålmod tillåter människornas verld att äga bestånd. Men derföre är det ännu i dag så omöjligt som det någonsin har varit, att ana hvad framtiden kan gifva eller hvad den kan — det Gud förbjude! — beröfva oss. Vi veta något litet, hurudant Sverige var på BIRGER JARLS tid, och Stockholm i sin första ålder; och när vi se hvad så det ena som det andra, nu har blifvit, hvilka omätliga förändringar har ej tiden gjort? Tänka vi oss nu, att tider kunna komma, då våra dagar hafva sjunkit så djupt som dessa gamla tider hafva sjunkit undan oss, och hvarföre icke ännu djupare? — ty det är oss ju ej förmenadt att föreställa oss icke århundraden blott, men årtusenden af ett ständigt lefvande lif för Sveriges rike och för Stockholms stad, — om vi tänka oss detta och göra oss den frågan, hurudant skall Stockholm då vara, så vänder tanken obesvarad tillbaka, vore den ock eljest den mäktigaste att sänka sig ned i de menskliga

sakernas väsende, så djupt som någon mennisko-andē förmår. När man vet t. ex. hvilka snäfvva gränser omslöto det äldsta Stockholm, och när man nu betraktar gatornas rader, som breda sig ut der skogen växte, och en bildad mensklighet, som rörer sitt hvimlande lif der ingen liknelse fans till en stad, och när man räknar fartygens antal, som utbyta ländernas alster, och när man vandrar igenom den konstskickliga fitens verkstäder, och när man besinnar det andliga lifvets rörelser, bildningsanstaltternas mängd och omfattning, och alla dessa offentliga inrättningar för samhällsordningens förkofran och vård, och välgörenhetens storartade verk till den sjukes hjälp, den värnlöses beskydd, och huru ringa allt detta fordom var och huru det har vuxit och växer beständigt, och när man försöker att tänka sig åter igen sexhundra år och ännu flere verldsåldrar under det att mensklighetens lif dock aldrig står stilla, och man frågar: huru långt skola vi komma?... då sjunker tanken vanmäktig, inbillningskraften hejdar sin flygt, den förmår icke en gång att skapa ett irrsken.

Men en sak veta vi: att under den tid, som gick, har Försynens hand varit huld öfver Stockholms stad. Vål hafva onda dagar vexlat med de goda, här har varit sorg och strid och nöd, men den bitterheten har varit de tuktande pröfningarnes

kamp, och välsignelsen har återvändt. Ifrån sådana förstörelsens hemsökelse, som kasta utvecklingen alldeles bort ur sin bana, har Stockholms stad, liksom Sveriges land, varit förskonad. En sak må vi särskildt minnas, att medan vi hafva varit ett öfvermåttan krigiskt folk och derföre äfven lidit obeskripligt af den nöd som kriget föder, och vår historia framställer jemte segrarnes praktfulla bilder äfven nederlagens gräsliga förderf, hafva dock aldrig fiendtliga skaror trampat vår hufvudstads gator*), och intet annat standar än det svenska har varit rest vid den konungaborg, som Stockholms stad har sig anförtrodd att bevaka. Makter finnas, större än vi, uti Europa, som ej kunna prisa den lyckan. Till välsignelsens minnen knyter sig gerna hoppet. Framtiden möta vi med bäfvande vördnad för en evig verldsstyrelses oberäkneliga rådslag, men äfven med frimodig tro, att samma allmaktens huldrika hand, som har hvilat öfver fädernas stad, skall vara stark öfver barnens, ifrån ålder till ålder.

Men hoppets rättighet hvilar på trohetens pligt. Den lott, som är Stockholm beskärd, att vara hela Sveriges hufvudstad, gifver åt denna ort en egen

---

*) Striderna i Stockholm vid slutet af konung Albrechts tid voro borgerliga strider inom den svenska staten, och på enahanda sätt torde vara tillåtet att äfvenledes betrakta förhållandet på Kristian Tyranns tid.

ställning. Dess krafters förkofran är icke blott en tillväxt i Sveriges, på samma sätt som hvarje annan ort, som växer lyckosamt; men hufvudstadens karakter äger en omedelbar, en allmän vigt för hela landet, ty der är dock platsen, hvarest landets särskilda bildningsarter sammanträffa och alla svenska krafter nöta sig emot hvarandra i en mera mångsidig vevverkan än som på något annat ställe kan finnas, och inflytelser gå ut derifrån af olika slag, åt alla sidor. Men om deraf följer hufvudstadens rätt att med nitälskande omsorg af svenska folket vårdas, så följer äfven pligten att med trohet bära upp den dyra kallelsen.

Och att den troheten kan varda satt på prof, det hafva Stockholms minnen lärt oss, och det är icke troligt att eftertiden skall upphöra med den undervisningen. Så oafbruten har ej lyckan varit, ej så oförnuftig hennes gunst, att den icke lemnat rum för varningar, som lära, att mycken outtröttlighet i arbetet, — och den håg, som älskar det allvarliga i lifvet, men begränsar nöjets njutningar, — och enighet och mod, ej blott det mod, som stormar fram, men äfven det, hvars andra sida heter tålmod, det sinnelag, som mäktar bära bördan och ej drager sig tillbaka för försakelsen, — och bildningskärleken, som odlar andens lif, att det icke domnar i sinnlighetens vekliga famn, — samt verksamt nit för

allmänt väl med sansad eftertanke och med aktning för all beståndande rätt, — korteligen: alla egen-skaper, som bilda en ädel samfundsanda, äro alldeles nödvändiga, för att staden må ej blott stå qvar, men stå i sådan ställning som den rätteligen äga bör. Hade Stockholms lif varit motsatsen af allt detta under hittills flyddä tider eller under den tid som är på väg att fly, då vore Stockholm icke hvad det är. Och huru mycket tiderna än må förändras, de djupa grunderna för allt sedligt lif blifva dock orubb-liga, sådana de varit ifrån verdens början, och ur deras urgrund flyter enda källan, der folk och stater dricka helsans friskhet. Det ligger i hela arten af vår samtids bildningsskick och samhällslif en trängande uppfordran att hålla denna källa ren, ty alla mensk-liga krafter äro mera lediga, än de fordom voro, att sjelfva bestämma riktningen utaf sin verksam-het; band, som lågo tvingande på lifvet, hafva brustit eller blifvit lösare, och det synes icke att de arta sig att åter igen tillhopadragas; der ligger då en omätlig vigt derpå, att dessa krafter måtte ledas af den ande som är sanningens och hvilken, för att kunna vara sådan, söker sin näring i en fast och grundlig, ej blott på ytan lekande, men själens hela väsende genomträngande bildning.

Ju högre platsen, ju större kallelsen är, desto mäktigare ljuder denna fordran. Här går en dubbel

flod af verkande inflytelser. Sådant landet är, sådan blifver hufvudstaden, ty dit samla sig ur landets alla delar krafterna, och af roten kommer trädet; men här gäller ock en återverkan: kraften, bearbetad, sprider sina frukter.

Så binder sig ett band, vi hoppas oupplösligt, emellan Stockholms stad och allt Sveriges land. Och vill man se en sinnebild af den föreningen, så blicke man med vördnad upp till ärestoden, hvilken Stockholm reste på Riddarholmens plats åt honom, som gaf staden lif och åt Sverige den dyrbara gåfvan. Men icke den allena, ty detta är besinningsvärdt, att Stockholms upphofsman var också en af dem som i de viktigaste delar gifvit riktningen åt Sveriges samhällsordning. Från tvenne sidor talar **BIRGER JAELS** åminnelse: — i lagarne, dem han stiftade, och i staden, den han bygde.

Den minnespenning, Akademien innevarande år låtit pregla, äger till föremål skalden JAKOB FRESE. Då hans bröstbild saknas, framställer skådepenningens åtsida hans namn, omgifvet af en lagerkrans, med deromkring tecknade ord: *Fama non facies posteris manet* (hans rykte, ej hans bild, går till efterverlden). På frånsidan ses en man i forntidsdrägt, sittande, med blicken riktad uppåt, och spelande på en Davidsharpa. Omskriften (ur Horatius): *Præsentia numina sentit* innebär, att han erfor gudomlighetens närvaro. I afskrifningen läses: *Vox candida desit MDCCXXIX* (hans rena stämman tystnade 1729).

Enär Frese var bördig från Finland, kallande sig »Wiburgensis», har Akademien, såsom en gärd af svenska vitterhetens förbindelse till det gamla brödralandet, egnat universitetet i Helsingfors ett exemplar i guld af ifrågavarande skådepenning.

Minnesteckningen öfver Frese, författad af Akademiens frånvarande ledamot herr LJUNGBREN, upplästes af kanslern, hvarmed sammankomsten slutade.

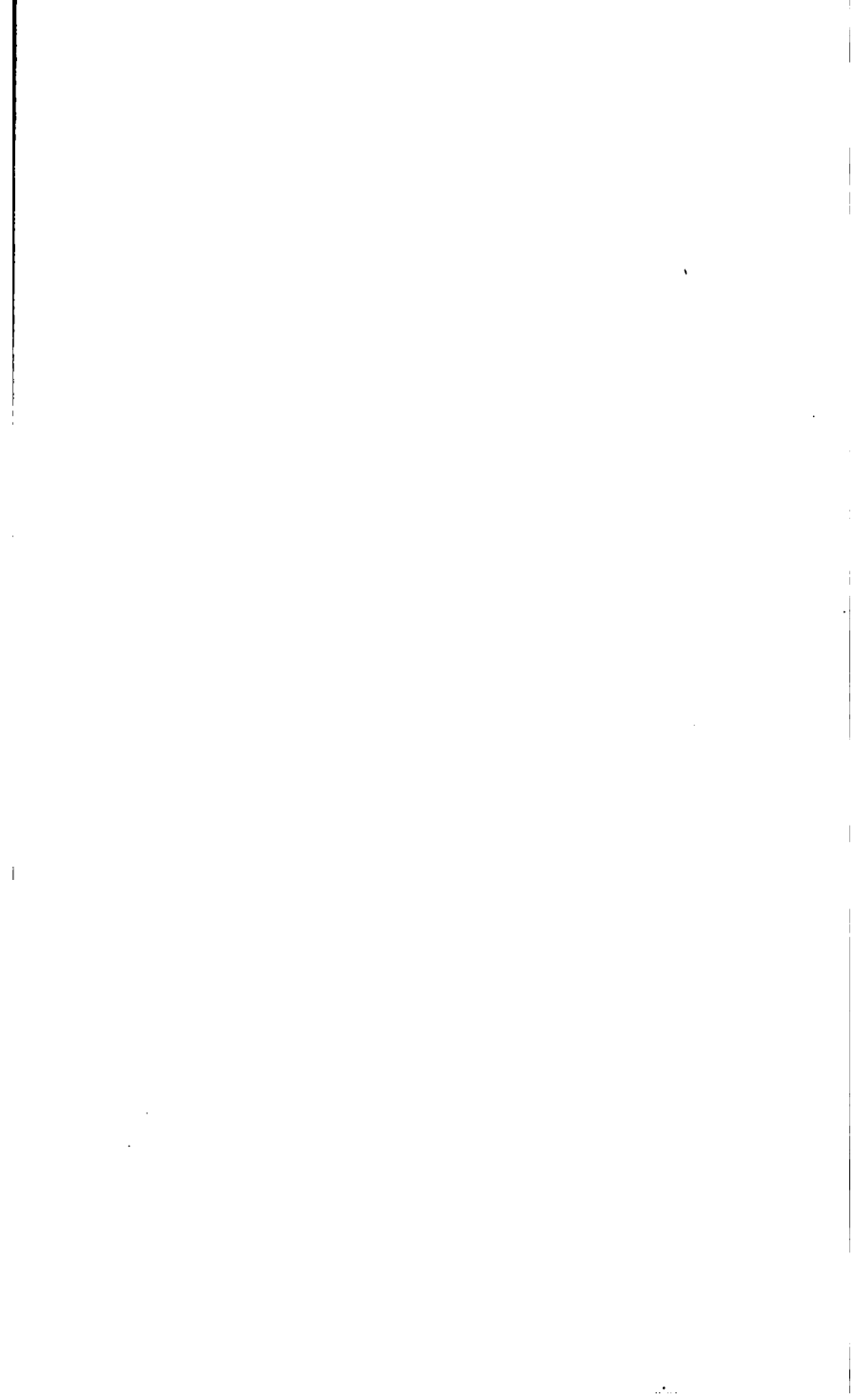
MINNE

AF

SKALDEN

JAKOB FRESE

Hvad förflutna tider oförtjent satt undan i glömskans skrymslen, hörer efterverlden till att uppställa på dess rätta plats. Det är en sådan pligt Svenska Akademien i dag uppfyller, då hon till föremål för årets minnesteckning utsett skalden JAKOB FRESE. Under larmet af Sveriges sammanstörtande stormaktsvälde, under ifvern att rädda hvad räddas kunde, och under arbetet på uppförandet af en ny samhällsbyggnad, gaf man sig icke tid att lyssna till de klagande ljuden af en enslig sångare. Men sången har öfverlevvat tidens stormar och tidens oro, och då en forskare från våra dagar på sin vandring genom de flydda tider åter hörde henne klinga, stadnade han förundrad öfver hennes melodiska ljufhet.

En skald från början af förra århundradet kan icke utan obillighet mätas med den måttstock, som nutidens vittra utveckling erbjuder. Det gifves intet snille, äfven det yppersta, som icke i sina verk förräder att det är ett barn af sin tid; det gifves icke heller något snilleverk, som icke bär spår af att härröra från en i sin omfattning begränsad förmåga, huru utomordentlig denna än kan

synas. De brister, som vi äfven i det bästa upp-
daga, äro den menckliga storhetens oeftergiffiga gärd
åt det ändliga. Gäller detta om de bästa, huru
mycket snarare då om dem, som i vitterhetens häf-
der intaga en mera anspråkslös plats.

FRESE tillhör vår nyare skaldekonsts första bild-
ningsskede, den tid, då hon ännu i så väsendtlig
mån var upptagen af de förarbeten som voro nödiga
för vinnande af skön form.

Vår, liksom de flesta europeiska länders, vitter-
het har sin upprinnelse i de tillstånd som grun-
dades genom ett stort kulturkrig: ett af dessa krig,
hvilka befordrande gripa in i folkens odlingsarbete.—
Hvem känner icke Perserkrigens betydelse för gre-
kisk konst, vitterhet och vetenskap? Hvem vet icke,
att först efter de medborgerliga fejdernas slut fram-
trädde Roms stora skalder? Trubadur-poesien blomst-
rade efter korstågen, och det välstånd, som verk-
ningarne af dessa tåg framkallade i Italien, väckte
der poesien till lif; engelska dramat fick sin rikaste
utbildning sedan kriget mellan de båda rosorna upp-
hört; efter ett århundrade af väldiga ansträngningar
och hjeltedater slog spanska poesien ut i blomma;
religionskrigen och *Fronden* gingo före den franska
litteraturens världsherravälde, och från sjuåriga kri-
gets slut räkna Tyskarne början till sin klassiska
litteratur. Sådana krig äro stormar, som rensa luften.

Trettioåriga kriget var vårt kulturkrig; det bragte oss i beröring med det öfriga Europa och tillförde oss rika bildningsämnen. GEORG STJERNHJELM framträdde, och med riktig blick för det första nödvändiga lade han sig synnerligast vinn om formutbildningen. Hos Grekerna och Romarne fann han mönstren, och att forma modersmålet efter det klassiskt bildade örats fordringar blef hans stora uppgift. I enlighet med de genom protestantismen herrskande åsigtter såg han poesiens högsta mål i utbredande af fromma och kloka lefnadsåsigter, ehuru väl han på samma gång både visste och visade att ett godt och manligt skämt icke illa klädde hans sångmö. Hans efterföljare, honom alla underlägsna i snille, fullföljde den riktning han anvisat och skrefvo lärodikter eller skämtade allt efter hvars och ens fallenhet, men under fortsatt arbete på språkutbildningen. Samtidigt röjer sig äfven en annan riktning, som, med anknytande till de vexlande versformerna i Stjernhjelm's baletter, stälde sig den italienska poesien till mönster och, i motsats till det prosaiskt torra i det sedolärande allvaret och det stundom osmakliga i skämtet, sökte att med sinnrikhet i uttrycket förena en större innerlighet i känslan, dervid mer eller mindre närmande sig herde-idyllen. Men för båda skolorna, om man så vill kalla dem, är formens utbildning hufvudsak, och detta

förhållande äger rum under hela den svenska krigar-
ärans tidevarf, hvilket, genom en tjuguarig fred af-
deladt i tvenne hälfter, sträckte sig in i de första
årtionden af adertonde seklet. Man lägge framför
sig nästan hvilken dikt som helst från denna tid,
och man skall i den alltid påträffa spår efter skal-
dens kamp med det obändiga språket. Man för-
vånas mången gång öfver hans djerfhet att våga sig
på de svåraste och mest invecklade versformer, såsom
sonetten, sestinen, den åttaradiga stansen, och man
måste ofta undra öfver den jemförelsevis stora fram-
gången; men de metriska hårdheterna, de tvungna
satsbyggnaderna, de hårdragna rimmen bevittna
det ännu oböjda språkets spänstiga motståndskraft,
liksom de omvändt intyga den poetiska kraften hos
dem, som emellanåt icke utan framgång tvungo det
att återgifva tankens klarhet och känslans skift-
ningar. Det var en tid af poetiska öfningar, det
var den svenska poesiers läroår.

Vårt ämne förer oss närmast till att kasta en
blick på denna poesis tillstånd vid tidskiftets ut-
gång, den tid, då Karl XII förde sina tappre på
sagolika äfventyr öfver Europa, och med det ädla
hjeltesinnets styrka och viljefasthet kämpade mot
lömskheten och afunden en förtviflans kamp för
upprätthållande af fosterlandets höga ställning bland
de europeiska makterna. En sådan tid kunde svår-

ligen vara gynnsam för poesien. Ämnen saknades icke; dermed försåg Karl skalderna rikligen. Men poesien uppbars icke af det allmänna intresset; detta var riktadt utåt, och utåt voro äfven nationens bästa krafter riktade. Och när slutligen segerarna byttes i nederlag och farhågorna växte, saknades helt naturligt det sinneslugn, den andens frihet, som diktens glada lekar kräfvade.

Dock kan man icke derföre på denna tid tillämpa satsen: »vapnens gny bringar sånggudinnorna till tystnad». Skalder funnos tillräckligt. FRESE skriver:

»Poeter snöga ner och växa nu som svampar»^{*)}.

Men ingen var som förmådde svinga sig upp till jemnhöjd med händelserna. Och det kan svårligen förnekas, att jemförd med den föregående och ännu mera med den efterföljande tidens poesi är poesien under denna tid ganska torftig.

SPEGEL, redan öfver 50 år gammal vid Karls thronbestigning, skref sedan dess endast sitt »Tillslutna» och »Återvunna Paradis», dikter, hvilka icke bidragit att höja hans skalderykte. ARRHENIUS hade tystnat. LEYONCRONA, som dog af grämelse öfver slaget vid Pultava, hade under senare delen af sitt

---

^{*)} *Andlige och Werldslige Dickter, författade och i ordning sammanbragte A:o MDCCXXIV af JACOB FRESE. Stockholm 1726. Werldslige Dickter, s. 47.*

Hf icke sysselsatt sig med poesi; likaså hade LILJENSTEDT, upptagen af tjenstebestyr, med seklets ingång hängtt upp sin lyra. GRIPENHJELM, ROSENHANE, VEXIONUS och LUCIDOR voro döde; KOLMODIN och KARL GYLLENBORG*) tillhöra en senare tid.

Bland de skalder, som i egentlig mening kunna räknas till Karl XII:s tid, intager DAHLSTJERNA ett framstående rum genom sin visa om »Konungen och Herr Peder», hvilken, oaktadt det sökta i efterbildningen och det opoetiska i allegorien, dock säkerligen är det yppersta qvåde, som denna tid diktade Karl till ära. OLOF GYLLENBORG har i några sånger med vårdad form stundom lyckats att gifva en lyrisk lyftning åt den fromma betraktelse och det trohjärtade allvar, som utmärka hans sångmö. RUDEEN, torr i sina utförligare dikter, har gjort många lyckliga grepp inom den rena lyriken. Sorglös och glad utförde RUNIUS sina rimmade slängpolskor, och SOFIA BRENNER, »hedersgumman», satt fryntlig och utspann långdragna prosaiska vershärfvor. Icke utan qvickhet diktade HÖLMSTRÖM och WERWING, synnerligen den förste, men någon större betydenhet som skalder hade de icke, lika

*) GYLLENBORG skref visserligen under sitt vistande vid universitetet några tillfällighetsstycken, och besjög 1701 i ett kort poem segern vid Narva; men hans för vår vitterhet betydelsefullaste verksamhet är hans dramatiska, och denna börjar först på 1720-talet.

litet som den platte, didaktiske GEISLER; för att icke tala om sådana sedolärande versfabrikanter som GRANATENFLYCHT, BROMS, v. BROBERGEN, och andra.

Ett af de utmärkande dragen för denna tids poesi är dess lifliga deltagande för allt som rörde fosterlandet, ehuru väl detta mindre rörde sig i den poetiska hänförelsens styrka än i valet af ämnen. Om än i matta toner, uttalade dock skaldekonsten hvad som lefde i folkets hjertan, sjöng dess glädje och sorg, dess förhoppningar och förtviflan. Knapast är det någon af skalderna, som icke af konungens bedrifter eller skiftesrika öden funnit sig manad att gripa till lyran. Och dessutom äger man fosterländska dikter både af män, hvilka på helt andra områden af vår litteraturhistoria skapat sig ett namn, som ock af sådana, om hvilka denna historia ingenting har att förmäla*).

*) Slaget vid Narva besjöngs, utom af DAHLSTJERNA, äfven af OLOF RUBBECK, KARL GYLLENBORG, WERWING, EKEVALL, WESTER, HEDENGRAHN, samt af ännu ett par anonyma skalder. Öfver drabbningen vid Pultusk och eröfningen af Thorn skrefvo WIDEBECK och LUNDH. Med anledning af konungens frånvaro i Turkiet diktade A. STORBÆUS, LINDER och BJÖRKMAN. Konungens återkomst till Sverige helsades med nästan lika stor fröjd som Narvaslaget; OLOF GYLLENBORG skref ett par qväden, och ANDREAS RYDELIUS, FRESE, DALEEN uppstämde glädjesånger. Vid Karls graf klagade OLOF GYLLENBORG, FRESE och DAHLSTJERNA. Dessutom hafva HOLMSTRÖM, GEISLER, RUNIUS, RÜDEEN skrivit till Karls ära.

För öfrigt utgjordes tidens poesi af graf- och bröllops-dikter, af en och annan kärleksvisa, men framför allt af moraliska betraktelser. Vål voro dessa senare ett arf från förra seklet, men i tider af djup oro är det icke ovanligt att poesien med förkärlek upptager dem. Den uppskakade själsstämningen söker och behöfver en hållpunkt i religionen och sedligheten för att återvinna sin jemn- vikt. - Det är ock under sådana förhållanden mindre underligt, om förståndet inkräktar på fantasiens område, och dikten kommer att sakna pregeln af fri ingifvelse.

En skald fans dock, som, ehuru äfven han i religion och sedolära såg poesiens högsta innehåll, stundom lyckades att omsätta detta innehåll i poetisk form; en skald, hvars dikter allt emellanåt hafva den klang i tonen, som visar att de sprungit fram ur hans själs innersta. Denne skald är JAKOB FRESE.

Om hans lefnadsöden känna, vi ingenting annat än hvad hans dikter tillfälligtvis meddela oss. Han liknar deri skogens fria sångare, till hvars slag man lyssnar, men ser icke grenen, på hvilken han sitter, känner icke nästet, ur hvilket han flög ut. FRESES sånger bevara åt oss hans fromma tankar, hans rena känslor; vi kunna i dem läsa om hans många

lidanden och hans få fröjder; men om hans yttre förhållanden hafva de föga att förtälja.

Han var född i Viborg den 21 augusti 1691*). Föräldrarne dogo tidigt. »O, I mine käreaste föräldrar», utbrister han, »efter den Högste eder mig ifrånskilt i de spädare åren, måtte det dock nu honom icke obehagligt vara, om jag edert stoft och aska vördar och välsignar». Ett testamente hade han fått af fadern, hvilket visar att fromheten var inom familjen ärftlig. »När min fader dog», säger han, »lemnade han mig dessa korta lärdomar till arfs: Käre son, frukta Gud, så skall dig aldrig fattas en fader i himmelen; älska din nästa, så skall lycka och välsignelse blifva dina vissa vedergällnings-män». Han hade flera syskon, af hvilka en broder, Hans Frese, blef köpman i Stockholm; de öfriga synas hafva qvarstadnat i Viborg**). FRESSES förste lärare var rektorn i Åbo katedralskola Andreas Degerman***).

---

*) I sitt riddarhustal med anledning af Karls återkomst från Turkiet nämner FRESSE Viborg som sin födelsestad. Uppgiften om födelseåret är hemtad ur COLLANS *Poetisk läsebok*, Helsingfors 1864.

***) I verserna vid Hans Freses bröllopp talar han om sina »fångna syskon», men hoppas dock att de denna dag skola vid sitt ris

»Af glädje på de fångnas vis
Sin' händer klappa samman».

***)) »Någre Poetiske Samblingar, författade af Jacob Frese och igenom Trycket utkomne Anno MDCCXXVIII». 4:o. Stockholm. S. 39.

Detta är den enda underrättelse man äger om hans ungdom. Osannolikt är icke, att han en tid tänkt att liksom brodern egna sig åt handeln; ett ytt-
rande i bröllopsverserna till handelsman Grill i Stockholm tyckes antyda detta*). År 1703, sål-
des endast 12 år gammal, inskrefs han vid Åbo akademi**). Efter universitetsstudiernas afslutande har han troligen genast begifvit sig till Stockholm och der gått in uti en af de sex expeditioner, hvar-
utaf konungens kansli då utgjordes. Det äldsta poem, som hans tryckta diktsamling åt oss bevarat, är från 1712. Det är framkalladt af en sorglig anledning: »en svår och häftig skälfvesot», hvilken detta är för första gången angrep honom och sedan nästan hvarje år vid vartiden återkom. Förgäfves anlidade han läkares hjälp; han var sjelf af den tro, att desse genom sina botemedel endast förvärrat det onda. Också gifver han på flerfaldiga ställen i sina skrifter luft åt sin harm öfver »oförfarna läkare»; i sina epigrammer och i sina »sedeläror» återkommer han ofta till detta ämne, ja en särskild fabel har han deråt egnat. Om somrarne besökte han helsobrunnar; så ser man af hans dikter, att han vistats vid

*) *Verldslige Dickter*, s. 61. Det heter der:

»En ädel afund») mig med harm och ånger söker,
Att jag ej armen böjt till eder rika plog».

**) COLLAN, a. st.

*) »Hic non invidia, sed æmulatio».

Fläckebo och Viksberg, på senare stället i juni 1714. Samma år erhöll han fullmakt att vara sekreterare vid amiral Lillies eskader. Att denna utnämning väckt afund bland hans kamrater, synes af en dikt, som han skrivit till dem, »som under missundsamhet stälde sig medömsamma öfver hans öde». Han beder dem deri icke frukta för hans skull, ty han vet, att, då han betror sig till Gud, går honom väl i lifvet och i döden. Emellertid tillträdde han aldrig denna tjänst; den blef nemligen för besparings skull straxt derpå af ständerna indragen. Under tiden hade FRESE gjort sig känd som skald; några af hans grafverser hade blifvit tryckta, andra dikter hade förmodligen, efter tidens sed, i handskrift gått man och man emellan. Om än hans anseende icke var så stort som RUNN och andra samtida skalders, var det dock tillräckligt stort för att förskaffa honom uppdraget att den 28 januari 1715 på riddarhuset inför »ett högt och förnämt samqväm» samt i närvaro af hertigen af Holstein och de kongliga råden tolka den allmänna glädjen öfver konungens hemkomst från Turkiet. Från och med denna tid började han ock att mera anlitas som tillfällighetsskald*). Redan i januari 1715 hade han af general-guvernören i Skåne, fri-

---

*) Hans äldsta tryckta bröllopsskrift är från år 1714. Af grafskrifterna finnas endast två som äro skrifna före det året.

herre Jakob Burenschöld blifvit kallad till handseker. Utan tvifvel var det hans helsotillstånd, som hindrade honom att genast tillträda denna tjenst, ty först på hösten 1715 reste han ned till Skåne. I början af år 1716 var han i Ystad och hade der nåden att till konungen få framlemnna ett nyårsqvåde. Den 1 juni 1716 tog Burenschöld afsked, och med honom lemnade äfven FRESE Skåne för att inträda i sin vanliga tjenstgöring*). Vistandet i ett sydligare klimat synes hafva haft ett förmånligt inflytande på hans helsa, ty under detta och de näst följande trenne åren var han fri från frossfebern. År 1719 inskränktes kansli-expeditionerna till tre. I den nyinrättade civil-expeditionen anställdes FRESE. Uti tryckningsprivilegiet till hans dikter af år 1725 kallas han »Cancellist i Vår Inrikes Civil-Expedition»; men ännu vid sin död fyra

*) Att FRESE haft förordnande att bestrida en sekreterareplats hos Burenschöld, synes af följande vers i tillegnan till B. af »Echo å Sverges Allmänna Fröjdeqvåde»:

»Guvernör i Skåne land,
Dit er nåd och namn mig kaller
Att, hvad gunstigt I befaller,
Sköta med min låga hand».

Att han verkligen vistats i Skåne vid sagda tid, synes af tvenne bröllopsqväden, skrifna i Malmö i mars och i april 1716. Han har dock icke nedrest förr än efter juli 1715, ty i början af denna månad qvad han vid handl. Grubbs graf i Stockholm. Likaså synes af tillfällighetsdikterna, att han på hösten 1716 åter varit i Stockholm.

år derefter var han yngste ordinarie kanslisten i denna expedition*). Troligen var väl hans svaga helsa vållande till denna tröga befordran; ty 1720 insjuknade han å nyo i febern, och ehuru sjukdomen de båda följande åren lemnade honom ro, blef han dock sedermera hvarje vår af honom hem-sökt. Synnerligast år 1724 var han hårdt sjuk; det var då han med döden för ögonen började samla sina skrifter, hvilka han indelade i andliga och verldsliga dikter. Af de verldsliga sångerna uteslöt han två tredjedelar, såsom icke värdiga att gå till efterverlden. Samlingen utkom dock först 1726, hvilket år han, enligt hvad han den 10 april skrifver, måst »hela året igenom hållas vid sängen». Samma år skref han sina »korta Sedeläror och Sede-tillämpningar**), emedan, »när sjukdom, sömnlösa och sjelfva döden trängt in till mig, har jag icke velat lemna mina tankar lediga, på det de icke skulle dragas till synd; utan heller öfvat och uppehållit dem i nyttiga tings betraktelser». Arbetet utkom 1726. Från denna tid tyckes han icke hafva haft mången helsodag. Under sina dikter från de följande åren skrifver han ofta att de voro författade

---

*) FÄHRÆUS, *Administrativ och Statistisk handbok*, s. 41. v. HENEL, *Det 1729 florerande Sverige*, s. 126.

**) »Kårta Sede-Läror och Sede-Tillämpningar, författade A:o MDCCXXVI. Af JACOB FRESE». Stockholm 1726.

»i sjukligt tillstånd». År 1728 utgaf han sina på sjukbädden upptecknade »Passionstankar»^{*)}, och samma år utkom hans sista arbete: »Någre Poetiske Samblingar»^{**}), i hvilka läses den slutsång, med hvilken han tager afsked af lifvet. Den sista skrift af honom, som kommit till vår kännedom, är ett på prosa författadt »Sorgetal» med anledning af brodern Hans Freses död den 27 juli 1728: »Ack, min broder, måtte jag dock hafva dött för dig», utropar han der. Men först det följande året gjorde ett slut på hans lidande; den 31 augusti 1729 vann han den bönhörelse, han så ifrigt efterlängtat, fick han »sofva sött i frid»^{***}).

Har FRESE af sin samtid icke varit högt uppburen som skald, så hafva dock icke de saknats, hvilka vetat att uppskatta både honom sjelf och

---

*) »Passions-Tankar eller Betraktelser öfver Wår Wälsignade Frälsares Blodige Pino och Dödskamp; under sjukligt tillstånd fattade af JACOB FRESE». Stockholm 1728.

) Dessa Samblingar (se sid. 279, not. *) sakna företal, hvarmed FRESES öfriga arbeten äro försedda. Förmodligen är det på grund deraf SONDÉN anser, att de icke af FRESE sjelf blifvit utgifna.

***) COLLAN, a. st.; uppgifver denna dödsdag. Förmodligen ligger FRESE begrafven på Maria kyrkogård, ty 1728 tillhörde han denna församling, hvilket synes så väl af grifteqvädet öfver dess kapellan Karl Kjellin (*Poet. Sambl.* s. 45) som af v. HENELS *Den nu för tiden Florerande Residensstaden Stockholm* (Sthlm 1728), deri FRESES adress uppgifves vara: »Hornsgatan midt emot kyrkan».

hans skaldskap. Detta intygas af de många lyckönskningsdikter, hvilka äro bifogade hans utgifna arbeten och af hvilka några ganska lyckligt måla arten af hans poesi. Men om man icke skulle vara benägen att tillägga dessa något vitsord, enär till och med hvarje akademisk afhandling från denna tid är till öfverflöd försedd med dylika, så förtjenar dock FRESES eget yttrande något afseende. I företalet till »Passionstankarne», då han från dödsbädden blickade tillbaka på sin tillryggalagda lefnadsbana, yttrade han till den »bevågne läsaren»: »Du har, som jag med hugnad förnummit, varit en bevågen uttydare af mine tillförene i trycket utgångne prof, antingen jag dem i bundna rader eller fritt skrifvesätt utgifvit. Och ändock jag icke törstar efter beröm, blyges jag likväl icke att derföre hembara dig min offentliga tacksägelse». Huru vidsträckt kretsen af dessa bevågne läsare varit, derom är svårt att nu döma. Troligen har FRESE varit främmande för den stora allmänheten, hvilken under denna stormupprörda tid känt sig mindre tilltalad af det ljufva och rörande, men också entoniga och starkt personliga i den Freseska dikten. Straxt efter hans död inträdde ett nytt skifte i vår vitterhet. Erfarenheten lærer, att det nya först tränger det närmast liggande i skuggan; så skedde äfven nu. Sjelfve DALIN synes knappast hafva känt till FRESE; åt-

minstone har han icke på honom satt något synnerligen stort värde. Under Gustavianska tiden var FRESE så godt som alldeles bortglömd; dess granskare affärdade honom med en axelryckning eller med ett skämt*). Det var först Fosforisterna, som åter framdrogo FRESE ur glömskans dunkel. Den känslö-innerlighet, som för honom är så egendomlig, måste helt naturligt på dem slå an; han var en med dem i vissa hänseenden befryndad natur, en romantiker från adertonde seklets början. SONDÉN har i första rummet förtjensten af att på FRESE hafva fäst uppmärksamheten, och genom utgifvandet af ett urval af hans dikter har han rest hans minne en vacker ärestod**). Sedan har ATTERBOM med varm kärlek mästerligt tecknat hans bild i galleriet af »Svenska Siare och Skalder»; dock äro alla de dikter af FRESE, hvilka der meddelas, af ATTERBOM mer eller mindre omarbetade.

Sjelf har FRESE tecknat sig och sin lefnad på följande sätt: »Se här min lefvernesbeskrifning: Jag har icke varit fri för menskliga svagheter, utan haft mina stora fel och brister; men lofvad vare Gud! när jag förlorat mig i synd, har jag igenfunnit mig i ånger. När jag någon förtörnat, har det hemligen

*) Jfr ATTERBOM, *Siare och Skalder*, II: 269—273.

***) *Valda Skrifter* af JACOB FRESE. Samlade och å nyo utgifna af P. A. SONDÉN. Stockholm 1826.

aggat mig. Enslighet har varit min ro och betraktelser mitt tidsfördrif. Vedermöda har gjort mig äldre än åren: ty sjukdom och kors hafva sig icke ifrån mig skilt. Sömlösa har gjort mig många bedröfliga nätter. Låkedom har bragt mig i djupare elände. Midt i min högsta bedröfvelse har jag dock ofta varit glad. Nu väntar jag döden och åstundar högeligen att lösas utur mitt ok. Frågar du mig vägen till min salighet? Jag vet ingen annan än Jesum Christum och honom korsfästan».

Samma bild han här för oss framställer, bilden af en from, undergifven, blid och tankfull yngling, nedtryckt af kroppsliga qual, men midt i bedröfvelsen ofta glad, samma bild återspegla äfven hans dikter. Men de uppenbara derjemte en djup och innerlig känsla, en varm fosterlandskärlek, ett lifligt natursinne och bidraga så att fylla teckningen. Har hans lynne af naturen varit böjdt för enslighet, och benägenheten dertill fått näring af hans sjuklighet, så har dock icke denna benägenhet gjort honom till en människoskygg verldsföraktare. »Jag har sund och helbregda varit», säger han, »jag har ock sjuk och skröpelig varit. I det förra tillståndet behagade mig verlden; i det senare lärde jag känna Gud». Under sina helbregda dagar var han en af den glade och godsinte RUNN umgängesvännen och synes hafva hyst mycken både tillgifvenhet och

beundran för denne skald. Vid hans graf (1713) klagade FRESE öfver sin egen och det allmännas förlust, kallande sig sjelf hans »högt förpligtade vän», och när RUNII dikter efter dennes död samlade utgåfvos, helsade FRESE dem med ett qvåde, som otvetydigt visar det höga värde han på dem satte. Men det poetiska vagabondlif, RUNIUS förde, stämde icke med FRESES lynne. Om han än blygsamt förklarade, att han, i jemförelse med RUNIUS, icke var värdig skaldenamnet, kände han dock djupt, att den grad af skaldegåfva, han erhållit, ålade honom förpligtelser både mot honom sjelf och mot hans kall. Han säger:

»Sen jag en gång vanan fått,
Och någon smak i konsten nått,
Den jag som helig sköter».

»Lättfärdiga och otuktiga dikter voro honom en styggelse», och i sin »Satiriske vers» vänder han sig mot de skalder, hvilka finna behag uti framställningar af den art, att

»Hvad eljest tuktigt är, måst dock lättfärdigt låta».

Men deraf följer icke, att FRESE var fiende till glädjen; en naturlig gladlynthet öfverensstämde tvertom med detta oskuldsfulla sinne, som ville alla väl; och i en dikt, som han kallar »Arbete med Ro och Hvila är Glädje», yttrar han, att om än Gud sagt, att menniskan skall nära sig i sitt an-

letes svett, skall dock detta ske »gladeligt». I sjelfva verket öfvergifver honom aldrig denna glädtighet, om den än med åren och tilltagande bekymmer ur annan källa tager sina glädje-anledningar. Var han förr glad åt världen, blef han sedan glad i Gud, och ur sin kärlek till honom hemtade han styrka att frimodigt möta plågorna. Det är denna midt i nöden outsineliga känsla af sällhet, det är denna själsfrid, hvilken förlänar åt FRESES dikter ett drag af rörande älskvärdhet, som ovilkorligen intager hvarje läsare med hjerta och fantasi.

GÖTHES ord, att skalden, han må göra hur han vill, ändå bringar endast sin egen individualitet i dagen, gälla i fullaste mått om den lyriske skalden. Det är också nästan endast sig sjelf FRESE bjuder oss i sina dikter. Icke våga vi påstå, att han var någon stor skald; men han var en ädel personlighet och tillräckligt mycket skald för att göra dikten till ett uttryck af denna. Ehuru han ganska väl kände både den tyska och franska poesien, från hvilken senare han äfven meddelar öfversättningar, slöt han sig dock närmast till de inhemska skalderna. Och det finnes knappast någon af de mera betydande bland dessa, hvilken han icke studerat och om hvilken han icke en och annan gång erinrar; ett par af hans dikter äro tydliga efterbild-

ningar efter äldre sånger*). Förhastadt vore dock att häraf draga den slutsats, att FRESE saknade egendomlighet. Han ägde en sådan, och den rätt kraftigt utpreglad. Utan att blindt sluta sig till någon af de på hans tid herrskande riktningar i poesien, förenade han dem båda och visste att åtminstone i sina bättre dikter till ett harmoniskt helt försmälta det religiöst-didaktiska och det idylliskt-känslofulla. Närmare betraktade, voro dessa riktningar endast uttryck för det som rörde sig på djupet af tidehvarfvets medvetande; de bildade den undångömda frånsidan af det uppoffringsstarka hjelte-

---

*) RUNII inflytande röjes i FRESES tillfällighetsdikter, men endast en dikt är skriven fullkomligt i RUNII manér: »Det oundvikliga öde vid N. N. Giftermål». FRESES »Den osälla Evigheten» är en temligen trogen efterbildning af LUCIDORS bekanta psalm: »O Evighet, din längd mig fast förskräcker». Om SPEGEL erinrar han något i sina psalmer, äfvensom en del sedespråk äro hemtade ur dennes »Guds Werk och Hvil». Här och der påträffas enstaka uttryck, som äro hägkomster från SPEGEL, DAHLSTJERNA, COLUMBUS, RUDÉEN: så t. ex. i Företalet till riddarhustalet, der han liksom DAHLSTJERNA ser i *Thalia* sin sångmö; eller *Verldsl. Dikter*, sid. 7, der Viborg framställes som en jungfru, liksom DAHLSTJERNA gör med Narva i sin bekanta visa. Någon gång är detta af FRESE sjelf angifvet, så t. ex. *Verldsl. Dikter*, s. 122. Ett par gånger har han skrivit på melodien af LAGERLÖFS Elisandra-visa samt än oftare begagnat versmåttet i COLUMBI: »Hvad är det åt, att jag mitt sinne qväljer»; men efterbildningar kunna dock icke dessa dikter kallas.

modet. Det är denna sidan af tidsandan, som i den Freseska sången tar poetisk form. Dermed är dock icke sagdt, att detta för FRESE själf stod klart. Enheten af de båda rigtningarne bildar grundtonen i hans väsende; men ehuru denna ton framträder i sången endast och allenast som uttrycket af hans personliga själslif, förnimmer man likväl deri äfven den sakta beledsagande klangen af en allmän stämning.

Många dikter har FRESE skrivit, uti hvilka han alls icke eller åtminstone icke synnerligen mycket höjer sig öfver de samtida skalderna. Han synes till och med haft svårt att i eget kött och blod förvandla ämnen, som räckts honom utifrån, och har derföre icke heller sin styrka i tillfällighetsdikten. Men der hans inre är lifligt upprördt, och der de toner, som i enskilda dikter klinga hvar för sig, samlas i en mild harmoni, der är FRESE fullt sig själf, der röjer sig det gedigna i hans skaldenatur. Enkelt, okonstladt, utan medvetande om sin egen skönhet lägger sig der hans inre verld i dagen, och i detta uttryck af verklig ingifvelse står han ensam bland sin tids skalder. Själen lyser omiskänneligen fram, och denna själfullhet adlar hans dikter och betryggar hans rätt till den hyllning en sen efterverld egnat honom.

Äfven diktens yttre form aflägger ett otvetydigt intyg om FRESES skaldegåfva. ATTERBOM anmärker med rätta i sin minnesteckning öfver COLUMBUS, att »språket var då en så hård och tillika så slaggblandad malm, att ingen, som ej kom utrustad med en verklig skalde-ingifvelse, mäktade derur framdana någon ens skenbar gestalt af poesi»^{*)}). FRESES språk är rent och fritt från främmande ord; men likalitet kan han som någon annan af hans samtida sägas vara mästare i språkets behandling. Äfven i FRESES bättre dikter förekomma hårdheter; tanken har svårt att vinna uttrycksfull form, meningen är ofta mindre tydlig, ordställningen tvungen, rimmen sökta, och för fyllnaden i versen använder han mången gång obrukliga ordformer. Likväl stod han med hänseende till formfulländning för sin tid ganska högt, ehuru han häruti af den nästföljande tiden vida öfverträffades. Men hvad FRESE förstod och hvori han äfven med sina efterföljare kan utvärda jämförelse, var konsten att ur språkmalmen framlocka den deri slumrande klangen och ordnatonerna till behaglig melodi. FRESES poesi är musikalisk, som all sann lyrik, och besitter denna egenkap i förvånande grad; man påträffar emellanåt allitterationer i hans rimmade hexametrar, men dessa äro icke efter någon bestämd regel använda, de

^{*)} Sv. Akad. Handl. XXIV: 293.

synas liksom framkomna af sig sjelfva, föreskrifna af välljudet. Kan FRESE icke alltid gifva sin känsla ett rent uttryck i orden; i versens välljud klingar hon merendels förnimbar.

NOVALIS, i vissa afseenden FRESES själsfrände, yttrar: »Sjukdomar utmärka människorna framför djuren och växterna; till att lida är människan född. Ju hjälplösare, desto mera mottaglig för moral och religion»^{*)}). Att sjukdomen på FRESE haft ett så beskaffadt inflytande, synes af hans eget yttrande: »i det sjuka tillståndet lärde jag känna Gud». Äfven hans dikter vittna derom; ty utom det att dessa, sådana som de nu ligga för oss, äro ordnade på sjukbädden, och han derföre, på få undantag när, ur dem uteslutit allt som icke öfverensstämde med hans dåvarande sinnesbeskaffenhet, så synes det varit hans sjuklighet, som, på samma gång den luttrade själen, äfven bidrog att gifva hans sånger uttrycket af öm vekhet, af försakande innerlighet. »Hans poesi», säger ATTERBOM, »är ett spegelglas, som har sjukligheten, plågan, dödsutsigten till folium, att fagra evighetsbilder må klara och skinande framstå»^{**)}). Man kan kalla FRESE en sentimental skald, endast man icke med detta ord vill beteckna en osund, falsk och behagsjuk känslsamhet. Öm och

*) NOVALIS' *Schriften*. Berlin 1826, II: 123.

***) *Siare och Skalder*, II: 239.

ren genomströmmar hans känsla nästan allt hvad han tänkt och diktat. Äfven då han vändas under plågorna och suckar efter döden, ligger det en så omisskännelig sanning i hela tonen af hans klagan, att man väl förmärker, det man icke här har för sig en skald, som i behagsjuk sjelfbeträktelse vill göra sig interessant för sig sjelf eller för andra. FRESSES dikt, är allvarlig som tiden sjelf; och denna förstod sig icke på en tom, flärdfull känslolek. Det är sant, dikten synes kanske stundom starkare åter spegla det kroppsliga lidandet än skönhetslärans lagar anse tillåtligt; smärtan synes under sjelfva sången famna sångaren med starka armar; men det intryck detta väcker, mildras genom åsynen af den ödmjuka undergifvenhet, hvarmed lidandet bäres, af den milda fromhet, som bildar den ljudbotten, mot hvilken de klagande tonerna återklinga. En sång, som börjar med de orden:

»Ack hvad ängslan utan tröst
Plågar mitt bekända bröst!»

slutar sålunda:

»Derför bort all klagoljud,
Fly, mitt hjerta, fly till Gud!
Gud är trösten för min själ;
Nu min sorg, min sorg farväl.»

Af FRESSES religiösa sånger stå några i nära samband med hans helsotillstånd, äro klagos-, böne- eller tacksägelsesånger, andra åter äro morgon- och

aftonpsalmer eller fromma betraktelser öfver andliga ämnen. Psalmerna äro väl icke fullt jemnbördiga med de Spegelska, men de utandas ett i Gud trofast sinnes bönesuckar med ett rörande behag och i enkla, rena toner. Utan all ord- och bildståt, i konstlösa vändningar, uttalar sig i dem en barnslig fromhet, en ljuf men vemodig känsla. Af samma halt äro de andliga betraktelserna. Än sjunger han i dem om sin »föرنöjlighet i Gudi», sin längtan att blifva förlöst från lifvets oro, och bjuder verlden med all dess fåfänglighet farväl,

»Ditt väsend' är dock idel färd:
O, usel den du håller snärd!
Farväl, du snöda verld».

Än afmålar han för sig den vinning, hvilken en salig död medför åt den trötte anden, och känner sig lycklig i hoppet derom:

»Hvad evigt väl! hvad tusen sälla fröjder!
O väntan, som min vissa salighet!
Ack! huru säll den så i Gud är nöjder,
Att han förut all fara trotsa vet».

Eller han grubblar öfver lyckans sällsamma lopp, undrar öfver hennes sätt att utdela sina håfvor, men tröstar sig dermed att Guds vishet är outgrundlig som det svallande haf.

»Säll den, som gör i Gud sig glada dagar
Och, fast han än har brist, ej nånsin klagar;

Säll den sig rik med litet skatta kan,
Han njuter helst hvad mödan honom räcker,
Sin törst han glad i klara bäcken släcker
Trots rike man!

»Så skall ock jag, hur sig min lycka döljer,
Om motgång mig, som skuggan ljuset, följer,
Dock syfta på min fröjd i himlens hof.
När våta sky'r drifs an af sunnanväder,
Straxt vestanvind den mörka luften gläder.
Gud vare lof!»

Hans vidlyftigaste religiösa dikt, de särskildt utgifna »Passionstankarna», skattar HAMMARSKÖLD högt och sätter dem öfver hans lyriska sånger. Men en fördomsfri granskning torde snarare gifva rätt åt SONDÉN, som väl föredrager dem framför fru BRENNERS och LILJENSTEDTS försök öfver samma ämne och medgifver att vackra *ställen* i dem icke saknas, men tillägger: »i det hela äro dessa tankar intet annat än passions-historien, uppblandad med hvarje-handa exegetiska, dogmatiska och polemiska anmärkningar samt satt på rim».

I allmänhet ligger det i yttringarna af FRESES religiösa sinne en älskvärd mildhet; man upptäcker icke hos honom något spår af ofördragsamhet eller af andligt högmod, icke heller någon dyster leda åt världen. Väl uppröres han vid anblicken af människornas ondska, vrånghet och tanklösa lätt-sinne; men derföre håller han icke jorden för ett mörkrets hem. Han gör ingen hemlighet af att

han glädes åt och njuter af dess fågring. Han längtar till en annan verld, men föraktar icke den, uti hvilken han dväljes; han älskar himlen, men »hatar icke lifvet».

Fromhet och skönhetssinne stå icke hos honom fiendtligt mot hvarandra, och idyllen förmäler sig gerna med hymnen. Han älskar att från betraktelsen af naturens skönhet höja sina tankar till naturens Herre. Det gifves en art af naturdikter, i hvilka naturens mångfald, skönhet och ordning skildras i den uttryckliga afsigt att tjena som bevis för Guds allmakt och godhet. Men en sådan prosaisk afsigt bildar icke utgångspunkten för FRESSES naturbetraktelse.

»Arla, då solen i höjd en morgon skinande blyste,
Och öfver högar och berg dess strålande anlete lyste;
Rätt då foglar och djur af vinterns långliga dvala
Väcktes och hördes om ann' uti skog och i markena tala;
Började mig dervid Guds under i tankarna rinna,
Som vi fjerran och när uti allt det skapade finna.
Ja, jag ville häraf hans lofs betraktande lära:
Ty de skapade ting förkunna Skaparens ära.

Det är vårmorgonens skönhet, som stämmer honom till andakt, och detta förråder sig äfven i den följande skildringen, deri han beundrande dröjer vid det rika vår-lif, som den nyvaknade naturen utvecklar. Men från detta går han öfver till rent andliga betraktelser, tagande anledningen af en bib-

lisk hågkomst — de herrliga skildringarna ur djurlifvet i Hjobs bok. Vid tanken på Guds allmakt »signar han till jorden med mattade vingar», men han besinnar åter, att Guds nåd och godhet sträcker sig lika vidt som hans allmakt, och han ser ett bevis derpå i allt det goda Gud förlänat meniskan. Men den menliga storheten, som han deraf ledes att betrakta, erinrar dock alltför lifligt om förgängligheten, för att icke tanken på döden skulle uppstiga. Vål gör han försök att måla dödens fasor, men alltför vål skymtar det igenom, att han i döden helst ser den vänlige befriaren, den, som är »själarnas helsa», och i en vemodsfull suck utsjunger han sin längtan efter den ort,

»Der de döde ha ro ipunder nattenes vingar»¹⁾.

Så sammansmälter hos FRESE kärleken till naturen med kärleken till Gud. Vål händer det understundom, att betraktelsen gör intrång på poesien; men äfven öfver de tomma, ofruktbara fläckarna gå den fromma känslans ljumma fläktar. FRESE har äfven diktat rena idyller, bland hvilka den är att nämna, uti hvilken han besjunger »Herde- och Landtlifvets ljuflighet»; likaledes brukade han att i sina så vål bröllops- som graf-qväden infläta natur-

¹⁾ *Poet. Saml.*, s. 12. »Betraktande af Guds Allmakt och Godhet, all Tings Fåfång- och Förgängelighet, Döden och den tillkommande Roligheten».

skildringar. Så är förhållandet med brudskriften om »Solens verkan i maj månad»; så i det grafqvåde, som han gifvit öfverskriften: »En herde klagar öfver sin herdinnas bortgång». Der heter det:

»Jag mins, när vi vår hjordar bette,
Der Enighet i lugna vikar ror,
Och nöjet i de låga hyddor bor;
Der menlös lusta djuren rette
Och vi had' nog i kärleks öfverflöd,
Att se det gräs, som blifva skull vårt bröd.
Mins hur vi löf och qvistar bröto
Och gräs i knutar sammanknöto,
Der bundo vi
Att sälla bli
I lyckor, oss till lycka,
Hvad himlen ville tycka.

»Men hur har tiden se'n oss hunnit?
Tänk, ingen dagg mer faller på den mark,
Och våra namn fins ej i trädens bark,
Nu ger jag hårda ödet vunnet.
Sjelf skogens foglar för de qvistar sky,
Der förr var sång, förr'n dagen börjad' gry.
Med skrämsel flägta vädrets vingar,
Och torkan blad och blommor tvingar;
All gröda der
Förbleknad är;
All förrig lust försvunnen
Och som en ström förrunnen».

Men de dikter, uti hvilka det religiösa, det idylliska och det elegiska förenade frambringa det renaste samljud, äro FRÈSES »Vår betraktelser under sjukdom», så som vi med SONDÉN kunna kalla de sänger,

dem FRESE från och med 1712 till och med 1728 diktade hvarje vår med anledning af sitt helsotillstånd. Utan att det legat i skaldens afsigt, bilda dessa sånger ett helt, utgöra de historien om en själ, som genom lidanden och pröfningar luttras till en nästan englalik renhet. De äro icke, som det blifvit yttradt, blott en »kedja af likartade och likformiga vår betraktelser»^{*)}; smärta och glädje, för tviflan och hopp, bitter klagan och tacksamhet höras om hvarandra, till dess slutligen allt upplöser sig i en from undergifvenhet. Under de fyra första åren gå dessa sånger på ungefär samma ton, endast att skalden till en början ännu lifvas af hopp om helsans återvinnande, ett hopp som dock med hvarje år tynar af. Han går bland de »löfbeklädda träden», hör än näktergalen, än lärkan påminna om vårens ankomst, men han kan icke taga del i den allmänna fröjd som fyller jord och luft; hans

»sorg, den flyttar till, när andras flyttar bort».

Ack! hade han lärkans röst och hennes lätta vingar, han skulle svinga sig upp mot solen och så klaga sitt ve, att den himmelska nåden ej utan tårar skulle se hans nöd. Men snart bytes klagan i förtröstan; han vill icke gå till rätta med Gud om sin plåga, den är af synden förskyllad; och finner han ingen lindring här nere, han vet dock hvilken den läkare är,

*) ATTERBOM, II: 236.

som kan skänka evig helsa. Så följa fyra år af förbättring. Nu jublar han af tacksamhet mot Gud; »vårens glada post», som eljest var ett vittne till hans sorg, »bär nu det glada båd, att vreden stadnat har», och han uppmanar all naturen att stämma in i hans lofsång. Rörande är att se hans nästan barnsliga ånger då han erinrar sig, att han ett år försummat att, som vanligt, i en vårsång bringa Gud sitt tackoffer. Han skyndar sig att godtgöra det försummade och skrifver så, med ett par dagars mellanrum, tvenne sånger, af hvilka den ena skall gälla för det föregående året. Efter en klagosång, som har mycken likhet med sångerna från'de första åren, följa derpå tvenne tack- och lofsånger, men med tacksamheten blandar sig en känsla af vemod, en bäfvande aning om stundande lidanden.

»Den väna jord är nu från vintrens fjettrar löster,
Och vårens ankomst qvåds af tusen glädjeröster:
Den hvita svan sig ned i öppna floden slår,
Och turturdufvans ljud man åter höra får.

»Ej! så är tiden att min själ sig hasta låter:
Min Gud! jag kommer nu med vårens ankomst åter,
Och bäst all jorden dig sin offerhyllnad bär,
Med lof och tacksamt ljud jag midt i hopen är».

Så börjar sången, men går straxt öfver i annan tonart. Hade han förut, under sitt sjuka tillstånd, klagat öfver att han ensam var född till sorg, då

allt annat i naturen fröjdade sig, så hade han nu lärt sig att känna rätta halten af all jordisk glädje; han vet nu, att den rätta fröjden ej kan väntas här nere.

Plågorna vända tillbaka med ökad styrka.

»Vi kastas af och till på världens vilda böljor,
Bäst solen syns oss blid, den vreda stormen följer;
Då jag mig tyckte sund och gladde mig deråt,
Stod plågan redo och mig stälde sitt försåt».

Nu är allt hopp om förbättring ute; döden är hans enda hopp; och med en nästan sjuklig längtan utmålar han för sig sällheten att lemna världen. Denna längtan stegras till otålighet under ökade plågor. Betraktandet af naturens vårfägring skänker honom ingen lindring, »ingen årsens tid gläder honom nu mera», och förtviflad utbrister han:

»Min Gud! hvi tänker du då icke på mitt bästa?
Jag usle ligger jemt i fjäderbojor tryckt.
Ack! fins dock ingen hjälp ell' någon undanflykt?»

Så klagar han två år före sin död, under det miss-tröstans mörker skymmer hans blick, — blicken som eljest i Guds outransakliga vilja varseblef sin säkra tröst. Samma otålighet andas äfven vårsången från år 1727, hvilken börjas med orden:

»Hur länge, gode Gud, vill du mig tröstlös låta?
I skyar, gifven regn, och hjälpen mig att gråta:
Ack! om förmedelst gråt jag hunne till mitt hopp,
Jag skulle ocean med tårar fylla opp».

Idel, idel natt äro alla hans år; han hade hoppats att få sofva i ro och der finna frid; men ännu dväljes han i kroppens fångsel, och plågas mera af tanken derpå, att han af döden blifvit besviken, än han fruktar för dödens grymhet. Dock, tillägger han:

»Solen alltid ej med mörka skyar går,
En gång, när Gud så vill, jag åter glädjas får».

Dessa ord bilda förspelet till den fridfulla stämning, som uppenbarar sig i hans sista vårsång. Intet knot höres der; den feberaktiga dödslängtan är förbytt i stilla undergifvenhet. Kampen är slut, och i sitt vunna lugn kan han åter glädja sig åt skapelsens skönhet. »Var helsad», sjunger han,

»der du re'n en ljufvig vår bebedar,
Du sköna näktergal, som än min ängslan skådar!
O, huru gläder mig din stämmas gälla ljud,
Helst jag uppmuntras att tillika prisa Gud».

Fängslad vid sjukbädden under »långsamma nätter», känner han sig midt under bedröfvelsen »ändock alltid glad». Han har mognat för himlen, och en salig frid har sänkt sig öfver den till ro i Gud komne anden.

»Jag fruktar döden ej, och hatar icke lifvet;
Men har i Herrans hand, i lif och död, mig gifvet.
I lif och döden jag till honom endast hör:
I honom lefver jag, i honom jag ock dö».

I dessa sånger träder FRESES egendomlighet klarast fram; de hafva spirat upp ur djupet af hans hjerta, och bära alla ursprunglighetens omedvetna fägring. Af liknande art äro de många sånger, hvilka han med anledning af sin sjukdom diktat, om än de sakna det alldeles egna behag, som vårsångerna vinna genom det ännu under vederbödan lifliga skönhetssinne, som nästan instinktlikt i naturskilddringarna söker sig luft. Bland dem påträffas dock flera af FRESES bästa dikter, såsom hans sång »Under en långsam och svår sjukdom», och hans vackra »Slutsång», hvilken återgifver samma undergifna och nöjda sinnesstämning, hvilken vi i den sista vår betraktelsen lärt känna.

Redan af det anförda synes det, att FRESE haft en afgjord benägenhet för betraktelser, liksom han ock, i öfverensstämmelse med sin tids uppfattning, såg poesiens högsta uppgift i framställandet och inskrifandet af nyttiga lärdomar eller moraliska sanningar. I allmänhet torde kunna sägas, att den svenska skaldekonsten, allt ifrån vår äldsta gnom-poesi ända till och med TEGNERS sentensrika dikter, älskat den sedolärande betraktelsen. Ett drag af tankfullhet spåras i den svenska sångmöns anlete. Det är långt ifrån att det med sann poesi är oförenligt; men ett vilkor är, att läran eller betraktelsen skall uppbäras af känsla och fantasi. I

FRESES bättre dikter är också detta förhållandet. Som näckrosbladen på vattenytan, ligga tankarna gungande på känslornas ström, och som dessa hänga de genom rötterna fast vid djupet. — Men stundom vinner dock förståndet en tryckande öfvervigt öfver känslan och fantasien. Detta är icke så sällan förhållandet uti FRESES epigrammer, af hvilka flertalet behandlar andliga ämnen. Det afsigtliga, som i dem understundom framskymtar, afkyler känslan och gör henne oförmögen att kraftigt medverka till det poetiska formandet af den tanke, som epigrammet skall uttrycka. Detta värf öfvertages då nästan uteslutande af förståndet. Dertill kommer, att FRESE väl icke ägde någon högre grad af tanke-skärpa, hvarföre epigrammerna i sinnrikhet lemna stränga anspråk ouppfyllda. I de satiriska epigrammerna är udden emellanåt ganska slö. Men merendels, då den moraliska betraktelsen hotar att qväfva den poetiska verksamheten, sätter FRESE med riktig takt sin lyra undan. Så möta oss bland hans skrifter flera uppsatser på prosa, bönesuckar, »tankar öfver förgängligheten och döden» samt framför allt en mängd sedeläror och tänkespråk. Med den allvarliga sinnesstämning, som mot slutet af hans lif var hos honom herrskande, var naturligt att han företrädesvis vid denna del af sin skriftställareverksamhet skulle lägga stor, ja största vigten. I före-

talet till sina »Korta Sedelärer» säger han: »Vid aftonsvalkan, när solen bergar sig, skjuter hon ifrån sig de ljufvigaste strålar; så är ock mångens yttersta tal det betänkeligaste. Dessa korta Sede-lärer, hvilka, sedan jag till aska är, vittna kunna att jag varit hafver, äro de sista gnistor af mitt förstånds ljus». Arbetets innehåll utgöres af åtskilliga merendels kort sammanfattade och alltid klart framställda tänkespråk och sedeanvisningar, hvilka afse dels lifvets allmänna förhållanden, dels människans verksamhet inom olika lifssfärer. Ofta ligger en fin och fördomsfri iakttagelse till grund för läran, och genom att klädas i åskådlig bild får hon icke sällan en poetisk anstrykning. Syrach synes på flera ställen hafva varit hans mönster. Dock äro flera af tänkespråken, såsom ock FRESE sjelf angifver, hemtade från andra författare; ty *göra gagn* var hufvudafsigten med detta arbetes utgifvande; författareäran kom här mindre i betraktande. Många af sedelärorna finnas i samma arbete ombildade till tvåradiga rimmade epigrammer, utan att det dock kan sägas, att de alltid vunnit på denna ombildning; esomoftast har nemligen den i dem rådande varma, trohjertade ton gått förlorad, och tankens tillspetsning lemnar icke alltid för denna en full ersättning. Men i ett omdöme skola säkert alla läsare instämma, det, att denna samling ställer

författarens karakter i den vackraste dager. Den visar, att kärleken till Gud är den källa, ur hvilken hans starka sedlighetskänsla sprungit ut, och till den kunna alla sedelärorna ytterst återföras.

Äfven som *fabel*-diktare har FRESE försökt sig; vi våga likväl icke säga, att det skett med framgång. Han såg i fabeln ett medel att genom införande af talande djur, fåglar och träd liknelsevis framställa de allranyttigaste sedeläror, försigtigt gifva människorna råd och afmåla dygd och odygd med deras rätta färger: »detta skrifsätt», tillägger han, »är icke mindre nyttigt än angenämt, men fordrar sannerligen vett och skarpsinnighet» *). Hvad som brister i FRESES fabler kan sammanfattas i det enda ordet: *naivitet*. Fabeldiktaren skall, anknytande vid djurkarakterens likhet med människans egenskaper, så utföra denna likhet, att man, utan att tänka derpå, lockas att gå in på hans uppfattning och taga sannolikheten för sanning. Derigenom erhåller djuren nödigt lif och nödig frihet samt upphöra att vara blott tomma namn; fabeln blir med bibehållande af sin moraliska syftning en tafla ur djurlifvet; medlet får poetisk sjelfständighet utan skada för ändamålet. Hos FRESE har medlet icke spår af sjelfständighet och står endast i ett godtyckligt förhållande till sitt ända-

*) Se företalet till Fablerna.

mål. Något sken af naturlighet kan knappast sägas vara eftersträfvadt. Dock vore obilligt att lägga FRESE detta till last, då ännu långt efter hans tid samma oklara uppfattning af fabelns väsende var rådande.

Från moral till satir är steget icke långt. Båda utgå från den förutsättning, att världen icke är sådan hon borde vara, båda sträfvat att förbättra henne; men hos moralisten öfverväger medlidandet, hos satirikern harmen. FRESE tog en och annan gång detta steg, men gick dermed utöfver gränsen för sina anlag. För hans blida natur voro den skärpa och qvickhet främmande, hvilka en god satiriker icke kan undvara. Hans satiriska försök äro matta; det enda qvicka bland dem är hans epigram om mynttecknen, så lydande:

»Som af planeters sken i irring mången förs,
'Så fördes Sverge ock af dessa myntplaneter,
Med hvilka, se'n de lyst, likt sorgliga kometer,
Guld, Silfver, Mässing, Jern och Stål försvinna hör».

Visserligen säger han i en brölloppsskrift sig vara »van att skämta» *); men sjelfva denna skrift lernar det bästa bevis på, att vanan åtminstone icke ledt till motsvarande skicklighet. Och detta motsäges icke af hans i RUNII grofva manér diktade visa om Josef, som blef af Raggen narrad att gifta

*) »Ett oskyldigt Skämt» m. m. *Verldsl. Dikter*, s. 67.

sig. ATTERBOM har rätt då han säger, att »Frese var endast hemmastadd på allvarets område». Åtminstone var hvarken det grofva eller det bittra skämtet hans sak.

Deremot påträffar man uttryck af en fin och godmodig skalkaktighet uti hans kärlekssånger, hvilka bland hans världsliga dikter utan tvifvel intaga främsta rummet, om än på detta område RUDÉEN, LEJONCRONA och LILJENSTEDT samt framför allt KARL GRIPENHJELM kunna med honom ingå i täflan. Dessa dikter äro dock till antalet få och förskrifva sig troligen från hans äldre skaldetid; sannolikt är väl ock att flera sådana funnits bland det stora antalet sånger, hvilka han sjelf vid diktsamlingens tryckning utmönstrade. En mera öm än djup känsla röjer sig i dessa kärleksdikter. I en af de vackraste bland dem, skriven efter mönstret af den så omtyckta Elisandra-visan, förebrår han sin älskarinna, att hon »hatar himlens ordning», enär hon icke vill underkasta sig kärlekens välde, och med exemplet af den först mognade frukten, som snarast är blottställd för maskens angrepp, erinrar han henne om förgängligheten af hennes skönhet, och slutar med att till hennes val framställa å ena sidan att se sin skönhet vissna bort, å andra hans kärlek, eller

»matkegnag

Och dens behag

Som du i döden qväljer».

Detta är icke språket af en älskare, som beherrsкас af en häftig lidelse; och om än visan andas en ljuf ömhet, är dock denna ömhet uppblandad med en skälmsk artighet, som visar att älskaren icke bär tungt på sina bojor. Samma lynne hafva äfven andra af hans visor; de äro mera ett lätt emottagligt sinnes hyllning åt skönheten, än uttrycken af en lågande känsla. Visan: »Gån mina rim, som kärlek höljen», bildar i viss mån härifrån ett undantag. Hans båda herdevisor kunna väl icke lofordas för synnerlig sinnrikhet i uppfinningen; men en älskelig ton går genom dem begge, och i den ena, »Varning till Psyche», tittar åter skalken mildt leende fram.

De dikter, uti hvilka FRESE mest skattat åt sin tids smak, äro bröllopps- och graf-skrifterna. Det vill nästan synas som om den stora allmänheten vid denna tid ansett sångmöns hufvudsakliga åliggande bestå i dylika dikters framalstrande; och få äro de skalder, som icke nödgats göra eftergifter åt denna uppfattning. De, som icke skrefvo för lönen, tvungos dertill af andra skäl*). En

*) LINDSKÖLD, LEYONSTEDT, DAHLSTJERNA, SPEGEL, LILJENSTEDT, RUDÉEN, VEXIONIUS, LEIJONCRONA, alla hafva efterlemnad dylika dikter.

bestämd form hade så småningom stadgat sig för denna art. Svårigheten att i oändlighet gifva omvexling åt ett och samma, förde till bruket att göra rimmade krior öfver något af skalden sjelf valdt ämne, hemtadt helst från den besjungna personens stånd, yrke eller namn; detta ämne angafs i den vanligen mycket vidlyftiga öfverskriften. Brudverserna afslutades med en gåta — så merendels hos RUNIUS — eller med en lyckönskan, stundom i sonettform, begravningsverserna med en grafskrift. Ibland användes formen af ett samtal emellan två herdar, och detta icke endast vid bröllops-, utan äfven, vid begravningsvers *). Det kan icke förundra, att FRESE, som väl icke fått synnerligen mycket på sin lott af lyckans goda, hvarom hans dikt »Lyckans sällsamma lopp» bär vittne, underkastat sig det allmänna bruket, samt att han emottagit och utfört dylika beställningar; men att han icke tillhört deras klass, hvilka för lönen påtrugade andra sina rimfoster, torde man af hans karakter kunna äga rätt att sluta. Hans mönster inom detta diktslag synes hafva varit RUNIUS. Liksom denne, lägger han gerna ett i öfverskriften angifvet ämne till grund för sin dikt: vid en handelsman Grills bröllopp är ämnet »Beröm och åtskilnad i handel»; vid ett bröllopp i maj: »Solens verkan i maj

*) Så ofta LILJENSTEDT.

månad»; vid en sjelfspillings graf sjunger han öfver:

»Den allradrygste Vishets mått
Har ock sin del i Dårskap fått».

Grifteqvädet öfver den bekante assessoren i antiqvitets-kollegium Elias Brenner har till öfverskrift: »En ny antiqvitet», och den afidne helsas med orden:

»O, salig Novitet af Guds Antiqviteter».

Den vedertagna formen för grafskrifterna medgaf inga trånga gränser för lofordandet. Dör en president, så står Rättvisan med Sveriges lagbok i handen, tveksam åt hvem hon nu skall lemna boken; dör en fröken, så är hon »Naturens rikedom och våra tiders prydnad». Liksom RUNIUS, begagnar FRESE gerna antiteser och ordlekar, ehuru han icke häri går till samma öfverdrift som hans förebild; men att i en grafskrift öfver Falkenberg icke leka med orden falk och berg, att i en gratulationsskrift till Lohman icke anmärka att en lo är skarpsyntare än en man, dertill var frestelsen för stor att kunna motstås. RUNII qvickhet finner man icke hos FRESE, men icke heller RUNII lätt-sinne. En sedesam, allvarlig ton råder vanligen i dessa FRESES dikter, och allt emellanåt bryter hans rena, fromma känsla fram som en solglimt på en kulen dag. Man skulle tro att FRESE bättre lyckats i graf- än i brudskrifter, men någon skil-

nad i poetisk förtjenst äger icke dem emellan rum; och märkligt nog är det endast sällan han i sina grafskrifter behandlar förgängligheten och döden: ämnen, hvilka eljest så ofta upptogo hans tankar. Bäst bland brudskrifterna är det af **SONDÉN** meddelade »Kärlekspris»; bland grafskrifterna nämna vi tvenne: »En Herdes klagan öfver sin Herdinnas bortgång», hvaraf vi ofvan meddelat utdrag, samt en sång öfver en icke namngifven ung flicka, i hvilken visserligen åtskilliga delar äro hållna i den vanliga uppskrufvade stilen, men deri verser förekomma, så rörande i sin enkelhet, som dessa:

»Skönsta, var du enkom gjord
Någon tid att hugna jorden?
Är du åter borttryckt vorden
Till en klagan för vår jord?
O, ett fagert hopp för mången
Och ett angenämt behag!
Hvi är solen nedergången
Förr'n hon sett sin halfva dag?

Låtom oss emellertid
Synd och världen vedersaka,
Strida, bida, bedja, vaka,
Tills vi färdas få i frid.
»Sälle de i jord sig sänka,
Medan dock allt kött är hö».
Sälle vi, när vi betänka
Det förbund: »du måste dö».

Lika litet som de öfriga skalderna från Karl XII:s dagar kunde **FRESE** undgå att gripas af de väldiga

tidstilldragelserna; han kunde det så mycket mindre som han lifvades af en eldig fosterlandskärlek, och hans veka sinne gjorde honom lätt tillgänglig för intrycken af det allmänna tillståndet. Den svenska hjälteäran hade redan under FRESES barnår nått sin middagshöjd; och då han inträdde i ynglingåldern var solen redan i sjunkande. I slaget vid Gadebusch visade sig krigslyckan sista gången blid mot de blå och gula fanorna; och samma år började FRESE sin skaldebana. Det mångåriga krigets olyckliga följder mötte hans blick, och inga segrars glans stälde dem numera i skuggan. Hans barndomshem, der han qvarlemnade kära anförvandter och vänner, var i fiendens hand; konungen vistades som flykting långt borta i fjerran land. En stark och liflig trängtan efter fred gick vid denna tid genom hela svenska folket, och FRESES hela själsdaning gjorde honom till rätta tolken för denna längtan. Det är icke den vunna krigaräran, icke de bländande segrarne han besjunger; det är öfver nöden han klagar, det är på freden han ropar. År 1714, då tröstlösheten stigit till sin höjd, prisar han i grafverserna öfver riksrådet greve Falkenberg dem lyckliga, som få dö, och utropar:

»Hjelp! Himmel hjälp! ännu är tid,
Förr'n yxan faller trädet nid

Hjelp, eljest är förgäfves!
Näps stormen! stilla böljans sus
För Svea, som i hafvets brus
Bland hopp och fruktan häfves!»

Några dagar efter konungens ankomst till Stralsund, men innan underrättelse derom hunnit anlända till Stockholm, klagar han att

»Svärdet icke vänder 'gen
Att blod ur bröstet tappa;
Att fienden, i harnesk spänd,
Vill af sin segers lusta tänd
På sjelfva hjertat klappa».

Karls återkomst göt på nytt mod och hopp i nationen: FRESSES sång återspeglar detta. Han jublar öfver att nu den tid är förbi, då Sverige »likt en enka var, som sina bleka kinder har med gråtande ögon tvättat»; den tid, då »lejonet i skuggan satt». Större delen af hans riddarhus-tal upptages dock af en skildring af den »natt», som med Karls olycka inbröt, då

»Af Sverges krona föll så många dyra smycken
Och hela riket låg liksom i själåtåg».

Sedan han derpå uttalat den allmänna glädjen och de förhoppningar, som knöto sig till vissheten, att »Carl lefver än», vänder han sig med bön till Gud, att »med sin smorda göra under», och slutar med att utmåla den fred, efter hvilken landet så läng-

tande suckade, sammanfattande talets grundtanke i slutorden:

»Gud, gif frid! gif frid! gif snart våra Nordiska länder».

I nyårsverserna 1716 uttalar han med lika värma sin beundran för sin »Underkonung», sitt »Lejon»; men äfven der ser han i honom företrädesvis fredsbringaren. Det dröjde dock med uppfyllandet af skaldens hopp, och under de två följande åren återkom han ofta i sina tillfällighetsdikter till samma ämne. Det ljuder nästan som ett ångestskri, när han uti ett gladt bröllopsqväde plötsligen utbrister:

»Barmhertighet, se ned till vårt förtryckta land».

Men innan freden kom inträffade konungens död, och sin sorg öfver denna tilldragelse uttalade FRESE i en sång, deri visserligen omisskänneligen röjer sig hans beundran för den affidne, och deri han beklagar »vår hela glädjes slut med Nordens Alexander», men i hvilken han visar sig ändock äga nog besinning för att erinra sig, att man kan »glädjas i sin sorg och i sin glädje sörja»; och denna glädje gäller Ulrika Eleonora och prins Fredrik, åt hvilka båda i denna klagosång öfver Karl några vers äro egnade. Ändtligen år 1721 afslöts freden, och med hänryckning helsades den af FRESE, som i sin fröjd icke hade någon tanke för fredens vilkor.

Alla dessa sånger vittna ovedersägligen om FRESSES varma fosterlandssinne så väl som om hans kärlek till sin store konung. Men vi våga dock icke säga, att den »förtjusta tillgifvenheten för Karl XII är ett af grundelementerna i hans poesi» *). En så ädel skaldenatur som FRESSES måste naturligen känna sig lifligt dragen till den sjelf så ädle, så snillrike konungen, hos hvilken han dessutom såg just de dygder lefvande, hvilka han sjelf skattade högst af alla; men hans hjerta blödde af de sår, som kriget slagit den icke mindre älskade fosterjorden; och intrycket af den genom partisinet med hemska färger utmålade nöden motvågde beundran för »Underkonungen». Ja, det vill nästan synas som om efter Karls död glorian kring hans minne hade i FRESSES ögon förbleknat. Han talar aldrig sedan med någon hänförelse om Karls dagar. Hans epigram om mynttecknen hafva vi redan an- fört, och i en sång från 1723 säger han, att

»Trumman lag och rätt med friden flyktig gjort,
Och i de förra år mång oviss ordning stiftat».

I hans sedeläror förekommer följande uttryck: »En fredsam konung är större än den härar fångne för, den senare är lik en man, som försvarar sin åker

---

*) ATTERBOM, *Karl den tolfte, betraktad i sitt förhållande till vitterhet, vetenskap och skön konst*, s. 5.

emot sin granne och förtrampar dermedelst så vålden som sin nästas». Tillämpningen är lätt att göra.

Emellertid betyga dock dessa fosterländska sånger hans sinnes spänstighet och friskhet äfven under plågan, visa att han icke på sjuklingens vanliga sätt så klemade med sin egen olycka att han därför glömde den allmänna. Tvertom! Han upptog denna som sin, och för båda sökte han samma tröst, den, som himlen skänker en ödmjukt tillitsfull själ. *Frid*: så klingade hans lyra då hans bön för fosterjorden, buren af tonerna, sväfvade uppåt; *frid* klingade den ock då hans egen smärta i ensliga timmar rörde vid strängarna. En bön om frid är grundtonen i FRESSES lif som i hans sång. Han åkallade icke heller förgäfves. I sångens stunder sänkte sig friden öfver honom med dessa underbara syner från en högre verld, dem hans hjerta fattade, fastän hans tunga endast i brutna ljud kunde uttala dem. Den sänkte sig ned öfver honom, för att icke mera öfvergifva honom, då han på dödsbädden bjöd verlden sitt sista farväl. »O, huru väl mig dock på slutet går», utropade han då, han, hvars öde det varit att hela lifvet igenom, som han sjelf en gång sjöng:

»Uppå hårda strån om rosor drömma,
Rosor drömma om uppå de hårda strån»).

) *Poet. Saml.* s. 3.

Svenska Akademiens täflingsämnen

för år 1867.

Estetiska och litterärhistoriska ämnen.

1) I hvilket sammanhang har, under den menskliga odlingens särskilda skiften, den estetiska bildningen stått med religionen?

2) Hvilka äro hufvudkaraktererna af det homeriska epos? Hvilka voro de förnämsta anledningarne till dess uppkomst och utbildning? Och huruvida, eller under hvilken förändrad form, kan det gifvas ett modernt epos?

3) Jemförelse mellan de olika åsigter af sorgspelet och de olika former af dess behandling, hvilka förekommit inom särskilda nationers vitterhet, med afseende på deras inbördes företräden.

4) Om skiljaktigheten mellan den antika klassiciteten och den moderna, sådan den skapats af Fransmän, Italienare och deras efterföljare.

5) I hvad mån är den åsigt hos en del nyare smakdomare grundad, att den så kallade reflexions-poesien icke tillhör den sanna diktens område?

6) Skildring af romanens uppkomst, betydelse i litteraturen och inflytelse på sederna.

7) Om skådespelens olika verkan på bildningen och tänkesätten hos de gamle och de nyare.

8) Hvaruti bör orsaken sökas, att Spaniorer och Engelsmän företrädesvis skapat en egen dramatisk litteratur, under det

andra nationer tagit till mönster dels de gamle, dels den spanska eller engelska drammen?

9) Om anledningarne till den långvariga glömska som träffade Shakespeare's verk inom hans fädernesland, hvilket sedan inrymt åt honom främsta rummet bland skaldesnillen.

10) Under hvad vilkor kan lärodikten anses som poesi?

11) I hvad mån är det påstående grundadt, att satiren, eller den bestraffande dikten i allmänhet, tillhör ett sjunkande samhälle?

12) Om folkvisans uppkomst samt hennes förhållande till odlingen i allmänhet och särskildt till skaldekunsten.

13) Fabeln såsom bildningsmedel, med en jämförande översigt af denna diktarts olika karakter, ifrån den österländska och esopiska fabeln intill den nyare af Lafontaine, Holberg, Lessing, Gleim, Gellert, Gyllenborg m. fl.

14) Om uppkomsten och rätta betydelsen af benämningen *humor* och *humorist*.

15) Svar på frågan: Hvilka äro fordringarne af en fullkomlig brefstil? Med en jämförelse emellan de utmärkande egenkaperna hos Cicero, Plinius, Sevigné, Voltaire, Rousseau, Johannes von Müller, Bonstetten, Gustaf III, Leopold m. fl.

16) Om rimmet's uppkomst; jemte utredning, i hvad mån dess införande skadat eller gagnat den sanna poesien.

17) Skall den godtyckliga bildning af versformer, som ofta hos nyare skalder äger rum, ej småningom utplåna känslan af det sköna i versbildning, i fall icke, genom ett närmare iakttagande af det musikaliskt och rytmiskt fulländade i versen, en viss begränsning äger rum?

18) Om den olika karakteren af äldre och nyare tiders politiska värtalighet, jemte en utveckling af de grunder, ur

hvilka åtskilnaden mellan den förra och den senare måste härledas.

19) Hvilken inflytelse har det industriella livets tilltagande utveckling, under de senast förflutna seklerna, utöfvat på folkets seder och karakter, på samhällsförfattningen, samt på den intellektuella och estetiska bildningen?

20) I hvad mån hafva folkledarnes språk varit detsamma i skilda tider och länder? Hafva de öfver hufvud sökt anslå samma känslor och egga samma lidelser hos mängden?

21) Jemförelse mellan de gamles och nyares förnämsta häfdatecknare, i anseende till förtjenster och brister.

22) Jemförelse mellan Dalin och Holberg, såsom häfdatecknare och språksnillen.

23) Jemförelse mellan Kellgren och Lessing, såsom skaldar, tänkare och vitterhetsdomare.

24) Jemförelse mellan Leopold och Jacobi, såsom filosofiska skriftställare.

25) Jemförelse mellan Bellman och Béranger, såsom folk-skaldar.

26) Lemnar Akademien de täflande frihet att välja något estetiskt eller filosofiskt ämne. De täflande lära sjelfva inse, att det icke är ensamt den metafysiska grundläggningen, som fordras; men att Akademien, då hon förklarar sig emottaga filosofiska afhandlingar, önskat framkalla bemödanden att öfverföra skrifartens förtjenst till dessa ämnen för viktiga undersökningar.

I språkforskningen

utfäster Akademien ett pris af 100 dukater för besvarandet af frågan:

Hvilka äro hufvud-epokerna af det svenska språkets utbildning, och hvad har det vunnit eller förlorat vid de åtskilliga förändringar det undergått?

För den historiska framställningen.

Ur fäderneslandets häfder.

1) Man har hos svenska folket trott sig finna en större benägenhet för krigiska företag än för fredliga näringar och arbeten. Är denna åsigt grundad? Och, i sådant fall, hvilka äro orsakerna?

2) Om anledningarne till riksföreståndarskapets uppkomst i Sverige, beskaffenheten och gränserna af denna makt, samt det inflytande som de tre Sturarnes utöfning deraf ägde på fäderneslandets öden.

3) Åsyftade den af konung Gustaf I utförda ombildning af den svenska kyrkan från början någon väsendtlig förändring af trosläror, eller endast en begränsning af de andeliges välde? Och hvad andel ägde presterskapets motstånd samt tidens politiska och stats-ekonomiska förhållanden i den timade religionsförändringen?

4) Teckning af konung Gustaf I:s senaste regeringsår, hans personliga egenskaper och karakteren af hans 39-åriga regering.

5) Stridigheterna mellan konung Gustaf I:s söner och sonsöner om de furstliga rättigheterna.

6) Undersökning af de orsaker som förauledde hertig Karl Filips försakelse af den erbjudna ryska thronföljden.

7) Om beskaffenheten och syftningen af de hemliga underhandlingar som efter konung Gustaf Adolfs död ägde rum mellan Axel Oxenstjerna och Wallenstein.

8) Jemförelse mellan Sveriges ställning vid Gustaf II Adolfs död år 1632 och vid Karl Gustafs död 1660, med en öfersigt tillika af rikets yttre och inre tillstånd år 1644, då Kristina, och 1672, då Karl XI emottog riksstyrelsen ur förmyndare-regeringens händer.

9) Framställning af de följder och den inflytelse Sveriges deltagande i 30-åriga kriget haft, så väl i hänseende till rikets yttre och inre politiska förhållanden, som äfven i afseende på national-karakteren, den allmänna bildningen, lefnadssättet, sederna, språket.

10) Om den verkan som Karl XII:s död och den stats-hvälfning, som derpå följde, haft på svenska folkets tänkesätt, bildning och seder.

Ur allmänna historien.

1) I hvad mån är den åsigt grundad, att de gamles orakler voro förbundna med deras statskonst?

2) Om den verkan, som de gamles kämpaspel (de olympiska, pythiska, istmiska, nemeiska) ägt på national-andan och sederna.

3) Hvad hufvudsaklig andel hafva olika folk ägt i den efter romerska väldets fall uppkomna europeiska civilisationen? Och i hvad mån är den af åtskilliga författare gjorda förut-sättning grundad, att det franska folket gått i spetsen för den-samma?

4) Teckning af den strid som kämpades ömsom af islamismen i Europa och kristendomen i Asien, betydelsen af de tillfälliga välden som af dem grundades (konungariket Jerusa-

lem och de mohamedanska rikena i Spanien), samt de begge religionernas skiftande utsigter till öfvervalde.

5) Om kristendomens inflytande, såsom verldshändelse, på samhällsförfattningar, vetenskaper och konster.

6) I hvad mån utgör kyrkans gamla penitentiär-lagstiftning grunden för de nyare straffsystemerna, såsom åsyftande att genom straffet bereda bättring och försoning?

7) Om den verkan som de, genom nantesiska ediktets återkallande, från Frankrike utgångna lärde, konstnärer och idkare af borgerliga yrken ägt på bildningen, näringsutvecklingen och den politiska rörelsen i Europa.

8) Om det inflytande som Polens egenskap af valrike ägt på dess öden.

9) Hvilka voro orsakerna till preussiska konungadömets hastiga skapelse? Och i hvad mån var minskandet af Sveriges och Polens makt för detsamma nödvändigt?

10) Har den förändring som den europeiska statskonsten undergått efter westfaliska freden, då den religiösa principens inflytelse upphörde och den så kallade kabinetts-politiken, hufvudsakligen efter Richelieu's och Ludvig XIV:s mönster, vann indest, verkat gagnande eller skadligt för den allmänna statsrätten och folkens inbördes förhållanden?

11) Man har i nyare tider allmäneligen inrymt åt Frankrike ett försteg i europeiskt inflytande. Har detta vunnits *mer* genom segrar, eller genom lyckliga underhandlingar och bildningens företräden?

12) Fråga: Om det måste medgifvas att, i allmänhet taget, samfundsandan yttrade sig i en högre grad af liflighet och kraft hos forntidens förnämsta folk, än hos de nyare, hos hvilka en mera kosmopolitisk syftning tyckes sträfva att göra sig gällande; af hvilka orsaker måste denna olikhet mellan de äldre

och nyare folken hufvudsakligen förklaras? Utfaller jemförelsen till fördel för de förra eller de senare? Och huruvida låter sann patriotism förena sig med kosmopolitism i detta ords rätt förstådda bemärkelse?

13) Om handels-interessets inflytande på de europeiska folkens politiska förhållanden.

14) Jemförelse mellan England och Carthago, såsom handelsstater, grundläggare af kolonier och handels-politikens stiftare.

15) Fritt val af ämne i den historiska stilen. Med det förbehåll, att ämnet icke får vara närmare vår tid, än konung Gustaf III:s död, beror det i öfrigt af de täflande att ur Sveriges eller andra länders historia välja någon icke alltför vidsträckt period, eller någon märklig händelse, tjenlig för en utförligare berättelse, eller ock målningen af flera namnkunniga personer i något visst tidehvarf. Akademien önskar likväl helst, att ämnet väljes ur fäderneslandets häfder.

I skaldekonsten

lemnar Akademien fritt val af ämne; men då stiftaren velat genom detta samfund framkalla sånger till upphöjande af Äran och Minnet, samt till de store mäns lof, som dels styrt, dels tjent och räddat fäderneslandet, ser Akademien med särskild tillfredsställelse, om de författare, som täfla om hennes belöningar, välja till föremål för sin sång sådana fosterländska ämnen som förtjena att i efterverldens minne återkallas. Akademien mottager derjemte öfversättningar af klassiska auktorer.

För Zibetska priset:

Sång, till upplifvande af något bland fäderneslandets stora minnen.

Priset är Akademiens vanliga stora belöningsmedalj af tjugosex dukaters vigt.

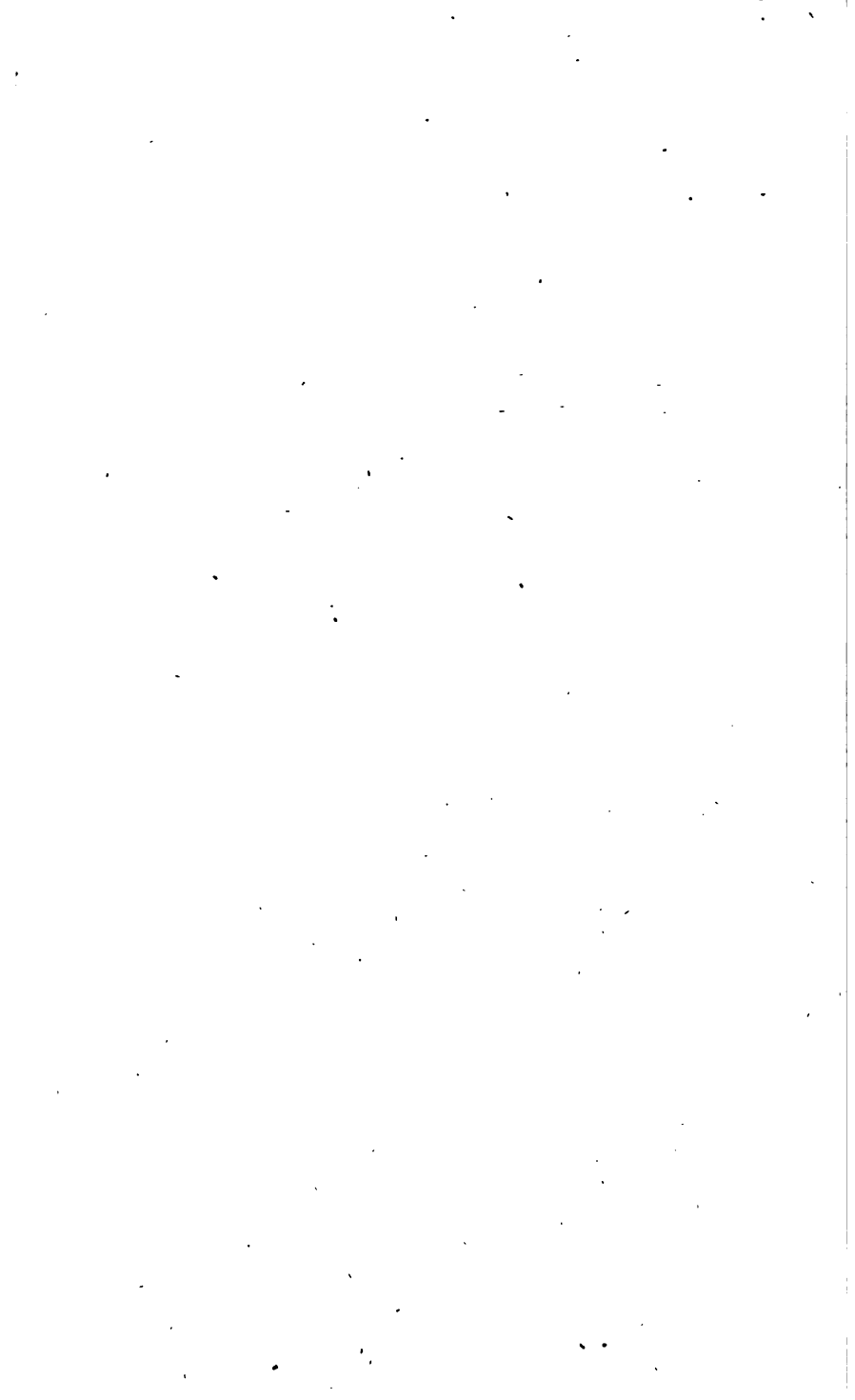
Skrifterna böra inom den 7 nästkommande oktober insändas till Akademiens sekreterare, och böra vara försedda med valspråk och namnsedel, hvilken senare jemväl, i stället för namn, kan innehålla ett tänkespråk. Jemte det Akademien förbehåller sig att för framtiden förvara de skrifter, som till hennes täfningar insändas, får Akademien till de täflandes underrättelse meddela, att, för den händelse någon till Akademien inlemnad skrift skulle före högtidsdagen och utan Akademiens vetskap offentliggöras, samma skrift anses hafva utgått från de täflandes antal.

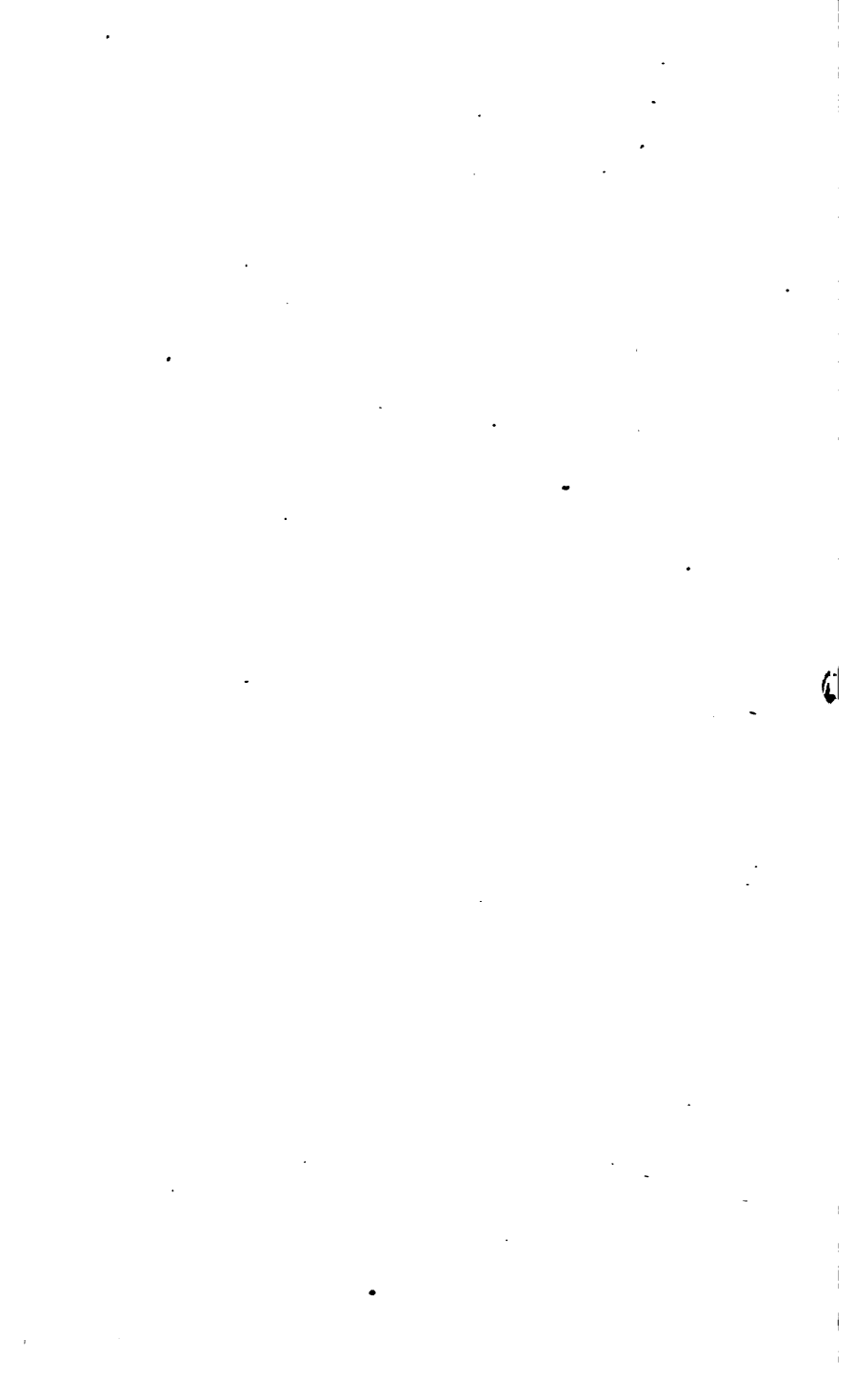
Rättelse.

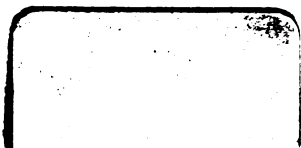
Sid. 144, r. 9 nedifr. står: örtrolig läs: förtrolig

Widener Library

3 2044 092 556 703